

Crisi, trajectòries socials i educació

Anàlisi longitudinal del PaD
(2003-2009)

*XAVIER MARTÍNEZ CELORRIO
I ANTONI MARÍN SALDO*

**Crisi, trajectòries socials i educació.
Anàlisi longitudinal del PaD (2003-2009)**

XAVIER MARTÍNEZ CELORRIO I ANTONI MARÍN SALDO

Crisi, trajectòries socials i educació.

Anàlisi longitudinal del PaD
(2003-2009)

*XAVIER MARTÍNEZ CELORRIO
I ANTONI MARÍN SALDO*

La col·lecció Polítiques és la col·lecció de referència de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen les recerques i els treballs promoguts per la Fundació amb més rellevància social i política. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright* i està sotmesa a les sancions establertes a la llei.

© dels textos: els autors
© d'aquesta edició:
Fundació Jaume Bofill
Provença, 324
08037 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fbofill.cat>

Primera edició: desembre de 2012

Autoria: Xavier Martínez Celorrio
i Antoni Marín Saldo

Edició: Fundació Jaume Bofill
Coordinació de continguts:
Laia Pineda Rüegg
Assessorament tècnic: Laura Morató
Cura editorial: Neus Batlle Miró
Maquetació: Jordi Vives

Disseny de la col·lecció: Martí Abril
Disseny de la coberta: Amador Garrell
Fotografia de la coberta: Lluís Salvadó

ISBN: 978-84-940608-4-7
DL: B-33995-2012

Impressió: Service Point F.M.I., S.A.

Índex

PRESENTACIÓ	9
INTRODUCCIÓ	15
1. IMPACTE SOCIAL DE LA CRISI ECONÒMICA I FINANCERA	19
Creixement, crisi, endeutament i atur (2005-2012)	21
Anàlisi de trajectòries: objectius i metodologia	34
2. LA MOBILITAT SOCIAL DE TRAJECTÒRIA (2003-2009)	43
Trajectòries de mobilitat social	46
Probabilitats d'immobilitat i ascens de classe	68
Annex	75
3. MOBILITAT D'INGRESSOS I VULNERABILITAT SOCIAL (2003-2009)	77
Anàlisi de la mobilitat laboral i d'ingressos	79
El terç inferior vulnerable: anàlisi de probabilitats	103
Annex	116
4. EDUCACIÓ TERCIÀRIA: NOU LLINDAR D'INCLUSIÓ SOCIAL	119
Expansió i desigualtats en l'educació terciària	123
Ajut i subocupació en les especialitats superiors	138
5. LA FORMACIÓ PERMANENT: REFORÇ DE LES DESIGUALTATS O SEGONA OPORTUNITAT	147
Nivell de participació i desigualtat d'oportunitats en la formació permanent	150
Segona oportunitat o reforç de la desigualtat?	161
6. LA IGUALTAT D'OPORTUNITATS COMPARADA ENTRE PAÏSOS	169
Selecció i estandardització de les dades	172
Quins són els països menys classistes i amb més fluïdesa social?	179
Annex	185
7. CONCLUSIONS: RISC, DESIGUALTATS I PROBABILITATS	189
El risc vulnerable del benestar (2003-2009)	192
Crisi i augment de les desigualtats socials	198
Polítiques de creixement i justícia social sense dèficit fiscal	201
8. BIBLIOGRAFIA	205

1 Presentació

L'anàlisi de la mobilitat social i de les desigualtats educatives de la societat catalana és cabdal per nombroses raons.

En primer lloc, perquè per entendre les dinàmiques de la nostra societat cal conèixer a fons els dos pilars sobre els quals s'assenta: el de les classes socials i el de l'educació.

En segon lloc, perquè l'anàlisi de la mobilitat social i de les desigualtats educatives permet avaluar el grau de justícia i cohesió social de la societat catalana. I només des d'aquesta avaluació, que ens ubica i ens permet comparar-nos amb les altres societats europees en nivell de classisme i desigualtats socials, és possible traçar les prioritats polítiques que ens condueixin cap al model social escollit (d'ambició més o menys igualitària).

Un altre motiu pel qual és important fer aquesta anàlisi és que l'avaluació continuada permet aplicar les correccions necessàries a les polítiques que no s'hagin demostrat eficaces per arribar als objectius marcats i reforçar les que han resultat ineficients en l'obtenció dels resultats esperats.

Estem parlant, per tant, de traducció del coneixement en valor social. Només si coneixem el punt de partida, podrem ser més clars sobre el punt on, com a societat, volem arribar.

El coneixement és imprescindible per traçar un rumb, per avaluar la bona marxa del rumb emprès i per aplicar els ajustos necessaris, si es produeixen desviacions importants. També és imprescindible per avaluar els resultats de l'acció de govern i, com a

ciutadans amb veu i vot, traslladar a la nostra classe política on volem que destinin els nostres recursos públics, que són fruit de la solidaritat social i la redistribució de la riquesa.

Amb la finalitat d'aportar coneixement útil per a la transformació social, la Fundació impulsa des de l'any 2001, l'enquesta Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD). El PaD és una font de dades única que, per les seves característiques excepcionals (enquesta longitudinal, anual, a una mostra panel, amb àmplia cobertura temàtica),¹ ha permès desenvolupar una anàlisi profunda de la mobilitat social a Catalunya.

Aquesta mirada a fons de l'estratificació social catalana iniciada l'any 2007 amb dades del PaD,² en temps de plena bonança econòmica, ha xocat frontalment amb l'esclat d'una crisi econòmica sense precedents, l'anàlisi de la qual no n'ha quedat exempta, ni per la transcendència social de la crisi, ni per l'impacte que la crisi ha tingut sobre les dades del PaD.

Tal vegada per això l'anàlisi de Xavier Martínez Celorrio i Antoni Marín Saldo, paral·lela al debat de la mobilitat social, n'obre una altra: la de l'increment de les desigualtats socials. Fins al punt de preguntar-nos si, davant del creixement alarmant dels nivells de desigualtats socials, estarem en la via de perdre un model social propi que, malgrat la dependència fiscal d'Espanya i el fet de trobar-nos entre els estats del benestar més febles, havia aconseguit mantenir Catalunya entre els països europeus amb menys desigualtats socials fins a l'esclat de la crisi.

Aprofito l'oportunitat per traslladar el meu respecte i les meves sinceres felicitacions als autors d'aquest estudi, que ens han dotat de l'evidència empírica necessària per impulsar debats imprescindibles al voltant de la meritocràcia i les desigualtats socials a Catalunya, i del paper clau que té l'educació entre aquestes dues coordenades.

Tant de bo siguem capaços, des de la missió que orienta i esperona els treballs de la Fundació Jaume Bofill, de promoure debats, reflexions i recomanacions a l'agenda política,

.....

1. Més informació sobre l'enquesta PaD a www.paneldesigualtats.cat.

2. MARTÍNEZ CELORRIO, X. i MARÍN SALDO, A. (2011) *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Volums 1 i 2. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. «Polítiques», 71.

amb la finalitat última de preservar la màxima igualtat i cohesió socials a Catalunya, en un context d'involució que malauradament encara no ha tocat fons.

Laia Pineda Rüegg

Coordinadora general del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD)

Fundació Jaume Bofill

Introducció

La nostra recerca *Educació i mobilitat social a Catalunya* presentava resultats inèdits que han millorat el nostre coneixement de l'estructura social catalana. Vam constatar un model català d'alta mobilitat social intergeneracional (entre pares i fills) i una reducció molt apreciable de la rigidesa de classe (el 26%) en els darrers vint anys (1985-2005).

Hi destacàvem que l'educació ha estat clau com a ascensor social i com a principal factor reductor del classisme acumulat i patit per les generacions de més edat. Per últim, vam comprovar que la societat catalana tendeix a estructurar-se com una meritocràcia i no pas com una societat adscriptiva, tradicional i rígida.

Però es tracta d'una meritocràcia *restringida*, atesa la feblesa de les polítiques inclusives i de beques adreçades als menors i joves de la classe social més baixa, més precària i de menor renda. Aquesta fracció té catorze probabilitats menys d'assolir una titulació postobligatòria. En l'actual context de crisi i recessió econòmica, s'agreuja i creix la desigualtat social i de renda entre els extrems superiors i els extrems mitjans i baixos de la nostra societat, i això posa en perill el model d'inclusió i ascens social fins ara conegut i experimentat.

En aquesta nova recerca analitzem les trajectòries de mobilitat intrageneracional (de classe i d'ingressos) a partir de les dades del PaD en el període 2003-2009.

Les dades del PaD a la vuitena onada (2009) han de reflectir el moment més intens de destrucció de llocs de treball. Només en aquell any es van destruir 262.600 ocupacions,

fet que va agreujar una tendència d'increment de l'atur que es remunta als inicis del 2008. Per tant, analitzem la primera fase intracrisi i els seus primers impactes en forma de descens social, de descens d'ingressos i d'extensió de la vulnerabilitat social.

No obstant això, aquest no és un estudi centrat en exclusiva a donar compte dels primers impactes de la crisi. Aquesta publicació es divideix en dues parts que estan interrelacionades. La primera part es desenvolupa en els capítols 1, 2 i 3 i analitza les trajectòries de mobilitat intrageneracional entre el 2003 i el 2009. Així, podrem completar la recerca anterior sobre la mobilitat intergeneracional i analitzar ara els canvis i desclassaments protagonitzats pels mateixos individus en aquest període del seu cicle vital.

La segona part es desenvolupa al llarg dels capítols 4, 5 i 6 i agrupa tres recerques complementàries. El capítol quart analitza la importància creixent de l'educació terciària o superior (universitària i formació professional superior) com a "escut protector" davant la vulnerabilitat social que s'estén per a les persones que no assolixen els graus superiors. Hem fet una anàlisi per especialitats (ciències, enginyeries, humanitats i empresa-dret) a fi de poder conèixer millor la desigualtat horitzontal i els nivells desiguals d'estabilitat i precarització del cognitariat adult.

El capítol cinquè desenvolupa una anàlisi de la participació en les activitats d'educació permanent a fi de comprovar la desigualtat d'oportunitats present en aquest subsistema d'aprenentatge al llarg de la vida (*lifelong learning*). Funciona com un mecanisme obert de segona oportunitat per als col·lectius amb menor capital educatiu o com un mecanisme tancat que privilegia el capital humà millor format i de salaris alts?

Per últim, el capítol sisè aborda la igualtat d'oportunitats comparada entre països tot mesurant la mobilitat relativa o fluïdesa social present en l'estructura social de Catalunya, Noruega, Holanda, França, la Gran Bretanya, Itàlia i el Japó. Si en la recerca anterior vam calcular l'augment proporcional de fluïdesa a Catalunya (major igualtat relativa d'oportunitats), en aquesta anàlisi es tracta de jerarquitzar aquests set països per determinar quins són els més oberts o fluids i quins són els més tancats o classistes.

Les conclusions sintetitzen les principals contribucions descobertes, les pistes de properes temàtiques de recerca i els dilemes plantejats a les polítiques de benestar i d'igualtat d'oportunitats en la conjuntura actual, prou complexa.

① Impacte social de la crisi econòmica i financera

La crisi en què estem immersos des del 2008 ha disparat els interrogants i dubtes entorn de les regles de governança d'una economia cada cop més globalitzada i turbulenta. La crisi actual també ha multiplicat les pors i ansietats generades per la pèrdua material de benestar i la major vulnerabilitat de descens social i de degradació de l'estatus que pensàvem assegurat.

El format panel del PaD ens permet resseguir les dinàmiques de la desigualtat entre llars i individus al llarg del temps, i s'està consolidant com una eina essencial per refinar el nostre coneixement de la societat catalana. En aquest capítol presentem, en primer lloc, una anàlisi del peculiar context precrisi i intracrisi del període 2005-2011 que està condicionant les trajectòries de mobilitat i vulnerabilitat social. En segon lloc, presentem els objectius i la metodologia de recerca seguida per estudiar la mobilitat de classe i d'ingressos en perspectiva intrageneracional.

CREIXEMENT, CRISI, ENDEUTAMENT I ATUR (2005-2012)

L'impacte dramàtic de la crisi actual queda justificat perquè representa el sotrac econòmic més sobtat i profund dels darrers trenta anys. Al gràfic 1 podem llegir la sèrie històrica de creació i destrucció d'ocupació a Catalunya des del 1978. Ni en els pitjors anys de les crisis o recessions recents s'ha batut el rècord de la destrucció del 8,7% del volum total d'ocupació en un sol any, tal com va passar el 2009.

L'any 1980 trobem una caiguda de l'ocupació a Catalunya del 3,3%, en plena crisi fordista de desindustrialització, que va acompanyar la complexa transició democràtica. En la postcrisi dels primers anys noranta trobem, el 1993, una caiguda interanual una mica

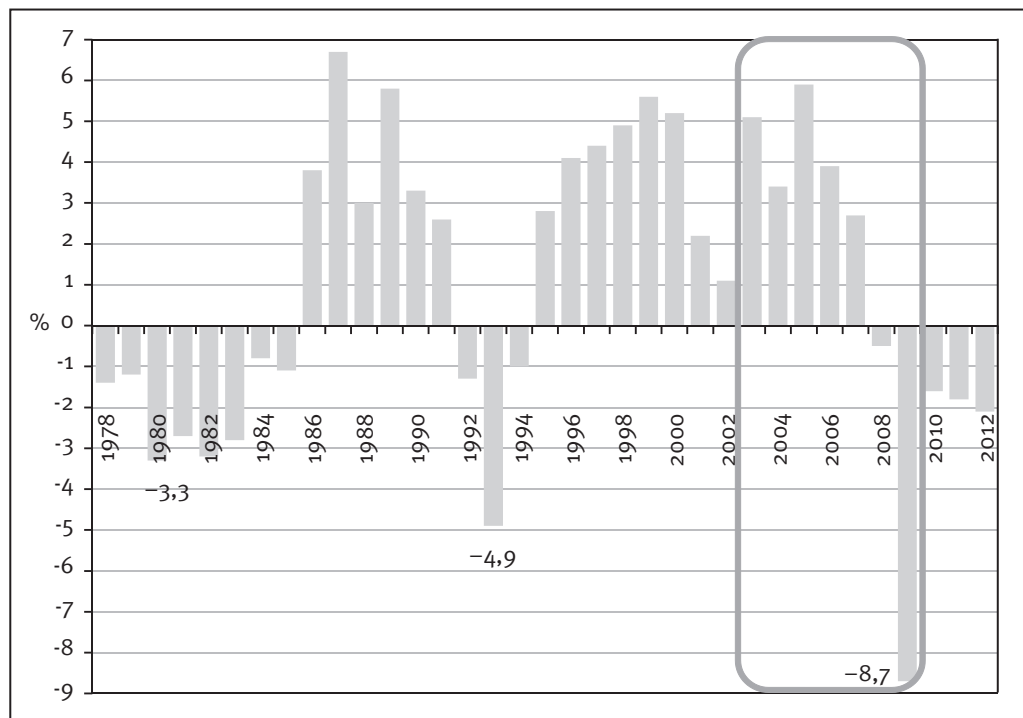
més pronunciada (4,9%). En ambdós contextos històrics cal recordar que l'economia espanyola mantenia la pesseta i la sobirania macroeconòmica per regular el seu mercat intern. Característiques que avui no es donen.

La crisi actual, que arrenca en la segona meitat del 2008, és el sotrac econòmic més sobtat i profund dels darrers trenta anys.

El llarg període de bonança i creixement econòmic s'inicia el 1995 i s'acaba el 2007, després de tretze anys en què l'economia globalitzada i l'hegemonia dels mercats financers s'han consolidat i han alimentat un fort endeutament

Gràfic 1.

Creació i destrucció d'ocupació (canvi relatiu interanual en percentatges)

Font: Elaboració pròpia a partir d'Oliver i altres (2012). La dada del 2012 és una previsió estimada.

privat per impulsar una gran demanda de consum d'habitatges, propietats i béns d'estatus. Les bones perspectives atrauen un gran flux migratori cap a Catalunya que no es frena fins el 2009, com a conseqüència de l'esclat i l'enduriment de la crisi.

La segona meitat del 2008 marca la inflexió negativa, i l'any 2009 suposa el sotrac amb una caiguda en picat de l'ocupació del 8,7%, sense que en trobem precedents en la història contemporània recent. La desacceleració del cicle de bonança s'inicia en el primer trimestre del 2008 i s'agreuja durant tot aquell any, quan la taxa d'atur arriba fins a l'11,8% al quart trimestre del 2008. És el moment en què esclata la crisi dels bancs americans afectats pels actius tòxics, que contagia els mercats financers globals i fa esclatar la bombolla immobiliària a Espanya, amb la consegüent restricció dràstica del crèdit, la retracció de l'activitat i la ràpida pujada a màxims de l'atur.

En cinc anys (2003-2007) l'ocupació va créixer el 21%. Però en els darrers cinc anys (2008-2012) se n'haurà destruït el 15%.

En cinc anys (2003-2007) l'ocupació va créixer el 21,1%. Però en els darrers cinc anys (2008-2012) se n'haurà destruït el 15%. El balanç de tota la darrera dècada encara és positiu, per l'augment de l'ocupació el 6,4% entre el 2003 i el 2012, tot i la intensitat sobtada de la crisi en el període 2008-2012 i del pànic de pessimisme que l'acompanya.

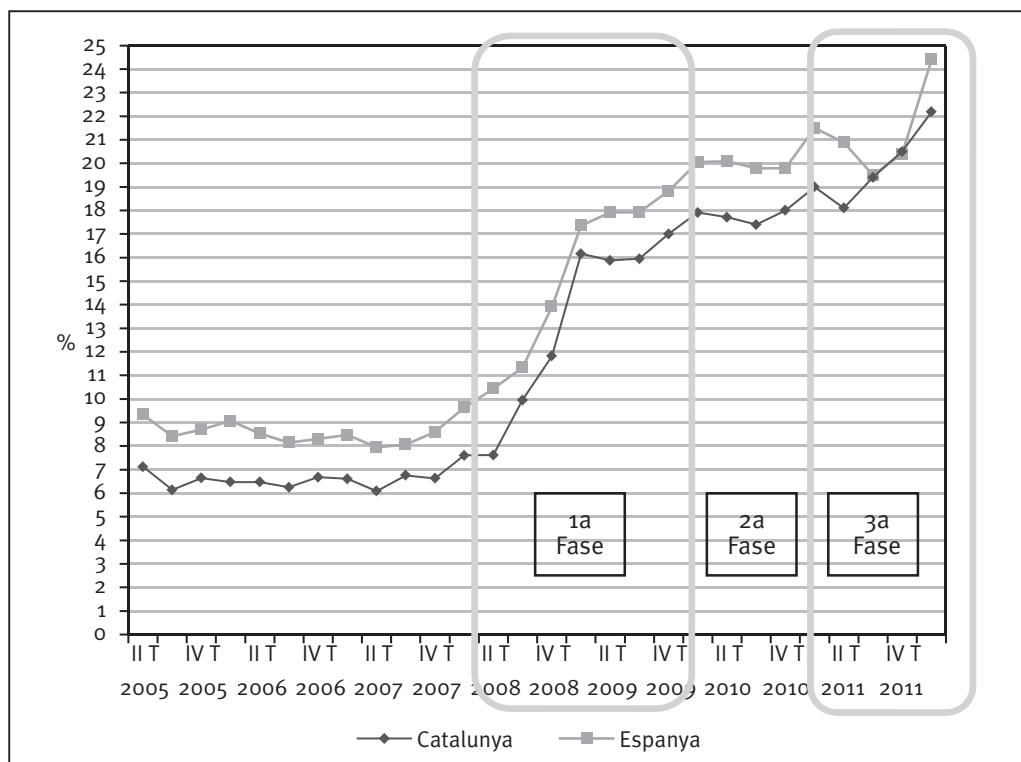
Per tant, el període de bonança continuada del 2003 al 2007 encara compensa els efectes destructors de la crisi actual, encara no superada. No obstant això, si les polítiques d'austeritat actuals es mantenen gaire en el temps, amb increments més grans de l'atur i de l'empobriment de les llars, es corre el risc de tornar als nivells d'ocupació del 2003 i de perdre, doncs, tota una dècada caracteritzada pel "miracle econòmic espanyol".

Les tres fases de la crisi: esclat, estabilització i depressió

El gràfic 2 presenta una temporalització de la crisi actual i distingeix tres fases identificables en el comportament de la taxa d'atur com un reactiu automàtic davant les polítiques públiques plantejades en cada moment. La *primera fase* cobreix la segona meitat del 2008 i tot el 2009, en tant que fase d'esclat i irrupció amb una pujada alarmant de l'atur. En aquesta primera fase, el Govern central respondrà amb polítiques keynesianes d'inversió pública (*Plan Español para el Estímulo de la Economía y el Empleo* o "Pla E"), que també

Gràfic 2.

Evolució de la taxa d'atur i temporalització de la crisi

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

incloïa un compromís d'ajuda al sistema financer espanyol de 250.000 milions d'euros entre el 2008 i el 2010.

La primerenca opció keynesiana permet mantenir estables les taxes d'atur durant la *segona fase* de la crisi al llarg de tot el 2010, tot i que en el quart trimestre d'aquell any ja representen el 20% a Espanya i el 18% a Catalunya. La *tercera fase* es desenvolupa al llarg de tot l'any 2011 i primer trimestre del 2012 i es caracteritza per l'impacte de les polítiques d'austeritat, la restricció del crèdit financer en l'economia productiva i la retracció de la demanda interna davant les pors i incerteses que representen la crisi de la prima de risc del deute-país i les retallades de la despesa pública.

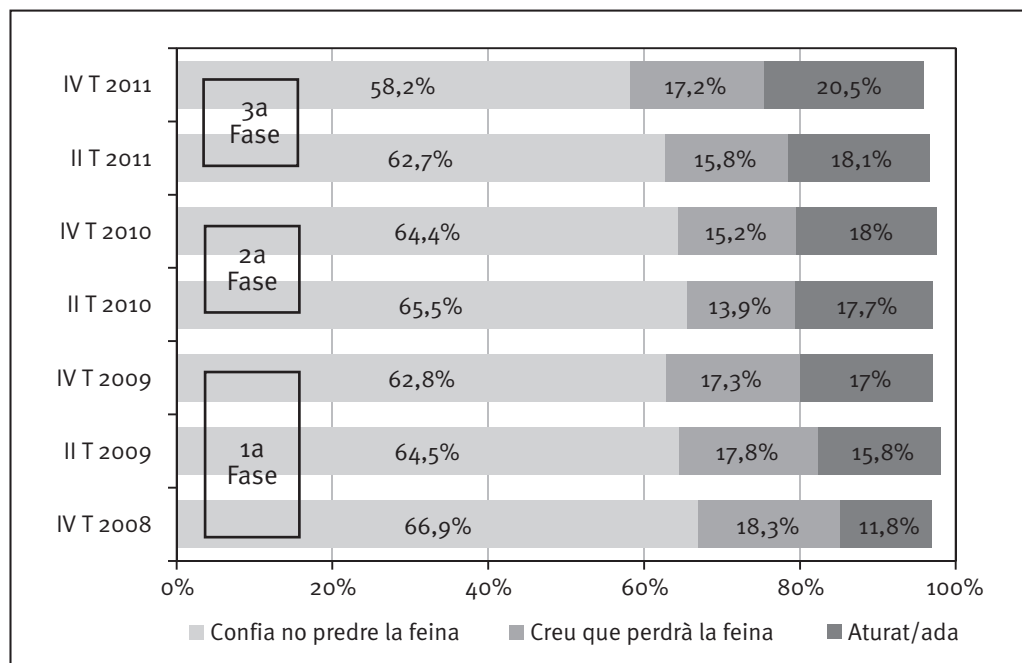
El gràfic 3 contextualitza la percepció subjectiva de mantenir o no la feina al llarg d'aquests darrers trimestres. S'hi observa com la *primera fase* s'inicia amb el 67% de convenciment de no perdre la feina en el proper any, que es va reduint fins al 63%, però es manté el 17% de percepció insegura.

En canvi, la *segona fase* d'estabilització durant tot el 2010 es tradueix en la reducció significativa del pessimisme subjectiu i en l'augment de l'optimisme, i l'atur es manté en una taxa estable del 18%. Per últim, els enquestats catalans reflecteixen una depressió més gran en la *tercera fase* al llarg de tot el 2011, en què la taxa dels que no creuen perdre la feina es redueix fins al 58%, la cota més baixa de les registrades en tota la crisi.

La crisi s'ha succeït al llarg de tres fases diferenciades: la primera es correspon amb l'esclat, en la segona s'estabilitza i en la tercera es deprimeix amb les polítiques d'austeritat.

Gràfic 3.

Evolució de la percepció subjectiva de manteniment de la feina

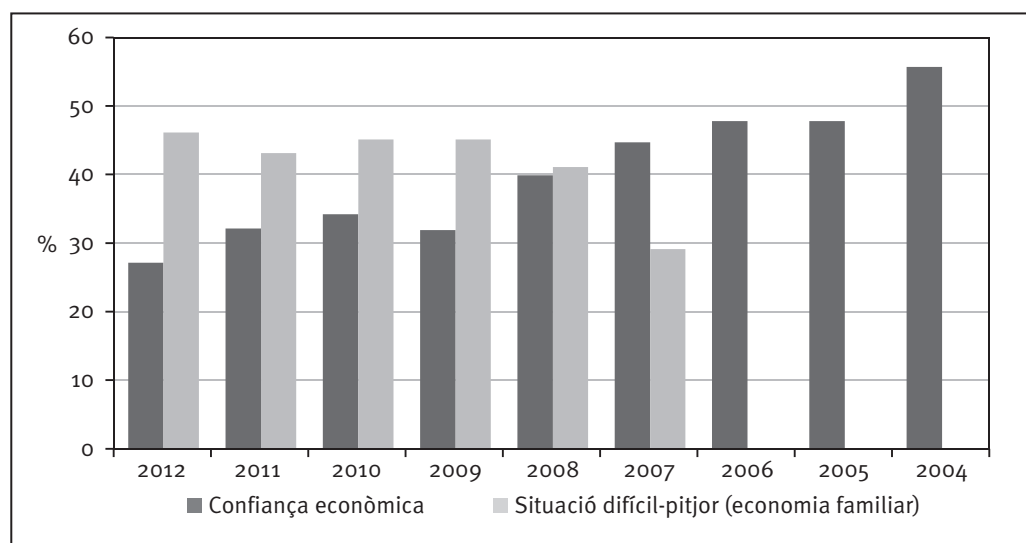

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE i del GESOP (2009-2011).

La successió d'aquestes tres etapes també queda reflectida en l'indicador multidimensional de confiança econòmica que elabora el CIS (2012 i anteriors). El gràfic 4 recull com ha evolucionat en negatiu en els darrers anys, però especialment entre el 2008 i el 2009, amb una davallada de quasi deu punts (primera fase) que repunta en el 2010 (segona fase) i torna a caure en picat a l'inici del 2012 (tercera fase).

Gràfic 4.

Evolució de l'índex de confiança econòmica i de les situacions econòmiques difícils i empitjorades

Font: CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas).

En paral·lel, el gruix d'enquestats que reconeix l'empitjorament de la seva situació econòmica passa del 29% el 2007 al 45% el 2009. En el 2010 es manté estable i torna a repuntar en el 2012. Per tant, la temporalització d'aquestes tres fases de la crisi es fa capturable des de les recents i múltiples enquestes acumulades.

La crisi que patim des del 2008 no afecta per igual els països del nostre entorn europeu. Al llarg d'aquests anys les economies del sud d'Europa han estat les més castigades, però ordenades en una jerarquia d'adversitat encapçalada per Grècia, on el 76% dels

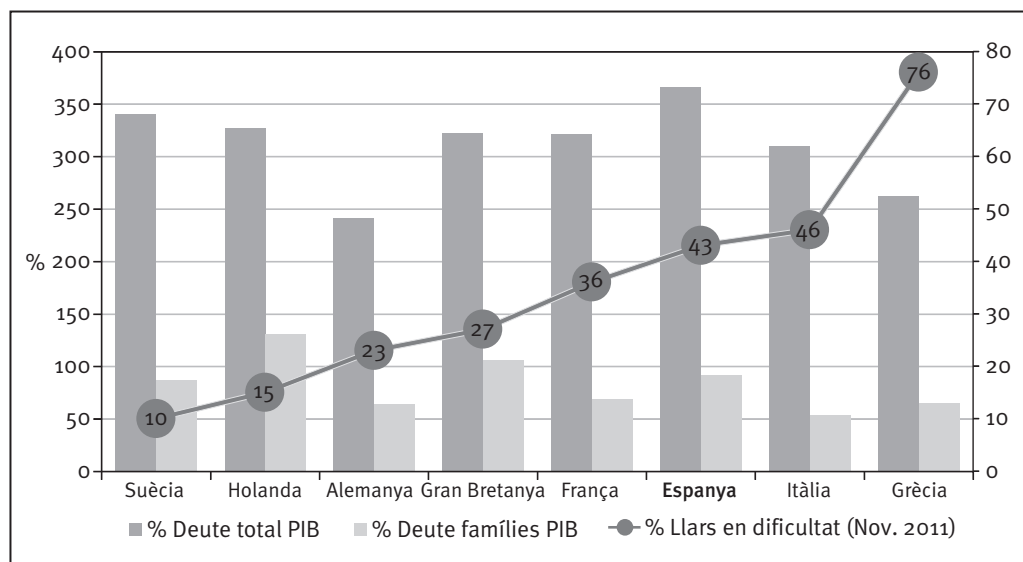
A Grècia, el 76% dels enquestats al novembre del 2011 reconeix que passa dificultats econòmiques a la seva llar.

enquestats el novembre del 2011 reconeix que passa dificultats econòmiques a la seva llar. Aquest indicador es modera per als països llatins (Espanya, amb el 43%, i Itàlia, amb el 46%) i arriba fins al 36% dels enquestats a França.

En canvi, el nombre de llars en dificultats és més moderat tant a la Gran Bretanya (27%) com a Alemanya (23%), i encara ho és molt més a Holanda (15%) i Suècia (10%), tal com recull el gràfic 5. Si creuem la taxa de llars en dificultats amb el volum del deute del país i del deute de les famílies sobre el PIB respectiu, podem comprovar que no hi ha una relació clara entre aquests eixos.

Gràfic 5.

Llars en dificultat i volum del deute per països

Font: Elaboració pròpia a partir de la Comissió Europea (2012b) i de BIS (2011).

L'empobriment i les conseqüències adverses que la crisi té sobre les famílies no depenen tant del volum de deute familiar acumulat. Holanda té el doble de volum de deute familiar que Grècia, però cinc vegades menys de llars en situació d'empobriment i dificultat. El

Holanda té el doble de deute familiar que Grècia però cinc vegades menys de llars en situació d'empobriment.

La causa de la crisi no és el deute familiar sinó la mala governança macroeconòmica.

càstig sever que els mercats financers apliquen a les economies vulnerables del sud d'Europa s'explica per la seva singularitat macroeconòmica (dèficit fiscal, insolvència, mala governança i fonaments febles del creixement potencial).

La desregulació financera i la governança macroeconòmica (europea i nacional) defectiva van permetre, al llarg de la dècada 2000-2010, una

expansió inèdita del crèdit a empreses, famílies i estats fins a uns paràmetres que avui s'ha demostrat que són molt irresponsables. Un estudi recent del Banc Internacional de Pagaments-BIS (2011) reconeix que un deute superior al 260% del PIB nacional resulta perillós i lesiu per al benestar i el creixement.

A Espanya el deute el 2010 era del 356% del PIB, però la mitjana dels divuit països de l'OCDE analitzats pel BIS era del 317%. Són dades desorbitades que sobrepassen el llindar de risc establert pel mateix Banc Internacional de Pagaments-BIS. L'expansió desregulada del crèdit durant la dècada 2000-2010 està recollida a la taula 5. Espanya forma part del grup de països OCDE amb un volum més gran de deute, a causa d'un volum astronòmic de deute empresarial i immobiliari (193% del PIB), que s'ha de sumar a nivells més modestos de deute privat familiar (91%), i un deute públic comparativament més moderat (72% del PIB) que era inferior a l'alemany el 2010.

Després de quatre anys de crisi, el colossal deute espanyol als mercats financers i el difícil sanejament dels seus tòxics immobiliaris planen en cada pujada de la prima de risc i encareixen les necessitats contínues de finançament, que fan disparar encara més el deute públic.

S'estima que el 25% dels ingressos públics es destina a cobrir el finançament del deute per poder satisfer els creditors externs, i això posa en risc la viabilitat dels serveis públics de benestar fins ara coberts. Així s'alimenta un bucle negatiu que manté la restricció del crèdit al teixit majoritari de petita empresa, destrueix més ocupació i depri-meix encara més la demanda interna, atemorida

El deute empresarial i de la febre del totxo quasi és de quatre vegades el PIB espanyol del 2010 (el més alt del món desenvolupat).

Taula 1.
Deute públic-privat i augment registrat entre 2000-2010

	Deute % PIB	Augment 2000-2010	Estructura del deute		
			Famílies	Empreses	Estat
Japó	456%	+ 46	82%	161%	213%
Portugal	366%	+115	106%	153%	107%
Espanya	356%	+108	91%	193%	72%
Bèlgica	356%	+ 58	56%	185%	115%
Suècia	341%	+ 21	87%	196%	58%
Dinamarca	336%	+ 77	152%	119%	65%
Noruega	333%	+ 78	94%	174%	65%
Holanda	327%	+ 33	130%	121%	76%
Gran Bretanya	321%	+ 99	106%	126%	89%
França	321%	+ 78	69%	155%	97%
Canadà	314%	+ 20	94%	107%	113%
Itàlia	310%	+ 58	53%	128%	129%
Finlàndia	269%	+ 48	67%	145%	57%
Estats Units	268%	+ 70	95%	76%	97%
Grècia	262%	+ 67	65%	65%	132%
Alemanya	241%	+ 15	64%	100%	77%
Austràlia	234%	+ 49	113%	80%	41%
Mitjana	317%	+ 58	94%	126%	97%

Font: BIS (2011).

davant les retallades de la despesa pública i les noves lleis regressives que afecten les relacions laborals i els serveis públics universals.

El cost elevat d'un deute colossal impacta tant els ciutadans en el seu present més quotidià (feina, renda, drets socials adquirits, expectatives, etc.)

com les generacions futures, que veuen retallats i suprimits prestacions i serveis que no podran gaudir com els seus progenitors. Per això, els volums desorbitats de deute representen una injustícia intergeneracional deixada en herència als més joves.

El deute colossal força a destinar entorn del 25% dels ingressos públics a cobrir el deute als creditors externs i asfixia el potencial de creixement.

Creació i destrucció d'ocupació (2005-2011)

La destrucció massiva i ràpida de llocs de treball experimentada entre el 2008 i el 2011 ha estat igual d'intensa i frenètica que la creació d'ocupació en el període expansiu 2005-2008. La taula 2 registra l'evolució d'aquests dos períodes desagregant el comportament de l'ocupació segons grans categories laborals per al cas de Catalunya.

La sèrie arrenca en el primer trimestre del 2005, quan hi ha tan sols el 7% d'atur i 3,2 milions d'ocupats més grans de 16 anys (el 57% dels quals treballa en perfils de qualificació baixa i mitjana-baixa). La sèrie arriba al màxim volum d'ocupació assolit el segon trimestre del 2008, amb 3,5 milions d'ocupats, i culmina el quart trimestre del 2011 (darrer amb dades disponibles) amb 3 milions d'ocupats.

Taula 2.

Creació i destrucció de treball (2005-2008-2011)

	Absoluts trimestre (milers)			Variació anys (milers)		
	2011 IV Tr.	2008 II Tr.	2005 I Tr.	Total 2008-2011	Total 2005-2008	Total 2005-2011
Directius i gerents	197,0	301,0	244,9	-104,0	+56,1	-47,9
Professionals superiors	479,7	428,6	397,9	+51,1	+30,7	+81,8
Empleats i tècnics intermedis	684,6	844,7	732,3	-160,1	+112,4	-47,7
Obrers i empleats de serveis	1.003,9	1.130,1	1.050,8	-126,2	+79,3	-46,9
Operaris poc qualificats	638,3	843,3	778,6	-205,0	+64,7	-140,3
Total	3.003,5	3.547,7	3.204,5	-544,2	+343,2	-201,0

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

En el període 2005-2008 es van crear 343.000 llocs de treball, amb una de cada tres noves ocupacions en el grup d'empleats i tècnics intermedis i el 42% del total creat en l'agrupació d'obers qualificats i no qualificats. Tan sols el 9% de l'ocupació creada corresponia al grup de professionals i tècnics superiors. Per tant, la pauta de creació de treball entre el 2005 i el 2008 reflecteix el model de desenvolupament basat en l'ús poc qualificat de la mà d'obra dels serveis, la indústria i la construcció.

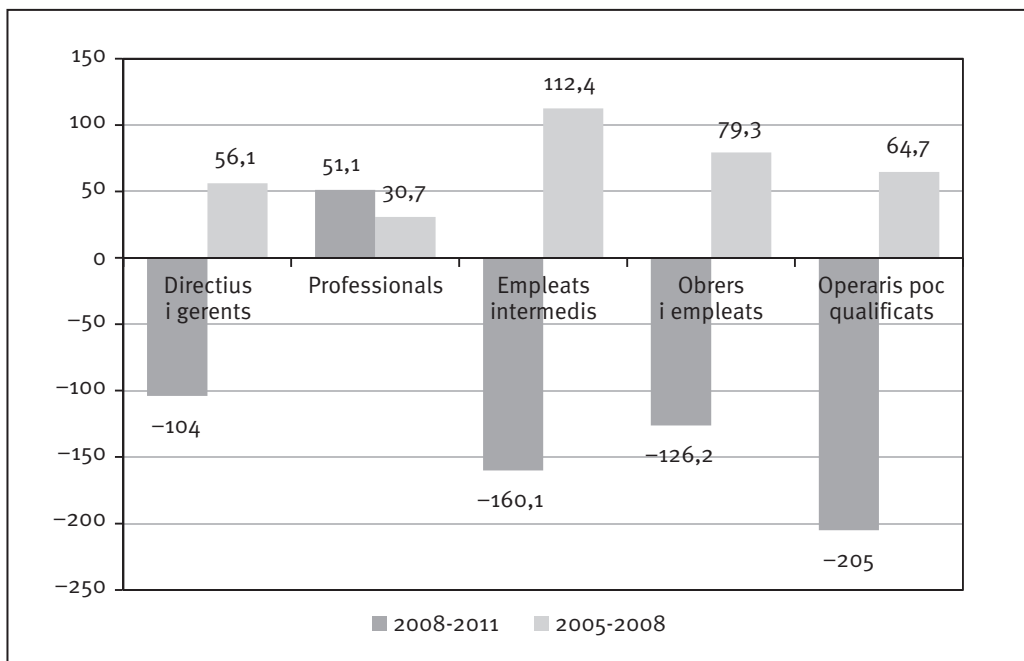
En el període 2008-2011 s'han destruït 544.000 llocs de treball de totes les categories laborals, amb excepció de la dels professionals i tècnics superiors, que han augmentat en 51.000 llocs de treball. Aquest indicador posa en relleu la immunitat més gran dels professionals superiors com a mà d'obra requerida pels sectors menys exposats a la crisi.

El 42% de la nova ocupació creada en l'economia catalana entre el 2005 i el 2008 ha estat de qualificació discreta i baixa.

En aquest període s'han destruït tots els llocs de treball creats en el trienni 2005-2008 (334.000 ocupacions) i alhora s'han destruït uns altres 261.000 llocs de treball ja existents abans del 2005. El gràfic 6 permet visualitzar el balanç conjunt del període 2005-2011. El sacrifici més gran ha recaigut en les categories obreres poc qualificades, que han perdut 140.000 efectius. La resta de damnificats es reparteix de forma equitativa, ja

Gràfic 6.

Creació i destrucció de treball per ocupacions (EPA, 2005-2011)

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

que els grups de directius, empleats intermedis i obrers qualificats perden cadascun uns 48.000 efectius. En canvi, en aquest sexenni les categories professionals guanyen un total de 82.000 efectius nous.

La taula 3 recull la distribució percentual entre categories de la pauta de creació i de destrucció de llocs de treball. Ambdues pautes guarden força correspondència i posen en evidència l'extrema fragilitat de l'ocupació al nostre país, com si fos una bombolla que s'esvaeix al mateix ritme que es va engrandir. La crisi s'ha endut per davant el mateix percentatge de directius i petits empresaris amb assalariats que es va crear entre el 2005 i el 2008. En canvi, la proporció d'empleats intermedis ha variat lleugerament: representaven quasi el 33% de l'ocupació generada en el període de bonança i suposen el 27% dels llocs de treball destruïts amb la crisi.

Taula 3.

Distribució percentual de la creació i destrucció de treball

	Creació 2005-2008	Destrucció 2008-2011
Directius i petits empresaris	16,3%	17,5%
Professionals superiors	8,9%	--
Empleats intermedis	32,7%	27,0%
Obrers i operaris	42,1%	55,5%
Total	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

La classe obrera, qualificada i poc qualificada, és la més castigada per la crisi, ja que representa el 55% del total de llocs de treball destruïts quan sumava el 42% dels llocs creats en el període de bonança (2005-2008). La duresa de l'impacte de la crisi en els grups de la classe obrera es fa més evident si analitzem el comportament dels sectors productius.

El 55% de l'ocupació destruïda entre el 2008 i el 2011 era de qualificació discreta i baixa, i el 27%, de qualificació intermèdia.

El sector de la construcció ha perdut 214.000 empleats (el 47% dels existents a l'inici del 2008). La indústria ha perdut 224.000 efectius (el 28% dels que tenia en el primer trimestre del 2008).

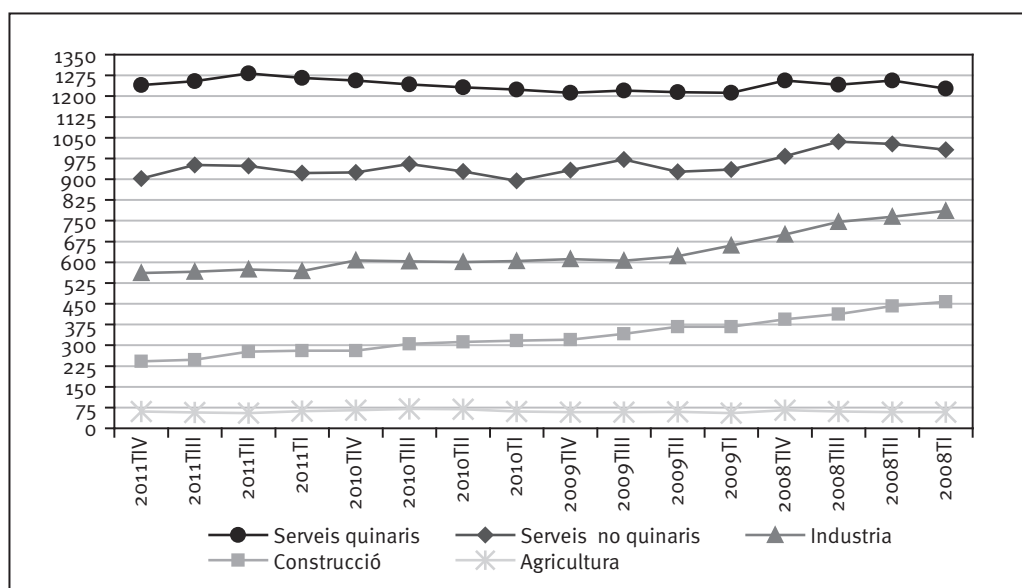

Els serveis tradicionals no quinaris han perdut 133.000 efectius des del tercer trimestre del 2008 (el seu punt màxim d'ocupació) fins al darrer trimestre del 2011, xifra que representa quasi el 13% dels ocupats al seu punt màxim del 2008. El gruix de la classe obrera repartida en aquests tres sectors ha estat, doncs, el més perjudicat.

En el gràfic 7 podem consultar l'evolució dels efectius absoluts en cada sector productiu. L'agricultura i la resta del sector primari s'han mantingut estables, igual que els sectors quinaris, i són els dos sectors menys afectats per la crisi.

Gràfic 7.

Evolució sectorial de l'ocupació (EPA, 2008-2011)

Font: Elaboració pròpia amb dades de l'Enquesta de Població Activa de l'INE.

Els sectors quinaris agrupen els subsectors creatius, del benestar i els més vinculats a l'economia del coneixement (ensenyament, telecomunicacions, indústries culturals, sanitat, serveis de benestar, ciència, consultoria, tecnologia i entreteniment). L'impacte de les retallades en els serveis públics i la disminució consegüent d'efectius encara no estan recollits a les fonts estadístiques, però afectarà greument els sectors quinaris, fet que farà minvar una de les bases centrals del potencial futur de creixement.

En síntesi, analitzem un període històric i transcendental per la rotunditat dels canvis i les transformacions que vivim un cop despertats de l'anomenat “miracle econòmic

Els sectors quinaris i del coneixement no han estat tan afectats per la destrucció d'ocupació, però les retallades recents sobre els serveis públics els acabaran afectant.

espanyol”. Resulta un període insòlit que combina tant la bonança econòmica i la plena ocupació com l'esclat d'una crisi de llarga durada i sense antecedents en la història. Per tant, s'acumulen tant processos d'ascens social produïts en l'època de bonança com processos de descens social que seran més ben capturables des de la perspectiva intrageneracional.

Estudiarem les trajectòries de mobilitat de classe i de mobilitat d'ingressos a partir de les dades del PaD i construirem una mostra longitudinal amb els mateixos individus que hem resseguit entre el 2003 i el 2009. Les dades del PaD a la vuitena onada (2009) són les darreres dades disponibles i depurades per a l'anàlisi i ja han de reflectir el moment més intens de destrucció de llocs de treball. El 2009, en un sol any, es van destruir 262.600 ocupacions a Catalunya, per tant es confirma com l'any de l'esclat de la crisi actual.

Estudiarem les trajectòries de mobilitat social a partir de les dades del PaD dels mateixos individus resseguits entre el 2003 i el 2009.

És possible que capturem part de l'ascens social a crèdit propiciat pels bancs entre el 2000 i el 2008 amb crèdits *low-cost* que han explotat i propiciat el descens social *hard-cost* posterior tant entre capes intermèdies com obreres. A continuació presentem els objectius i la metodologia que hem aplicat en aquesta secció de la nostra recerca.

ANÀLISI DE TRAJECTÒRIES: OBJECTIUS I METODOLOGIA

L'anàlisi de trajectòries i l'anàlisi longitudinal dels fenòmens socials estan coneixent un fort impuls, possibilitat per l'existència de bases de dades temporals i enquestes-panel nacionals i internacionals, com el PaD de la Fundació Jaume Bofill. Aquests instruments permeten anàlisis dinàmiques de qualsevol temàtica (educació, inserció laboral, habitatge, renda, pobresa, etc.) i generen uns resultats que contrasten força amb els estudis transversals o de foto fixa, centrats en un any determinat.

Per exemple, els estudis longitudinals de la pobresa han descobert que entre el 1994 i el 2001 el 44% de les llars a Espanya ha estat pobre almenys al llarg d'un any en aquell període (Bárcena i altres, 2004). Aquesta dada dinàmica duplica la taxa estàtica de pobresa en tant que foto fixa anual (20%) i posa en relleu un gran flux de mobilitat i temps de permanència desiguals que queden amagats amb els enfocaments transversals tradicionals. Altres estudis longitudinals com el de Leisering i Leibfried (1999) troben també una major proporció de llars pobres a Alemanya (més del 30%) entre el 1984 i el 1994, just tres vegades més que la taxa màxima de qualsevol any del període.

L'anàlisi dinàmica i longitudinal de la desigualtat o la renda permet dimensionar de manera més precisa: a) l'abast poblacional de l'objecte d'estudi al llarg d'un temps; b) els fluxos d'entrada i sortida en les condicions estudiades; c) la temporalitat segmentada segons els col·lectius (d'edat, de tipologia familiar, de classe social, etc.); d) les estratègies i els processos seguits pels individus en funció dels seus béns i recursos i, per últim, e) l'efectivitat o no de les polítiques públiques per mantenir o revertir la condició estudiada (per exemple, per ajudar o no a sortir de les situacions de pobresa). Per tant, són múltiples els avantatges analítics que ofereixen els enfocaments dinàmics —siguin quantitatius, qualitatius o combinats— malgrat el seu ressò silenciats en l'agenda pública i en els mitjans de comunicació.

La producció sociològica de recerques entorn de les trajectòries socials, laborals i de renda ha crescut força en la darrera dècada al nostre país. Una novetat recent és la recerca exhaustiva del QUIT (2011), centrada en les trajectòries laborals d'autòctons i immigrants a partir de la Mostra Contínua de Vides Laborals (MCVL), amb dades que arriben fins el 2007. En aquest estudi, s'analitzen les trajectòries laborals des de múltiples indicadors, com la inserció al mercat de treball, la seguretat contractual i la mobilitat laboral i salarial.

El PaD, única enquesta-panel del sud d'Europa, ha estat utilitzat com a base de dades per identificar les trajectòries en el mercat de treball al llarg del període 2001-2006. Les recerques de Caprile i Potrony (2008) i de Verd i López-Andreu (2012) utilitzen diferents models estadístics per inferir una jerarquia de tipologies de trajectòria sociolaboral. En la taula 1 hem agrupat les tipologies dels dos estudis segons els quatre espais o conglomerats de privilegi, integració, vulnerabilitat i exclusió amb què caracteritza Castel (1997) l'estratificació social actual en mercats de treball flexibles força individualitzats.

Aquests quatre espais delimiten i estratifiquen fronteres i exclusions mútues entre els individus com a resultat de les seves trajectòries resseguides a partir del PaD.

Taula 4.

Desigualtat de trajectòries laborals a Catalunya (2001-2006)

	Caprile i Potrony (2008)	Verd i López-Andreu (2012)
SUPERIOR BENESTANT		
- Salaris alts, qualificació alta i nivells d'estabilitat elevats amb predomini d'homes (63%) davant les dones (33%).	10%	
- Trajectòria professional: directius i professionals entre 40 i 49 anys amb estudis superiors.		21%
LINEAL INTEGRADA		
- Nivells salarials mitjans i estabilitat laboral més gran amb predomini masculí (60%) davant les dones (40%).	40%	
- Trajectòria lineal: edats intermèdies amb estudis bàsics i secundaris en perfils de qualificació mitjana-baixa.		41%
VULNERABLE		
- Nivells salarials mitjans-baixos però força inestabilitat laboral i amb més paritat: homes (54%) i dones (46%).	29%	
- Trajectòria de temporalitat crònica: temporalitat constant, entre 25 i 44 anys i estudis superiors i FP.		9%
- Trajectòria de precarietat: força atur i inactivitat amb predomini femení entre 25 i 29 anys i 40 i 44 anys. Amb estudis bàsics i secundaris; però també superiors.		21%
INFERIOR PRECÀRIA		
- Situació precària, salaris molt baixos i <i>bad-jobs</i> atípics, molt feminitzada (75% dones i 24% homes).	21%	
- Trajectòria de discontinuïtat femenina: estudis bàsics i secundaris, trànsits atur-inactivitat-ocupació, entre 50 i 64 anys i també menors de 30 anys.		8%

Font: Caprile i Potrony (2008) i Verd i López-Andreu (2012), a partir de dades del PaD (2001-2006).

El primer conglomerat correspon a la **situació professional de benestar i privilegi**, ben identificat per Caprile i Potrony (2008), on s'ubica el 10% superior del mercat de treball. En l'estudi de Verd i López-Andreu (2012) aquest estrat superior queda eixamplat fins a arribar al 21% poblacional superior. En el primer cas, l'anàlisi permet destacar el decil superior, i en el segon, el quintil de superioritat laboral.

El segon conglomerat correspon a les **trajectòries lineals integrades**, que ambdós equips d'autors taxen en el 40%. Hi trobem el nucli demogràfic principal de les classes mitjanes i la fracció obrera d'ingressos més elevats que comparteixen itineraris estables i protegits en una rutina lineal.

En canvi, les **trajectòries vulnerables** suposen un gruix proper al 30% dels enquestats, i comparteixen una major inestabilitat i inseguretat laboral i ingressos menors que el conglomerat precedent. S'hi dóna una diversificació més gran de situacions i de col·lectius, en què destacaria la “trajectòria de temporalitat crònica” que identifiquen Verd i López-Andreu (2012), formada per persones qualificades que no han pogut establitzar-se malgrat l'època de bonança econòmica (2001-2006) i reproduïxen un estatus vulnerable.

Per últim, les **trajectòries inferiors precàries** són identificades per ambdós equips de recerca, tot i que discrepen en la seva magnitud, de la mateixa manera que discrepaven per quantificar l'extrem superior. Ambdós coincideixen a destacar aquesta trajectòria precària com a molt feminitzada. Per a Caprile i Potrony (2008) representa el quintil inferior de *bad-jobs* i ocupacions atípiques (20%). Verd i López-Andreu (2012) identifiquen com a extrem inferior les trajectòries de discontinuïtat femenina, que serien un component d'aquest quintil inferior, al qual es podria afegir certa fracció de la seva tipologia de trajectòria precària.

Amb les trajectòries identificades en el període de bonança econòmica (2001-2006), en un futur immediat serà possible analitzar la **mobilitat entre trajectòries** que han viscut els individus en el període de crisi i recessió (2008-2012), un cop estiguin disponibles les dades del PaD. Llavors podrem comprovar les entrades i sortides entre cada conglomerat amb dues temporalitats o contextos macroeconòmics per comparar.

La nostra perspectiva longitudinal s'emmarca en l'anàlisi de la **mobilitat intrageneracional de classe** o mobilitat professional que mesura l'ascens, manteniment i descens de classe i l'estatus dels mateixos individus en un període acotat del seu cicle vital.

En el nostre cas, estudiem la mobilitat professional a partir de les dades del PaD amb una mostra longitudinal de 1.294 individus entre 19 i 58 anys el 2003 que hem resseguit fins el 2009. És una mostra representativa per al 2009 que recull els enquestats dels

quals tenim dades en el PaD des del 2003. A la taula 5 presentem les edats que cada cohort de naixement ha anat complint al llarg dels set anys d'onades successives del PaD.

Taula 5.

Matriu longitudinal de cohorts per edats en onades PaD

Cohorts naixement	2003 Onada 2a – B	2004 Onada 3a – C	2005 Onada 4a – D	2006 Onada 5a – E	2007 Onada 6a – F	2008 Onada 7a – G	2009 Onada 8a – H
	Edats						
1984-1978	19-25	20-26	21-27	22-28	23-29	24-30	25-31
1977-1971	26-32	27-33	28-34	29-35	30-36	31-37	32-38
1970-1964	33-39	34-40	35-41	36-42	37-43	38-44	39-45
1963-1957	40-46	41-47	42-48	43-49	44-50	45-51	46-52
1956-1951	53-58	54-59	55-60	56-61	57-62	58-63	59-64

Font: Elaboració pròpia.

Aquesta part de la nostra recerca té com a *objectiu principal* mesurar la mobilitat intrageneracional de classe i d'ingressos. Un *segon objectiu* ha estat identificar el risc i les probabilitats d'ascens, de descens i de vulnerabilitat social, comprovant si l'origen social (O) i el nivell educatiu (e) són factors determinants o no.

A més d'utilitzar l'estadística bivariàble i les matrius de mobilitat, hem optat per una **anàlisi de regressió logit i multilogit** amb generació de taules de probabilitat a partir dels models estimats per l'ascens social, la immobilitat, el descens de classe i la vulnerabilitat social. Els models logit són adequats per al tractament de variables dependents discretes (Greene, 2002). En el nostre cas hem definit tres situacions excloents (1. Haver ascendit de classe; 2. Haver-se mantingut immòbil; 3. Haver descendit de classe) i una situació transversal (4. Patir vulnerabilitat social).

Aquestes quatre **situacions vitals** estan afectades per una selecció de variables independents que fan referència a l'origen social i a les característiques personals, educatives, laborals i de renda dels enquestats. La taula 6 recull les variables utilitzades en aquests models, els resultats dels quals es presenten al capítol 2 (ascens i immobilitat) i al capítol 3 (descens i vulnerabilitat) en tant que anàlisis de probabilitats.

Taula 6.

Descripció de les variables utilitzades en el model multilogit

Variables dependents	
ASCENS	1 si ha ascendit, o la resta
IMMOBILITAT	1 si ha estat immòbil, o la resta
DESCENS	1 si ha descendit, o la resta
VULNERABILITAT SOCIAL	1 si és vulnerable, o la resta
Variables independents	
Característiques personals	
Gènere	1 si és dona, o si és home
Cohort	1 si és <1960, o si és >1960
Edat	Anys el 2009
Educació-formació	
Nivell educatiu de l'enquestat/ada	Anys d'educació
ESPE-o sense especialitat	1 sense educació superior
ESPE-1 ciència, salut i enginyeries	1 amb educació superior-1
ESPE-2 humanitats i educació	1 amb educació superior-2
ESPE-3 dret-empresa	1 amb educació superior-3
ESPE-4 FP superior	1 amb educació superior-4
Característiques de la feina	
Contracte fix	1
Contracte temporal	1
Per compte propi	1
Sector agrari	1
Sector industrial	1
Sector serveis no quinaris	1
Sector serveis quinaris	1
Nivell d'ingressos de la llar	
Ingressos nets/llar: molt alts	1
Ingressos nets/llar: alts	1
Ingressos nets/llar: mitjans-alts	1
Ingressos nets/llar: mitjans-baixos	1
Ingressos nets/llar: baixos	1
Ingressos nets/llar: molt baixos	1
Origen social	
Nivell educatiu del pare	Anys d'educació
Origen I-II: directius i professionals	1
Origen III-IVab-V: intermedis	1
Origen IVc-VI-VII: obrer/popular	1

Font: Elaboració pròpia.

Els models logit ens permetran comprovar una de les principals conclusions de la nostra recerca anterior, que aïllava el factor educació (e) dels enquestats com a determinant

principal dels seus destins socials per sobre de la influència amb què intervé el seu origen social desigual.

En aquesta nova recerca, la *hipòtesi principal* de la qual partim és que les **trajectòries de mobilitat intrageneracional** que donen com a resultat temporal les quatre **situacions vitals** abans descrites estan molt més influïdes pel factor gènere o pel factor educació (e) que pel factor origen social (O). La peculiaritat dels models logit i multilogit estimats, a més d'identificar les variables més determinants en cada situació, és que ens permeten generar taules de probabilitats a partir d'aquestes variables.

La taula 7 recull la matriu construïda sobre l'esquema EGP (Erikson i Goldthorpe, 1993) que hem seguit per analitzar la mobilitat intrageneracional. L'esquema EGP és el més utilitzat en la recerca de la mobilitat social, l'estratificació i la desigualtat social, i ja el vam utilitzar en la nostra recerca anterior sobre mobilitat intergeneracional.¹

Taula 7.

Matriu de mobilitat intrageneracional utilitzada

		2009							
		I	II	IV	V	III	VI	VIIa	Aturats
2003	I	IM	D	D	D	D	D	D	D
	II	A	IM	D	D	D	D	D	D
	IV	A	A	IM	D	D	D	D	D
	V	A	A	A	IM	D	D	D	D
	III	A	A	A	A	IM	D	D	D
	VI	A	A	A	A	A	IM	D	D
	VIIa	A	A	A	A	A	A	IM	D
	Aturats	A	A	A	A	A	A	A	IM

Nota: Ascens (A); Immòbil (IM); Descens (D).

Font: Elaboració pròpia.

1. MARTÍNEZ CELORRIO, X. i MARÍN SALDO, A. (2010). *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. «Polítiques», 71, vol.1. La jerarquia i la sintaxi de l'esquema EGP està explicada a les pàgines 35-44. En el volum 2, es poden consultar les ocupacions a dos dígit classificades en el nostre esquema EGP (pàgines 73-83).

En el nostre esquema de mobilitat intrageneracional, la classe I (directius i alts càrrecs) se situa en el vèrtex superior, a continuació la classe II (professionals), seguida de la classe IV (petita burgesia), a continuació la classe V (quadres i tècnics intermedis), seguida de la classe III (empleats administratius no manuals), a continuació la classe VI (obers poc qualificats) i la classe VII (obers poc qualificats). La darrera categoria correspon a l'atur, a què s'aflueix en descens des de la resta de les caselles.

En la matriu intrageneracional afegim, doncs, la categoria "atur" com a esglaió inferior. La diagonal identifica la immobilitat o el manteniment de la mateixa classe social el 2003 i el 2009. Les caselles per sota de la diagonal registren l'ascens intrageneracional, i la major part de les caselles per sobre de la diagonal registren el descens de classe. En aquest cas, les úniques excepcions (per a determinades anàlisis) són les transicions des de les classes I-II cap a posicions de petita burgesia i la transició des de la classe I (directius) cap a la classe II (professionals). Aquesta jerarquitxació la farem servir tant en el punt d'origen (2003) com en el de destí (2009).

② La mobilitat social de trajectòria (2003-2009)

L'anàlisi de trajectòries és una opció metodològica que reconstrueix o segueix els itineraris vitals de les persones sigui per estudiar les carreres professionals i salarials al llarg de la vida activa, les trajectòries d'inserció dels joves en la vida adulta o les trajectòries d'integració dels immigrants en les societats d'acollida. L'anàlisi de les transicions i trams biogràfics que permet aquesta opció metodològica ens permet identificar diferents tipologies i esdeveniments crucials que caracteritzen bona part dels processos dinàmics de la vida mateixa (entrar a treballar, emancipar-se dels pares, fer-se pares, etc.).

Tal com assenyala Pollock (2009), totes les esferes de la vida poden ser subjecte d'una anàlisi longitudinal que descriu i explica per què les experiències són estratificades i ens van diferenciant i desigualant. De fet, en l'anàlisi transicional o de trajectòries els sociòlegs comprovem com les estructures i institucions socials condicionen i limiten el camp de joc i d'oportunitats, i com els individus hi responem desplegant estratègies, càlculs d'interès i decisions. Les transicions en la vida són esdeveniments idonis per estudiar la complexa interacció individu-societat tenint en compte les desigualtats de partida per tal d'explicar les desigualtats de destinació.

De fet, partim en desigualtat i acabem formant part d'una nova desigualtat (educativa, laboral, professional, residencial, etc.) al llarg d'un procés dinàmic que ens insereix en certes posicions de classe i no pas en altres. Anomenem *enclassement* aquest procés mitjançant el qual adquirim la classe social i l'estatus com a destinacions susceptibles de ser permanents o de ser eventuais i sotmeses al canvi de mobilitat social.

Analitzant les trajectòries estudiem el procés dinàmic d'enclassement amb què es renova i fixa l'estructura social.

En aquest capítol estudiarem dos vessants del procés d'enclassement que caracteritzen la societat catalana i l'estructura com a societat desigual però oberta. En primer lloc, analitzem els orígens socials dels adults i les mobilitats de trajectòria desiguals que han seguit entre el 2003 i el 2009. És a dir, estudiarem el que Erikson i Goldthorpe (1993) anomenen el *procés intergeneracional de classe* com una macroseqüència que recull tres punts biogràfics: l'origen de classe d'on provenen; la classe social dels individus el 2003, en plena època de bonança econòmica, i la classe social ocupada el 2009, en el primer període intracrisi. Així podrem interrelacionar la mobilitat intergeneracional (pares-fills) amb la mobilitat intrageneracional d'aquests mateixos fills i comprovar quina de les dues té un pes determinant més gran en les destinacions adultes. Alhora podrem identificar les *trajectòries d'enclassement* resultants, que podran ser estudiades amb més detall en el futur des d'una perspectiva qualitativa.

En segon lloc, analitzem a fons la *immobilitat* i les *mobilitats ascendent i descendent* en el període 2003-2009 per gènere, edats, nivell educatiu i classe social, i comparem la mobilitat intrageneracional catalana amb l'europea. Finalment, presentem l'anàlisi de probabilitats de les **situacions vitals** d'immobilitat i d'ascens social a partir del model multilogit presentat abans. Deixem l'anàlisi de probabilitats del descens social per al capítol següent.

TRAJECTÒRIES DE MOBILITAT SOCIAL

El procés intergeneracional de classe com una macroseqüència

Les classes socials són grans grups interdependents formats per les relacions econòmiques, laborals i de poder que estructuren i estratifiquen les societats modernes. No són una qualitat o un atribut dels individus, sinó posicions cristal·litzades i estructurals creades per la divisió del treball i la jerarquia de desigualtat. Tampoc són posicions eternes, sinó tot el contrari, són posicions dinàmiques subjectes als canvis del mercat de treball, als canvis econòmics i a la lluita competitiva entre membres que, almenys, aspiren a conservar la mateixa posició d'origen i pretendents que aspiren a prosperar i millorar des d'una posició de partida més baixa.

Les classes socials, per tant, no són posicions *en propietat i de per vida*, sinó destinacions que cal mantenir i protegir (immobilitat un cop assolides) del risc de descens o desclasament provocat per recessions econòmiques o per noves fases tecnològiques destructores de treballs i estatus adquirits.

Les classes socials no són un atribut individual sinó posicions adquirides al llarg de processos d'enclassement.

La taula 8 recull els principals indicadors demogràfics i de renda de les classes socials que hi ha a Catalunya. La base poblacional són els més grans de 25 anys l'any 2009 (vuitena onada del PaD), amb 3.163 homes i dones. La taula està construïda a partir de l'esquema EGP a nou categories. El primer bloc de la taula presenta una selecció d'indicadors demogràfics que ens ajuda a reflectir la desigualtat de condició entre classes.

El nostre esquema EGP jerarquitzava **nivells d'ingressos desiguals** de les llars amb una clara supremacia econòmica de les classes expertes formades per la classe I de directius i empresaris (amb 56.800€ nets anuals de mitjana) i per la classe II de professionals (amb 48.400€ nets anuals de mitjana). A continuació, les classes intermèdies reflecteixen uns intervals d'ingressos familiars que van dels 38.000 als 31.000€ de mitjana (amb una clara ocultació de renda en el cas de la classe IV de petita burgesia). Per últim, les classes obreres estratifiquen dos nivells diferenciats d'ingressos: la classe VI obrera qualificada (28.900€) supera la classe VII poc qualificada (25.600€ de mitjana).

La **desigualtat de gènere** en la composició de cada classe social reflecteix el pes tradicional de la segregació patriarcal del treball, que discrimina les dones en l'accés a les posicions directives (classe I) i de responsabilitat (classe V) i frena la presència femenina en la classe obrera qualificada (VI). En canvi, les dones es fan més presents en les classes intermèdies (III i IV), en la classe professional (II) i en la classe obrera més baixa (VII).

La **desigualtat per estrangeria** també queda reflectida en la distribució desigual dels immigrants per l'estructura de classes. Resulta molt inferior en les posicions de poder i responsabilitat (I i V) i en les posicions professionals (II) i intermèdies (IIIa i IV). En canvi, estan sobrerrepresentats en els segments més baixos, especialment en la classe obrera poc qualificada (VII) i en la fracció baixa dels empleats de serveis (IIIb).

Taula 8.

Indicadors demogràfics i de trajectòria segons classes socials (2009)

	CLASSES EXPERTES		CLASSES INTERMÈDIES					CLASSES OBRERES	
Categories EGP-9	I	II	IVa	IVb	V	IIIa	IIIb	VI	VII
	Indicadors demogràfics								
Total % Total N	5,5% (175)	17% (537)	5,5% (173)	9,2% (292)	9% (285)	20% (633)	4,6% (146)	10,6% (336)	18,6% (586)
Ingressos nets anuals: llars En milers d'euros	56,8	48,4	31,0	36,0	35,4	38,6	36,7	28,9	25,6
Dones	30%	59%	55%	38%	29%	64%	74%	24%	58%
Nascuts a l'estranger	9%	11%	14%	11%	8%	12%	22%	16%	21%
Joves 25-34 Fila=100	4%	24%	3%	11%	11%	20%	4%	7%	16%
	Desigualtat d'origens i de trajectòries								
Origen pare: superior I-II	30%		13%		14%	19%		6%	9%
Origen pare: obrer VI-VII	35%		56%		56%	52%		66%	67%
Origen pare: < estudis bàsics	--		40%		31%	26%		53%	50%
Sense estudis bàsics	--	--	9%	10%	3%	2%	7%	19%	20%
Fi estudis als 16 anys	17%	2%	37%	35%	17%	16%	26%	51%	51%
Inici laboral als 16 anys	17%	12%	42%	42%	25%	23%	32%	52%	50%
Estudis universitaris	57%	84%	20%	21%	29%	23%	12%	3%	5%
Treball temporal	14%	24%	--	--	20%	11%	36%	15%	32%
Taxa atur 2009	11%	4%	6%	--	3%	16%	16%	19%	18%
Ha treballat tot l'any 2009	81%	86%	79%	87%	77%	72%	62%	62%	53%

Nota: Classe directiva i empresarial (I). Classe professional experta (II). Petita burgesia amb menys de deu assalariats (IVa). Emprenedors autònoms sense assalariats (IVb). Quadres i tècnics intermedis (V). Empleats qualificats de rutina administrativa (IIIa). Empleats bàsics de serveis (IIIb). Obrers manuals qualificats (VI). Obrers i operaris poc qualificats (VII).

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

La **desigualtat per edat** queda apuntada si ens fixem en la distribució desigual de la cohort jove entre 25 i 34 anys el 2009 per classes socials de destinació. Els joves estan infrarepresentats en les posicions directives (classe I), en la petita burgesia propietària

(classe IVa) i en les classes obreres (VI i VII) en favor dels grups de més edat. En canvi, els joves estan sobrerrepresentats en les posicions professionals (II), entre els autònoms (IVb) i entre els tècnics auxiliars (classe V compartida amb els quadres).

El segon bloc de la taula 8 presenta una selecció d'indicadors que ens apropen a les classes socials com a resultat desigual d'orígens i trajectòries. Per exemple, bona part de les classes obreres (VI-VII) provenen de pares que ja eren obrers (amb una herència del 67% dels casos), amb predomini de pares sense estudis bàsics acabats. Aquest nivell de partida baix ha condicionat unes trajectòries d'alta reproducció i herència obrera, atès que la meitat de les classes obreres actuals van deixar d'estudiar abans dels 16 anys per posar-se a treballar, i suporta les pitjors condicions laborals i la màxima inseguretat, que les confirmen com a les classes més baixes.

En l'altre extrem, les trajectòries que han conduït a la posició de les classes directives i professionals (I-II) han estat més obertes i més condicionades pels nivells educatius assolits. Entre els professionals (II), el 84% ha assolit graus universitaris i ha seguit trajectes llargs dedicats a l'estudi: només un 2% va abandonar els estudis als 16 anys, i el 12% va començar a treballar en aquella edat. Un 35% dels membres de la classe experta actual (I-II) prové d'orígens obrers i populars, i dibuixa els trajectes més meritocràtics i esforçats en relació amb el 30% dels membres que ja partia de pares directius i professionals amb més avantatges, capitals i recursos de partida.

Les classes socials són una
conseqüència estructurada
de trajectòries
i procedències desiguals.

En suma, si prenem les classes socials com a destinacions, les podem analitzar com una conseqüència estructurada de trajectòries i procedències desiguals que les refermen com a *fixacions posicionals* i, alhora, les renoven parcialment amb nous membres i entrants.

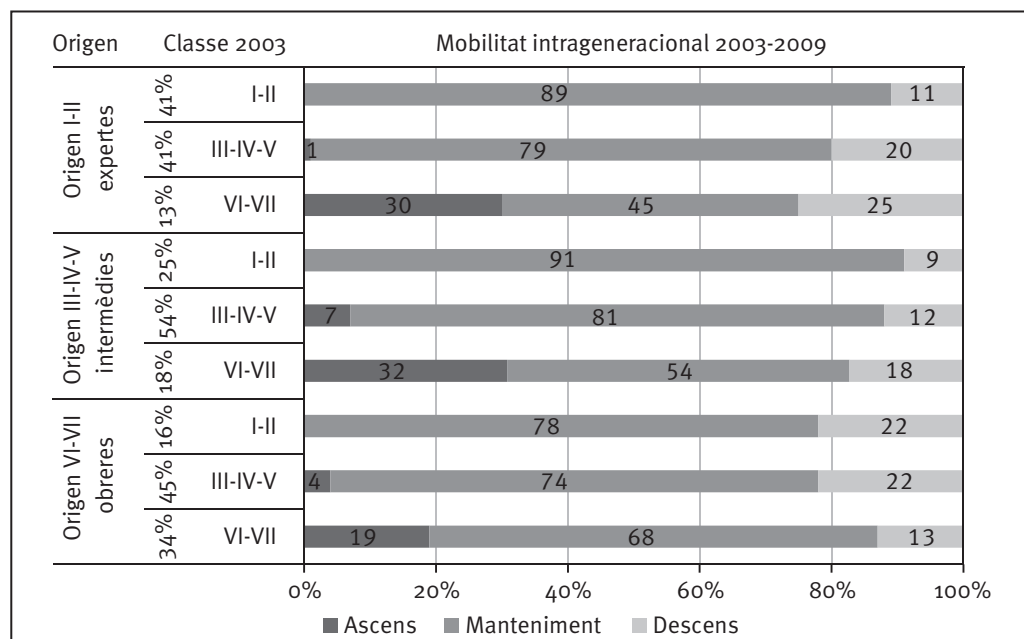
El gràfic 8a ens ajuda a copsar el procés d'enclassement com una macroseqüència que recull tres punts biogràfics: l'origen de classe d'on provenen, la classe social dels individus el 2003, en plena bonança econòmica, i la classe social ocupada el 2009, als inicis de la crisi actual. Les dades del gràfic ens apropen a perfilar el *procés intergeneracional de classe* (Erikson i Goldthorpe, 1993), que acaba per estructurar i fixar l'estratificació de classes com un procés dinàmic, històric i multidimensional.

La part esquerra del gràfic presenta els orígens de classe i els percentatges desiguals de les classes ocupades l'any 2003 per part dels fills de cada origen. No sumen cent perquè hem exclòs els fills aturats el 2003. En canvi, en la condició de descens social el 2009 sí que s'integren els aturats que hi eren ocupats el 2003. A continuació, s'hi pot llegir la mobilitat de trajectòria entre el 2003 i el 2009 per a cada classe ocupada el 2003 i per a cada origen social.

Entre els **orígens socials superiors (I-II)**, el 41% dels seus descendents va reproduir la mateixa classe dels pares, i el 89% d'aquest subgrup l'ha mantingut entre el 2003 i el 2009. Però l'11% ha descendit d'estatus.

Gràfic 8a.

Origen social i mobilitats de trajectòria

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El 41% dels fills de les classes superiors (I-II) el 2003 va arribar a la posició de les classes intermèdies (III-IV-V), en un descens intergeneracional en relació amb el seu origen benestant. El 79% d'aquest subgrup s'ha mantingut immòbil, però el 20% ha tornat a

descendir entre el 2003 i el 2009. Sols l'1% d'aquest subgrup ha conegut l'ascens de classe intrageneracional.

El 13% dels fills de les classes superiors (I-II) el 2003 ocupava posicions obreres (VI-VII). En aquest subgrup és on observem un taxa alta d'ascens intrageneracional (30%), que constitueix el fenomen de la contramobilitat (inserció en posicions inferiors que es remunta amb els anys). Però el període 2003-2009 no ha suposat canvis per al 45% del subgrup,

cosa que l'ha confirmat en el desclassament respecte als pares. Per últim, el 23% restant ha conegut un segon descens de desclassament en l'atur.

Entre el 41% de fills de directius i professionals (I-II) que reproduïen la mateixa posició dels pares el 2003, un 11% ha descendit d'estatus el 2009.

Entre els **orígens de classe intermèdia (III-IV-V)**, el 25% dels seus descendents va ascendir el 2003 a la classe directiva i professional (I-II). El 91% d'aquests s'ha mantingut estable en la mateixa

classe entre el 2003 i el 2009, amb un comportament intrageneracional molt similar als fills de la classe I-II, que inclou un modest 9% de descens d'estatus cap a l'atur.

El gran gruix (54%) de descendents de les classes intermèdies va enclassar-se el 2003 en posicions homòlogues de classe intermèdia. Entre el 2003 i el 2009 ha demostrat força estabilitat (81%) i una mobilitat vertical que es reparteix en l'ascens a posicions de classe I-II (7%) i descens cap a posicions obreres i a l'atur (12%).

El 18% dels fills de les classes intermèdies (III-IV-V) es va desclassar el 2003 i va arribar a les posicions obreres (VI-VII). En aquest subgrup també hi observem un taxa alta d'ascens intrageneracional (31%), de manera que comparteix el mateix fenomen de contramobilitat ascendent que hem constatat per als fills obrers de les classes superiors (I-II). En aquest subgrup predomina un 54% d'immobilitat entre el 2003 i el 2009, que els confirma en un descens mantingut. El descens cap a l'atur suma el 18%.

Entre els **fills de la classe obrera i popular (VI-VII-IVc)**, que inclou fills de pagesos, el 16% va arribar a posicions superiors (I-II) el 2003. Aquest subgrup

Entre el 18% de fills de les classes intermèdies (III-IV-V) que van arribar a la classe baixa el 2003, la meitat protagonitza mobilitat de trajectòria fins el 2009: ascendent (31%) i descendent (18 %).

Entre el 16% de fills d'obrers que arriben a la classe superior el 2003, un de cada cinc ha perdut aquest estatus el 2009.

d'arribada des dels orígens baixos és el que mostra una menor estabilitat intrageneracional entre el 2003 i el 2009. El 78% ha consolidat aquest ascens intergeneracional, però un 22% l'ha perdut. El risc de descens entre els entrants o arribats a la classe directiva i professional (I-II) està, doncs, força

discriminat per l'origen si aquest és baix. Exemplifiquen un ascens desclassat que no han pogut mantenir ni protegir i que ha estat més fràgil que l'experimentat pels qui provenen de les classes superiors i intermèdies.

Quasi la meitat dels fills d'orígens obrers i populars va conèixer l'ascens intergeneracional el 2003, va ocupar posicions de classes intermèdies (III-IV-V). En relació amb la resta d'orígens socials, aquest destí és més inestable per als que provenen de la classe baixa: el 74% l'ha pogut mantenir entre el 2003 i el 2009, un percentatge inferior de manteniment sobre els fills de la classe superior (79%) i sobre els fills de les mateixes classes intermèdies (84%). Un altre 7% ha conegut l'ascens entre el 2003 i el 2009 i ha experimentat, doncs, un doble ascens. Per últim, el 22% d'aquest subgrup ha conegut el descens cap a l'estatus d'atur.

El 34% dels fills obrers el 2003 va arribar també a destins obrers (VI-VII). En aquest subgrup, el 19% ha conegut l'ascens de classe entre el 2003 i el 2009 en una trajectòria d'herència ascendent. El 68% s'ha mantingut immòbil, ha reproduït la classe social heretada. Per últim, un 13% ha empitjorat i ha passat a l'estatus d'atur el 2009.

En suma, en la macroseqüència que recull tres punts biogràfics (orígens, classe el 2003 i classe el 2009) obtenim tres resultats: el 37% dels catalans ha conservat la mateixa posició en una trajectòria de reproducció lineal; el 46% dels catalans ha estat mòbil entre els seus orígens i la classe que ocupaven el 2003 tot mantenint-la el 2009, i el 17% restant de catalans ha viscut canvis de classe entre el 2003 i el 2009. Es confirma així la tesi del contrabanç d'Eriksson i Goldthorpe (1993) que estableix una alta mobilitat intergeneracional vertical (de signe, sobretot, ascendent) que contrasta amb una menor mobilitat intrageneracional o de trajectòria. El gran salt de posicions es dona entre pares i fills i no tant al llarg de les trajectòries dels fills.

En segon lloc, constatem que en el procés intrageneracional hi intervé la **lògica de dominància dels orígens**, que reforça l'empitjorament de posicions entre el 2003 i el 2009

si es prové de les classes baixes. Els seus descendents tenen més problemes per mantenir la posició assolida el 2003, menys probabilitats d'ascens intrageneracional i més inclinació al descens. La lògica de dominància també afecta en negatiu als fills desclassats com a obrers (VI-VII) que provenen de les classes superiors (I-II), ja que pateixen un descens social intrageneracional més gran que els seus pares d'origen obrer.

Per tal de capturar el procés “inter-intrageneracional” complet hem analitzat una submostra de 900 individus que no inclou ni els aturats el 2003 ni els aturats el 2009. La taula 9 recull la diversitat de trajectòries resultants de la mobilitat intergeneracional i intrageneracional que segueix una pauta significativa d'estabilitat i mobilitat diferenciada per orígens.

Es constata la tesi del contrabanç de Goldthorpe: l'alta mobilitat vertical entre pares i fills queda matisada per una menor mobilitat intrageneracional. El gruix de l'enclassement es dóna entre pares i fills i no tant en les trajectòries dels fills.

Taula 9.

Trajectòries inter-intrageneracionals per origen social

Origen de classe (% fila)		Origen I-II (14,7%)	Origen III-IV-V (35,3%)	Origen IVc-VI-VII (50%)	Total (100)
Reproducció lineal (inter-intra):		42,4%	48,1%	27,2%	36,8%
Estabilitat intrageneracional:		44,7%	36,3%	54,2%	46,4%
- Ascens mantingut		-	25,7%	54,2%	36,1%
- Descens mantingut		44,7%	10,6%	-	10,3%
Canvis intrageneracionals:		12,9%	15,6%	18,6%	16,8%
- Herència ascendent	ascens	-	4,4%	7,4%	5,2%
- Contramobilitat		5,3%	6,2%	-	3,0%
- Doble ascens		-	-	2,0%	1,0%
- Herència descendent	descens	3,1%	2,5%	-	1,2%
- Ascens desclassat		-	2,5%	9,2%	5,4%
- Doble descens		4,5%	-	-	1,0%
Total columna		100	100	100	100
Total N		(132)	(320)	(448)	(900)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

La **reproducció lineal (36,8%)** es refereix a la immobilitat en els tres punts observats (orígens - classe 2003 - classe 2009). Reflecteix, doncs, la pauta de reproducció social inserida en el procés d'estratificació com a *biografies de classe* perpetuades en les segones generacions. Aquesta configuració queda repartida desigualment segons els orígens socials:

- Entre els que provenen de les classes superiors (15%), el 42% segueix una trajectòria d'herència lineal.
- Entre els fills de les classes intermèdies (35%), s'eleva al 48%, però amb una àmplia mobilitat intraclasses que aquí queda neutralitzada en agrupar les tres classes d'origen (III-IV-V).
- Entre els fills d'obriers i pagesos, que sumen la meitat de la mostra (50%), trobem la reproducció lineal més baixa, amb el 27%. Per tant, el gruix demogràfic dels orígens baixos són els qui més s'han emancipat dels seus orígens i han contribuït a moderar la taxa de reproducció lineal fins al 37%.

Aquest model de *biografies de classe* replicades pels fills és el model que per a certs autors està desapareixent com a pauta adscriptiva dominant i afavoreix l'autodeterminació dels subjectes en *biografies individualitzades* lliures dels determinants d'origen (Beck i Beck-Gerstheim, 2004; Gil Calvo, 2004). No obstant això, aquests autors maximitzen la rellevància d'aquesta tendència quan alhora defensen la desaparició o liquèfacció de les classes socials com a variable encara determinant en les trajectòries biogràfiques dels individus.

Per a Goldthorpe (2010), aquests autors mediàtics de la modernitat líquida ignoren i no han llegit les recerques empíriques sobre estratificació social, que demostren, en la nostra línia, que la classe social continua essent un factor primordial i sòlid com a eina explicativa i com a experiència vital. De fet, la pauta adscriptiva de *biografies de classe* continua essent molt forta entre les classes intermèdies (48%) i en les classes expertes (42%), i restringeix així una major fluïdesa social i una igualtat d'oportunitats més justa i equitativa.

El 37% de reproducció lineal evidencia la persistència de “biografies de classe” que desmenteixen el discurs líquid d'una societat sense classes.

Per una altra part, és cert que la reproducció lineal ja no és estadísticament dominant, amb el 37% del total de l'enclassement, i deixa pas al 63% majoritari de *biografies individualitzades*. Però el

factor classe social continua actuant per preservar els avantatges assolits en l'ascens social, sigui intergeneracional o intrageneracional, i reinicia un cicle persistent i renovat de *biografies ascendents de classe* per conservar i mantenir davant nous competidors, noves generacions i nous cicles econòmics incerts.

Tot i el predomini de *biografies individualitzades*, el factor classe social es reactiva per mantenir l'estatus assolit davant entorns incerts i insegurs.

La individualització de trajectòries es desagrega entre *biografies d'un sol canvi* (entre pares i fills però estables després en el procés intrageneracional) i *biografies de doble canvi*, tant en clau intergeneracional com intrageneracional. Les biografies d'un sol canvi o model d'**estabilitat intrageneracional (46,4%)** recullen les trajectòries que han ascendit (36,1%) o descendit (10,3%) el 2003 en relació amb els pares i que s'han mantingut estables o immòbils entre el 2003 i el 2009:

- Entre els que provenen de les classes superiors, quasi el 45% manté el seu desclassament adquirit ja el 2003.
- Entre els fills de les classes intermèdies, l'estabilitat intrageneracional és la menor, amb un 36% repartit entre una trajectòria d'ascens mantingut (25,7%) i una altra de desclassament estable (10,6%).
- Entre els fills d'obrers i pagesos, que sumen la meitat de la mostra (50%), trobem l'estabilitat intrageneracional més alta, amb el 54% que són trajectòries d'ascens mantingut entre el 2003 i el 2009. Per tant, el gruix demogràfic dels orígens baixos són els qui fan elevar fins al 36% el total de trajectòries d'ascens estable.

Les biografies de doble canvi o model de **canvis en la mobilitat intrageneracional (16,8%)** recullen els canvis i transicions pares-fills que alhora experimenten un segon canvi intrageneracional. Integra tres tipus de trajectòries ascendents i tres tipus de descendents entre el 2003 i el 2009 amb percentatges que són petits però molt significatius des del punt de vista qualitatiu:

- Les **trajectòries d'herència ascendent (5,2%)** han conegut l'ascens de classe entre el 2003 i el 2009 partint el 2003 des de la mateixa classe heretada o reproduïda dels pares. Entre les classes obreres representa el 7,4% de les seves trajectòries, i entre les classes intermèdies (III-IV-V), el 4,4%.

- Les **trajectòries de contramobilitat ascendent** (3%) han conegut l'ascens de classe entre 2003-2009 partint al 2003 des d'una posició de classe inferior a la dels pares. Han pogut remuntar, doncs, un descens social inicial i resulta un fenomen típicament juvenil i que no es dóna a les classes baixes perquè no té un marge de descens. Entre les classes directives i professionals representa el 5,3% de les trajectòries, i entre les classes intermèdies (III-IV-V), el 6,2%.
- Les **trajectòries de doble ascens** (1%) són testimonials i només es donen entre una minoria de les classes obreres que van experimentar l'ascens social cap a les capes intermèdies en relació amb els pares al 2003 i entre 2003-2009 han fet el salt cap a les classes superiors (I-II). Segurament recull una fracció de joves treballadors que han acabat els estudis superiors entre 2003-2009 i han pogut completar un trajecte de doble ascens.
- Les **trajectòries d'herència descendent** (1,2%) han conegut el descens de classe entre 2003-2009 partint al 2003 des de la mateixa classe heretada o reproduïda dels pares. Entre les classes directives i professionals representa el 3,1% de les seves trajectòries, i entre les classes intermèdies (III-IV-V), el 2,5%. Recordem que en aquest exercici hem exclòs l'atur com a indicador de descens, i per això no s'hi dóna l'herència descendent entre les classes obreres.
- Les **trajectòries d'ascens desclassat** (5,4%) identifiquen la cara més dramàtica del desclassament que suposa haver ascendit en relació amb els pares al 2003 i haver perdut aquest ascens entre 2003-2009. Per a les classes obreres representa el 9,2% de tots els trajectes d'enclassement, i agrupa el descens des de posicions altes (I-II) i intermèdies (III-IV-V) cap a la mateixa condició obrera dels pares. És una mena de contramobilitat inversa que esvaeix un primer ascens que s'ha perdut.
- Per últim, les **trajectòries de doble descens** (1%) representen també una cara amarga del desclassament, concentrades entre els fills de les classes superiors (I-II) que van experimentar ja el descens intergeneracional al 2003 (cap a posicions intermèdies) i s'han desclassat de nou cap a les classes baixes (VI-VII). Suposen tan sols l'1% del conjunt de la submostra però representen un significatiu 4,5% entre les trajectòries de les classes directives i professionals.

En conjunt, de la matriu que apareix a la taula 10 podem inferir un total de disset **trajectòries d'enclassement**, set de les quals no presenten cap canvi intrageneracional i on trobem una gran concentració de població (83,2%); les deu restants tenen menys freqüència (16,8%) i una diversificació qualitativa més gran.

Taula 10.

Diversitat de trajectòries d'enclassement

Origen de classe (% fila)		Origen I-II (14,75)	Origen III-IV-V (35,3%)	Origen IVc-VI-VII (50%)
Estabilitat intrageneracional				
- Reproducció lineal		Trajecte 1	Trajecte 2	Trajecte 3
- Ascens mantingut		--	Trajecte 4	Trajecte 5
- Descens mantingut		Trajecte 6	Trajecte 7	--
Canvis intrageneracionals				
- Herència ascendent	ascens	--	Trajecte 8	Trajecte 9
- Contramobilitat		Trajecte 10	Trajecte 11	--
- Doble ascens		--	--	Trajecte 12
- Herència descendent	descens	Trajecte 13	Trajecte 14	--
- Ascens desclassat		--	Trajecte 15	Trajecte 16
- Doble descens		Trajecte 17	--	--
Total N		5	7	5

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Les que presenten diversitat de trajectòries més gran (7) són les classes intermèdies (III-IV-V), ja que se situen en la capa central, que permet més combinacions tant ascendents com descendents. Els extrems superiors i inferiors de classes presenten cadascun cinc trajectòries.

El nostre estudi a partir de les dades del PaD permet quantificar les disset trajectòries d'encllassament i facilita recerques qualitatives posteriors basant-se en relats de vida i entrevistes que permetin un aprofundiment més gran per a cadascuna. Especialment, per conèixer millor les deu trajectòries que canvien en el transcurs intrageneracional entre el 2003 i el 2009.

La mobilitat intrageneracional de classe entre el 2003 i el 2009

En aquest apartat desenvolupem una descriptiva demogràfica de la mobilitat intrageneracional en el període 2003-2009. La taula 11 presenta la matriu de mobilitat entre classes amb els valors absoluts. A l'esquerra tenim les posicions de classe ocupades el 2003 en files, i en columnes els destins de classe a què han arribat el 2009. Hem incorporat també l'estatus d'aturat, tant en el punt d'origen com en el punt de destí.

Taula 11.
Matriu de mobilitat intrageneracional 2003-2009: absoluts

		2009					N	%
		I-II	IV	III-V	VI-VII	Atur		
2003	I-II	215	9	24		4	252	21,6%
	IV	4	102	12	9	10	137	11,8%
	III-V	23	21	276	36	47	403	34,7%
	VI-VII	5	20	46	200	47	318	27,4%
	Atur	5	5	14	12	16	52	4,5%
N		252	157	372	266	124	1162	100
%		21,7%	13,5%	32%	22,1%	11%	100	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

La taula presenta una matriu 5 x 5, però també hem treballat amb matrius de més categories per afinar més l'anàlisi, tenint en compte la suficiència i els límits de la mostra. En l'anàlisi recent de la mobilitat professional a Espanya, el grup de recerca QUIT (2011) utilitza tres grans categories ocupacionals: manual, administrativa i professional-tècnica. Traduir aquesta matriu 3 x 3 al nostre esquema "EGP+Atur" implica agrupar les classes

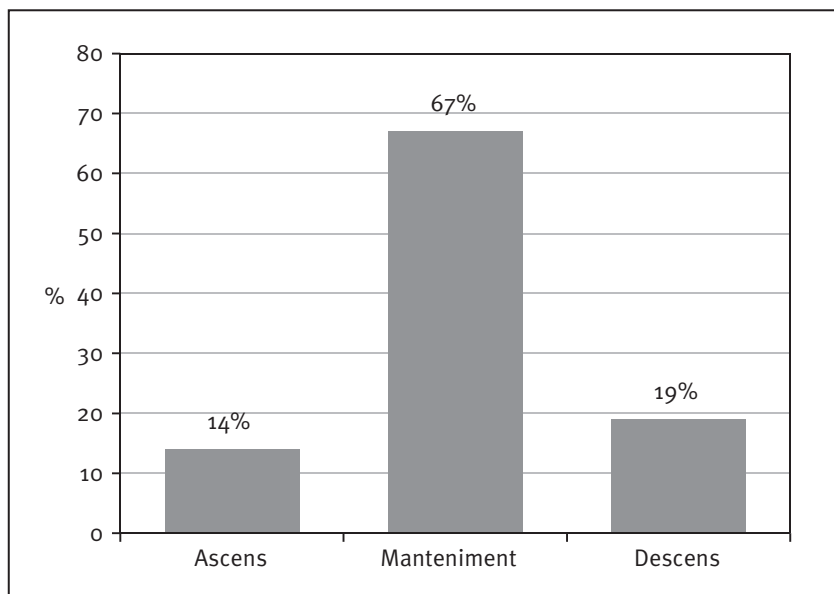
VI+VII (manual), la classe III (administrativa) i les classes I-II-V (professional-tècnica) sense incorporar la petita burgesia (classe IV). Per altra banda, nosaltres incorporem l'atur com a categoria de descens d'estatus, que comportarà també descens de renda, a fi de capturar els primers impactes de la crisi actual.

Utilitzant una matriu de vuit categories que ja hem presentat en el capítol anterior (taula 7), la immobilitat resultant arriba al 67%, les trajectòries d'ascens sumen el 14% i el descens intrageneracional de classe representa el 19%. La mobilitat de trajectòria entre el 2003 i el 2009 manifesta una pauta diferencial per gènere. Els homes pateixen més descens de classe (24,4%) que no pas les dones (14,2%), i les dones mostren més ascens (16,1%) que no pas els homes (12,7%).

El 67% dels catalans ha estat immòbil entre el 2003 i el 2009, el 14% ha ascendit de classe en relació amb el 2003, i el 19% ha descendit a una classe més baixa. L'ascens de classe és femení, i el descens, més aviat masculí.

Gràfic 8b.

Mobilitat social intrageneracional (2003-2009)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

La pauta de gènere implica que quasi el 70% de les dones sigui immòbil o estable i es mantingui en la mateixa classe que el 2003, enfront de quasi un 63% per part dels homes. Aquest diferencial no reflecteix sinó la segregació ocupacional per gènere que estructura el nostre mercat de treball, atès que els homes estan més sobrerrepresentats en les classes socials més impactades per la destrucció de llocs de treball i acumulen, doncs, un risc més gran de descens intrageneracional. De fet, el 61% de tot el descens de classe produït és masculí. En canvi, el 59% de tot l'ascens registrat és femení, de manera que supera els homes a l'hora de transitar en contramobilitat ascendent des de posicions de classe inferiors cap a posicions millors.

El 70% del total de l'ascens intrageneracional està protagonitzat pels menors de 45 anys, en coherència amb la teoria del cicle vital. A mesura que creix l'edat de la persona enquesta, la taxa d'estabilitat s'eleva i arriba al màxim del 78% per als sèniors entre 55 i 64 anys. La taula 12 presenta els resultats de la mobilitat de trajectòria per grups d'edat. La meitat dels joves-adults (25-34 anys) és mòbil, reajusta la posició de classe que ocupava el 2003 quan tenia entre 19 i 25 anys: el 29% ha aconseguit ascendir de posició, però el 20% ha descendit, castigat, especialment, per l'esclat de l'atur entre el 2008 i el 2009.

Taula 12.

Mobilitat intrageneracional per edats (2003-2009)

	Ascens	Immòbil	Descens
De 25 a 34 anys	28,9%	51,3%	19,8%
De 35 a 44 anys	16,6%	62,9%	20,5%
De 45 a 54 anys	10,9%	69,8%	19,3%
De 55 a 64 anys	5,8%	78,5%	15,6%

Nota: En negreta, els valors sobrerrepresentats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

No obstant això, els joves només representen el 18% del total de descens de classe. La distribució dels desclassaments descendents es concentra en els trams intermedis d'edat adulta: entre 35 i 44 anys (34%) i 45 i 54 anys (29%). El grup entre 35 i 44 anys és el més vulnerable, amb una taxa del 20,5% de desclassament; mentre que el grup sènior, entre 55 i 64 anys, presenta la taxa més baixa, però amb un significatiu 15,6%.

La taula 13 ens presenta la mobilitat de trajectòria de classe per nivells educatius. Com era esperable, els nivells superiors són els més estables, amb taxes d'immobilitat que van entre el 70 i el 80% des del batxillerat cap amunt. A nivell educatiu més alt, més manteniment de l'estatus ja adquirit, que val més preservar un cop esclatada la crisi. En canvi, el risc de descens social ronda entre el 21 i el 27% per als nivells per sota del batxillerat.

Com més alt és el nivell educatiu, més es manté l'estatus adquirit. En canvi, el descens augmenta en els nivells educatius per sota del batxillerat.

Taula 13.

Mobilitat intrageneracional per nivells educatius (2003-2009)

	%	Ascens	Immòbil	Descens
Sense est. bàsics	6 %	12,7%	60,3%	27,0%
Estudis bàsics	29,7%	12,8%	65,5%	21,7%
FP mitjana	10,5%	21,0%	55,5%	23,5%
FP superior	11,1%	15,9%	56,3%	27,8%
Batxillerat	11,6%	9,9%	70,2%	19,8%
Diplomatura	10,0%	12,4%	80,5%	7,1%
Llicenciatura	13,9%	18,5%	71,3%	10,2%
Tercer cicle	7,3%	14,5%	78,3%	7,2%

Nota: En negreta, els valors sobrerrepresentats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El 56% de tot el descens de classe es concentra en els tres nivells més baixos (sense estudis, estudis bàsics i FP mitjana). L'elevada taxa de desclassament de l'FP superior (quasi el 28%) és molt singular i reflecteix l'ambivalència d'una titulació intersectorialment molt repartida i que queda perjudicada per l'esclat de l'atur i la crisi, però que també en resulta beneficiada amb una taxa d'ascens de classe superior a la mitjana.

La inèrcia acumulada amb els anys de bonança encara permet el 2009 unes taxes altes d'ascens de classe entre els graduats en FP mitjana (també amb força repartició intersectorial), que arriba al 21% d'ascens, la cota màxima de tots els nivells educatius.

Per a les llicenciatures i els doctorats i màsters del tercer cicle, la inèrcia de la bonança també els ha beneficiat amb taxes d'ascens per sobre de la mitjana.

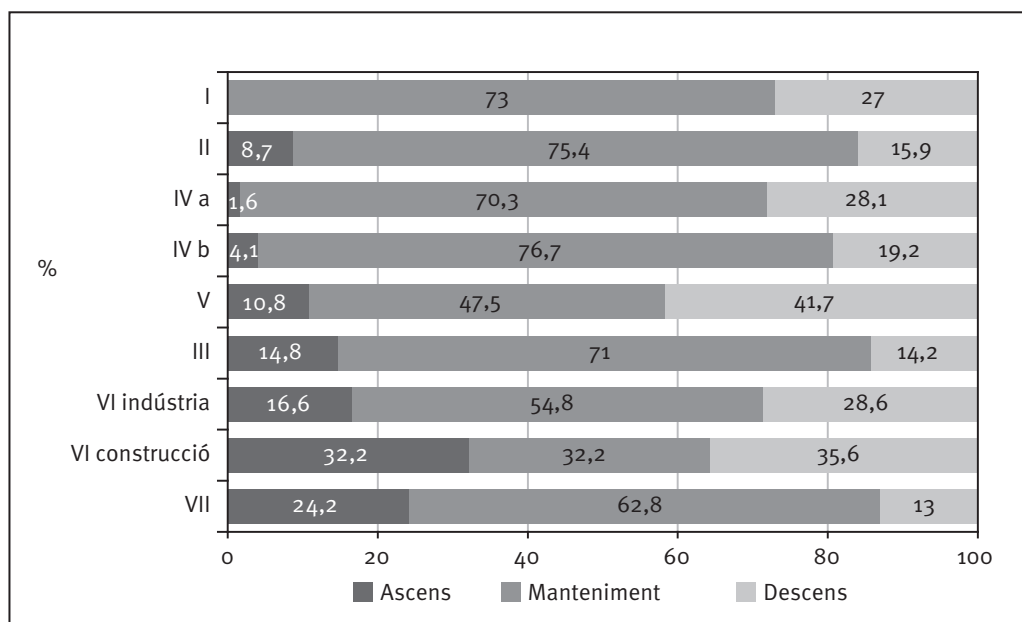
Les classes manuals i els quadres i tècnics són els que presenten més mobilitat vertical. En canvi, les més immòbils són les classes expertes, les propietàries i les de coll blanc.

Per conèixer la distribució de la mobilitat intra-generacional per classes socials, el gràfic 9 ens detalla els resultats desagregats de nou categories d'origen el 2003. Les dues classes socials més estabilitzades són els emprenedors autònoms (IVb) i els professionals superiors (II), amb taxes d'immobilitat properes al 76%. No obstant això, els emprenedors presenten més risc comparat de descens (19%) que no pas els professionals (16%), pauta que haurà anat a més amb l'allargament dels anys de crisi.

Un segon bloc de classes força estabilitzades al llarg del període són les classes directives (73%), els empleats de coll blanc de la classe III (71%) i la petita burgesia propietària (70%), que aconsegueixen mantenir l'estatus ocupat el 2003. És destacable el fort desclassament que pateixen la classe directiva (27%) i la petita burgesia (28,1%), més susceptibles als canvis de conjuntura que no pas els empleats rutinaris de coll blanc.

L'estrat de classe dels obrers de la construcció (VI constr) reflecteix la màxima mobilitat, amb un 32% d'ascens acumulat per la inèrcia de la bonança però contrarestat per quasi un 36% de descens com a conseqüència de l'esclat de la crisi. Les dades del PaD són, doncs, prou consistents per capturar la volatilitat d'aquesta posició de classe tan lligada als excessos immobiliaris del període 2003-2009.

En una tendència similar cal situar la classe dels quadres i tècnics intermedis (V), però amb un desclassament més gran i un ascens menor en coherència amb els vaivens del cicle econòmic i amb la proletarització d'aquesta classe intermèdia que fa de frontissa entre la professional experta i la manual qualificada. Els quadres i tècnics intermedis (V) presenten un 42% de desclassament, el més alt d'entre totes les posicions de classe. Tal com veurem en el capítol següent, dedicat a analitzar la mobilitat d'ingressos, també la classe V pateix el descens de renda més elevat en el període estudiat, que arriba al 46%.

Gràfic 9.**Mobilitat i estabilitat per classes socials (2003-2009)**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Per últim, la classe obrera poc qualificada (VII) té un nucli massiu que manté la posició de classe (63%) almenys fins el 2009. Però alhora un contingent del 24% aconsegueix fugir d'aquesta posició i enclassar-se en posicions intermèdies (III-IV-V), amb una taxa d'ascens superior a la mitjana d'estabilitat, mentre que la seva taxa particular de descens (13%) conduent a l'atur està un punt per sota de la mitjana.

La matriu de la taula 14 agrupa cinc categories en origen (2003) i destí (2009); les dades es llegeixen per files, resseguint les sortides (*outflow*) des de cada posició de partida. Com és conegut, en variar el nombre de categories també varien els percentatges d'immobilitat i mobilitat. Podem comprovar com la immobilitat recollida en la diagonal decreix a mesura que baixem en rangs de classe i estatus, fins al mínim en el cas dels aturats, ja que només el 31% dels aturats el 2003 manté o torna a estar en situació d'aturat el 2009.

Aquesta matriu ens permet agrupar les classes expertes (I-II), i en resulta una immobilitat elevada del 85%, la més alta de totes, que evidencia el fort manteniment d'estatus del grup superior. És rellevant l'escassa transició de les classes expertes cap a la petita burgesia en tant que emprenedors de nous negocis: només arriba al 4% dels casos. El descens de la classe I-II és mínim cap a l'atur el 2009, i evita el desclassament en posicions obreres per descendir a posicions de classe intermèdia (III-IV-V).

El 75% dels membres de la petita burgesia (IV) el 2003 ho continua essent el 2009, i el 7% desapareix en l'atur. Està per veure el dur impacte de la crisi actual sobre la desaparició i desclassament de petits empresaris, emprenedors i autònoms. El 15% dels seus membres va descendir a les classes intermèdies assalariades (III-IV) i va perdre la seva condició com a patró o autopatró.

Taula 14.

Mobilitat intrageneracional per classe social el 2003

		2009					Total
		I-II	IV	III-V	VI-VII	Atur	
2003	I-II	85%	4%	9%	--	2%	100
	IV	3%	75%	9%	6%	7%	100
	III-V	6%	5%	68%	9%	12%	100
	VI-VII	2%	6%	14%	63%	15%	100
	Atur	9%	10%	27%	23%	31%	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Les classes intermèdies assalariades (III-IV) mostren un manteniment d'estatus del 68%. L'11% restant ha transitat cap a la petita burgesia (5%) i cap a les classes expertes (6%). L'altre 21% representa el descens, que inclou entrar a l'atur. Les classes obreres agrupades (VI-VII) mostren un manteniment d'estatus comparat menor (63%), i el 22% d'ascens molt concentrat en la classe intermèdia immediatament superior (III-V).

Per últim, la taula 14 ens permet registrar l'enclassement desigual que ha protagonitzat el segment d'aturats el 2003: el 9% s'ha assentat en la classe experta (I-II), el 10% ha obert negoci o s'ha fet professional autònom, el 27% ha recalat en les classes intermè-

dies (III-V) i el 23%, en les classes obreres. El 31% restant coincideix el 2009 repetint la situació d'atur que tenia en el punt de partida.

Com han reclutat les classes socials els seus membres? És a dir, quina és la procedència en l'enclassament en cada posició? La taula 15 ens ajuda a respondre perquè presenta les dades de la mobilitat d'entrada (*inflow*) basant-se en una matriu de vuit categories d'origen i destí. Des d'aquesta perspectiva, la classe professional (II) és la més immòbil o estabilitzada en el període 2003-2009, amb el 81% dels casos. La classe d'empleats de coll blanc (III) i les classes obreres separades (VI i VII) també presenten taxes altes d'autoreclutament entorn del 76-72%.

En canvi, les dues classes socials que han registrat un reclutament molt més obert han estat les classes directives (I) i els quadres i tècnics (V), tot i seguir pautes de reclutament diferenciades. El 41% de la classe directiva el 2009 ha estat reclutada o prové d'altres classes socials, sobretot de la classe professional (II). Entre els quadres i tècnics, el 47% dels seus efectius s'hi ha incorporat entre el 2003 i el 2009 des d'una base de reclutament molt més interclassista.

Taula 15.

Entrada a cada classe social el 2009 segons situació el 2003

		Classe social / Estatus el 2009							
		I	II	IV	V	III	VI	VII	Atur
Classe social / Estatus 2003	I	59%	4%	2%	--	--	--	--	--
	II	30%	81%	4%	7%	6%	--	--	2%
	IV	4%	2%	65%	8%	1%	2%	4%	8%
	V	--	5%	4%	53%	3%	14%	5%	16%
	III	7%	--	9%	10%	76%	--	7%	22%
	VI	--	4%	5%	9%	1%	73%	8%	15%
	VII	--	1%	8%	11%	8%	3%	72%	22%
	Atur	--	3%	3%	2%	5%	8%	4%	15%
		100	100	100	100	100	100	100	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Fixem-nos, per acabar, en la columna del segment d'aturats el 2009 i en la seva base de procedència. El 44% dels aturats prové de la suma entre la classe obrera poc qualificada (VII) i els empleats de coll blanc (III). Els tècnics (VI) i els obrers qualificats (VI) sumen el 31%. El 4% dels aturats havia estat petit empresari o autopatró, i tan sols un 2% prové de la classe professional. Tornem a recordar que són dades de la mostra longitudinal que ressegueix els mateixos individus entre el 2003 i el 2009 i no cal comparar-les amb el total d'entrades a l'atur l'any 2009, atès que aquestes últimes responen a un sol any de registre.

Per acabar aquest apartat contrastem els nostres resultats amb els obtinguts per Bukodi i Róbert (2007) per al conjunt de la Unió Europea. Per estandarditzar la comparació hem exclòs la categoria d'aturat fent una anàlisi estricta de mobilitat entre classes. Per això, obtindrem resultats una mica diferents als presentats fins ara, que incorporaven la categoria final i de descens de l'atur. Donarem tan sols unes pinzellades d'interpretació contrastadora sense entrar a fer-ne una anàlisi en profunditat.

El període estudiat per Bukodi i Róbert (2007) són els quatre anys compresos entre el 1997 i el 2001, on també es va donar una conjuntura de recessió però moderada i curta (arran del *crash* de les empreses puntcom). Les nostres dades comprenen sis anys, entre el 2003 i el 2009, que recullen tant els ascensos propiciats per la inèrcia de la bonança econòmica com la recessió sobtada i forta que desboca les taxes de descens social en relació amb els resultats europeus.

Tot i això, la classe directiva (I) manifesta en les dues recerques un comportament quasi idèntic, que és independent de les conjuntures i que té caire transnacional, atesa la singularitat del grup superior. Segons el PaD, la seva immobilitat i manteniment d'estatus és del 73%, i en els països europeus analitzats és del 75%.

En clau comparada, la mobilitat de trajectòria dels extrems superior i inferior catalans entre el 2003 i el 2009 és equiparable a la registrada a la Unió Europea entre el 1997 i el 2001 si excloem la categoria atur.

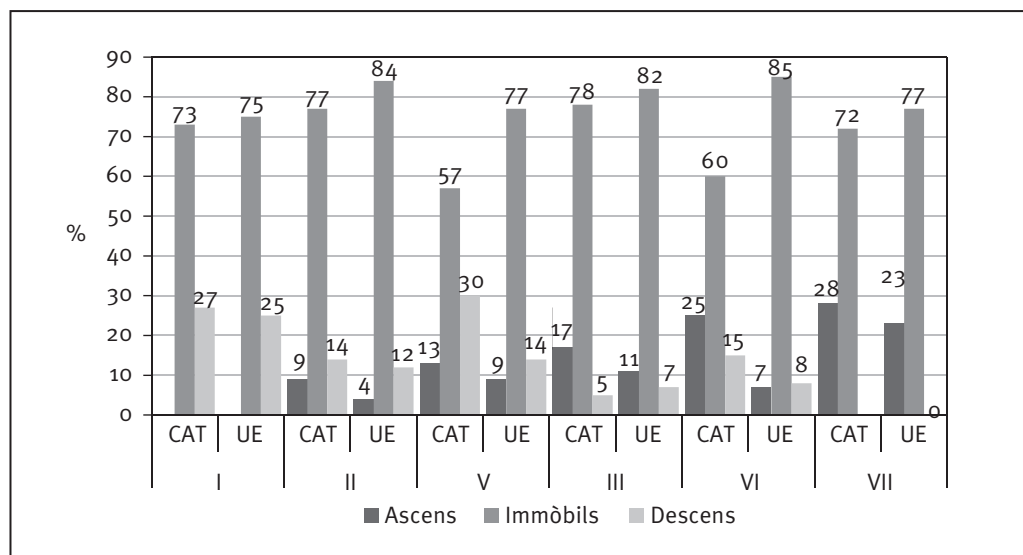
A partir d'aquí ja no trobem resultats idèntics pel fet de comparar dues conjuntures econòmiques tan diferents, tot i que observem una pauta comuna i equiparable entre tres classes socials catalanes i les seves iguals europees. Aquest patró comú el trobem entre la classe professional (II), la classe d'empleats (III) i la classe obrera poc qualificada (VII).

En la classe professional (II) trobem un patró força semblant, tot i que les taxes de mobilitat varien. El 77% dels professionals catalans ha mantingut la posició de classe en comparació del 84% dels seus iguals europeus, quasi coincidint en la taxa de descens (14-12%) i variant més en l'ascens social (9-4%). Pel que fa als empleats de coll blanc (III) catalans i europeus, també hi trobem una pauta semblant, amb una taxa de descens de classe reduïda (5% a Catalunya i 7% a la Unió Europea), un manteniment d'estatus fort i un ascens de classe més elevat a Catalunya.

Entre les classes obreres catalanes i europees poc qualificades (VII) trobem taxes equiparables de manteniment d'estatus (72 i 77%) i una freqüència d'ascens més elevada cap a classes superiors en el cas català (28%) davant el cas europeu (23%).

Gràfic 10.

Mobilitat intrageneracional comparada: Unió Europea (1997-2001) i Catalunya (2003-2009)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009) i de Bukodi i Róbert (2007).

Entre els quadres i tècnics (V) i en la classe obrera qualificada (VI) és on trobem les diferències màximes. Els quadres i tècnics catalans mostren una inestabilitat més gran, atès que el 57% manté la posició, davant el 77% que ho aconsegueix a la Unió Europea.

Per això, els quadres i tècnics catalans dupliquen els europeus en la taxa de descens de classe i també els superen en oportunitats d'ascens (13% enfront del 9%). Entre els obrers qualificats (VI) s'amplien les diferències amb una mobilitat vertical més gran dels catalans (40%) enfront del 15% entre els obrers qualificats europeus. L'ascens intrageneracional de classe entre els obrers catalans quadruplica l'europeu (25% enfront del 7%), però la taxa de descens és, ahora, quasi el doble que l'europea.

En excloure la categoria atur i quedar-nos amb la mesura estricta de mobilitat entre classes, s'aprecia un patró comú en les classes superiors, en la classe d'empleats i en la classe poc qualificada més baixa. La ruptura d'aquest patró per part de les classes V i VI pot estar relacionada amb el model organitzatiu del treball, que suposa una rotació més gran de mà d'obra i una menor consistència i reconeixement professional d'aquestes dues classes en relació amb els seus iguals europeus.

PROBABILITATS D'IMMOBILITAT I ASCENS DE CLASSE

Un cop descrita la mobilitat intrageneracional passem ara a analitzar les probabilitats d'immobilitat i ascens social a partir del model multilogit presentat en el primer capítol. Aquesta tècnica estadística ens permet aïllar els factors més determinants d'aquestes dues situacions vitals per tal de comprovar la nostra hipòtesi principal: la probabilitat d'immobilitat i ascens de classe depèn molt més del factor gènere (g) i del factor educació (e) que no pas del factor origen social de classe (o). Recordem que aquesta mateixa hipòtesi la repliquem en l'anàlisi del descens i la vulnerabilitat social que presentem en el capítol següent.

Anàlisi de probabilitats amb regressions *log-linears*

Per generar les taules de probabilitat hem fet una regressió binomial a partir de vuit variables que es presenten a la taula 6 del primer capítol per a les quatre situacions vitals: immobilitat, ascens, descens i vulnerabilitat. La regressió permet escollir les variables més significatives per a la predicció dels valors i, finalment, permet generar les taules de probabilitat independents per a cada situació vital.

Les taules de probabilitats podrien haver estat construïdes a partir només dels valors de l'enquesta. Tanmateix, això hauria resultat restrictiu en una quantitat important

de combinacions de valors que són inexistents, perquè la mostra no té totes les combinacions possibles de les variables.

Per tant, les taules de probabilitat no representen els valors originals directament, sinó que són valors interpolats i extrapolats a partir d'un model estimat. Això permet obtenir probabilitats per a combinació de valors inexistents en les dades originals i que alhora són més generalitzables a d'altres conjunts potencials de dades dins d'uns marges d'error establerts pel mateix procediment estadístic.

La taula 16 presenta, en negreta, les variables significatives per a la predicció de probabilitats del model “immobilitat”. La nostra hipòtesi principal no s'acompleix, perquè en el cas de la immobilitat sí que hi intervé el **factor origen social (o)** mitjançant dues variables: el nivell educatiu del pare i la classe social d'origen de l'enquestat (o). Val a dir que és l'única situació vital on intervé el factor origen (o). Juntament amb les dues variables adscriptives de l'origen social (o), un altre factor significatiu és el **nivell educatiu dels enquestats (e)**. La resta de variables no hi intervenen per predir probabilitats de la immobilitat perquè no surten com a estadísticament significatives: edat, situació laboral, sector productiu i nivell d'ingressos de la llar.

Taula 16.

Paràmetres d'ajust del model “Immobilitat”

	Coeficient	Error estàndard	Odd
Nivell educatiu del pare	0,059	0,02	1,061
Origen social: I-II			1
<i>Pare: III-IVab-V</i>	-0,046	0,202	0,955
Pare: VI-VII-IVc	-0,88	0,224	0,415
Educació no terciària			1
<i>Especialitat: FP superior</i>	-0,254	0,212	0,776
Especialitat: ciències, salut i enginyeria	-0,625	0,224	0,535
Especialitat: empresa i dret	-0,673	0,283	0,510
Especialitat: humanitats i ciències de l'educació	-1,023	0,239	0,359

Nota: Els valors en cursiva són no significatius ($p > 0,05$).

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Els **anys d'educació del pare** són influents en l'augment de probabilitats d'immobilitat de classe: per cada any més d'educació cursada pels pares, la probabilitat de manteniment d'estatus dels enquestats creix l'1%. És un valor petit però important, ja que infereix que la transmissió intergeneracional de capital cultural afavoreixi el manteniment d'estatus i un encllassament adequat el 2003 que es manté invariable el 2009.

La segona variable adscriptiva rellevant és l'**origen de classe**, que intervé amb la mateixa lògica: com més alta sigui la classe social dels pares, major probabilitat d'haver assolit un encllassament ajustat el 2003, que es manté immòbil el 2009. Els enquestats que provenen d'orígens obrers i populars (VI-VII-IVc) tenen el 59% més de probabilitats de mobilitat (i a la inversa, el 59% menys d'immobilitat) sobre els qui provenen de les classes superiors expertes (I-II), que ens serveixen com a punt de referència. Aquest resultat és coherent amb l'alta reproducció lineal o *biografia de classe* més típica de les classes superiors (I-II) més que no pas pels orígens obrers (VI-VII).

El **nivell d'estudis** dels enquestats també resulta rellevant en el model estimat d'immobilitat. Com menor és el nivell educatiu més probabilitat hi ha de conservar i mantenir-se en la mateixa classe social el 2003 i el 2009. En canvi, els qui tenen un nivell d'educació terciària (universitària o FP superior) multipliquen la probabilitat de mobilitat i jerarquitzen quatre especialitats:

- El subgrup que mostra una inclinació més gran a la mobilitat és el dels graduats en **humanitats i ciències de l'educació** (el 65% més de mobilitat que els enquestats sense educació terciària). És a dir, són les especialitats que pitjor encllassament van tenir el 2003 i que més mobilitat intrageneracional han tingut per corregir-ho.
- Els graduats superiors en **empresa i dret** i els universitaris amb especialitats en **ciències, salut i enginyeria** també redueixen la immobilitat molt més que els enquestats sense educació terciària (49-47%), però no són tan mòbils com els graduats en humanitats.
- Per últim, els graduats en **FP superior** tenen el 23% més de probabilitat de mobilitat que no pas els enquestats sense educació terciària.

La taula 17 presenta els models estimats de probabilitat generats pel model de regressió logit. S'han ordenat els valors de menor a major immobilitat, la qual cosa ens permet fer lectures inverses. Per exemple, els graduats superiors en humanitats són els que tenen les probabilitats més baixes de mantenir-se en la posició de classe del 2003:

Taula 17.

Probabilitats d'immobilitat i estancament d'estatus

Estudis de la persona enquestada	Estudis del pare	Origen social		
		I-II	III-IV-V	VI-VII
Universitaris humanitats	Universitaris	20%	19%	9%
	Secundaris	15%	15%	7%
	Bàsics	13%	13%	6%
	Sense estudis	11%	10%	5%
Universitaris empresa i dret	Universitaris	26%	25%	13%
	Secundaris	20%	20%	10%
	Bàsics	18%	17%	8%
	Sense estudis	15%	14%	7%
Universitaris ciències i enginyeries	Universitaris	27%	26%	13%
	Secundaris	21%	21%	10%
	Bàsics	18%	18%	9%
	Sense estudis	15%	15%	7%
FP superior	Universitaris	35%	34%	18%
	Secundaris	28%	27%	14%
	Bàsics	25%	24%	12%
	Sense estudis	21%	20%	10%
Sense educació terciària	Universitaris	40%	39%	22%
	Secundaris	34%	33%	17%
	Bàsics	30%	29%	15%
	Sense estudis	25%	24%	12%

Nota: Les probabilitats màximes apareixen en negreta. Les caselles en gris mostren les probabilitats d'immobilitat dels enquestats que provenen d'un capital cultural familiar baix.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

- Sobretot si provenen d'orígens socials baixos i amb pares de capital cultural baix: mostren el 5-6% de probabilitat d'immobilitat, que indica, en lectura inversa, una probabilitat alta de mobilitat per corregir un encllassament insatisfactori el 2003.
- Els graduats superiors en ciències i empresa-dret d'origen social i educatiu baix incrementen la probabilitat de manteniment d'estatus, indicatiu que han gaudit un encllassament més favorable que els seus pares graduats en humanitats i del mateix origen.

No haver superat l'educació terciària incrementa la probabilitat d'immobilitat i estancament posicional entre el 2003 i el 2009. Aquesta pauta encara és més acusada i arriba

Els qui no tenen educació terciària (estudis bàsics, FP mitjana, batxillerat i estudis superiors abandonats) tenen més probabilitats d'immobilitat intrageneracional.

al 40% de probabilitat si els subjectes provenen de la classe experta (I-II) amb pares universitaris i no compten amb nivells d'educació terciària. És a dir, el desclassament dels fills de bons orígens socials i culturals és més dur en el procés intrageneracional i està més lligat a la classe adquirida el 2003 que no pas els seus iguals d'orígens socials baixos, que mostren una menor probabilitat d'immobilitat.

En conclusió, si en la recerca anterior descobríem el factor educació (e) dels enquestats com el més determinant del procés d'enclassament intergeneracional, ara es confirma que estar per sota d'un nivell d'educació terciària redueix molt les probabilitats de mobilitat intrageneracional. Per tant, al llarg del curs vital no comptar amb aquest llindar educatiu i cultural resta oportunitats.

Taula 18.

Paràmetres d'ajust del model "Ascens"

	Coeficient	Error estàndard	Odd
Sector: agrari			1
Sector: construcció	1,616	0,594	5,033
Sector: industrial	1,143	0,556	3,136
Sector: serveis quinaris	0,913	0,568	2,491
Sector: serveis no quinaris	0,457	0,611	1,58
Estatus: funcionari			1
Estatus: temporal/parcial	1,048	0,312	2,852
Estatus: compte propi	0,938	0,317	2,556
Estatus: fix sector privat	0,144	0,288	1,154
Cohort: abans del 1960			1
Cohort: després del 1960	0,972	0,243	2,643
Ingressos a la llar durant l'any 2008	0	0	1

Nota: Els valors en cursiva són no significatius ($p > 0,05$).

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

En el cas de l'ascens social intrageneracional experimentat entre el 2003 i el 2009, no hi intervenen ni l'origen de classe dels enquestats ni els seus nivells educatius. Les variables més rellevants són el sector productiu, l'estatus contractual i la cohort d'edat.

El sector de la **construcció** ha incrementat la probabilitat d'ascens social cinc vegades més que el sector agrari (pres com a referència igual a 1). El **sector industrial** l'incrementa un 313% més que el sector agrari. La probabilitat d'ascens ha estat més moderada en el sector serveis quinaris i encara molt menys probable en el sector dels serveis no quinaris o tradicionals. No obstant això, aquests dos sectors no resulten estadísticament significatius.

El segon factor que més incrementa la probabilitat d'ascens ha estat l'estatus contractual: els enquestats amb **contractes temporals** o a temps parcial l'any 2003 han tingut el 285% més de probabilitats que l'estatus de funcionari (pres com a referència igual a 1). Els **autònoms o petits propietaris** incrementen la probabilitat el 255%, mentre que els **assalariats fixos del sector privat** han estat menys proclius a l'ascens social que la resta.

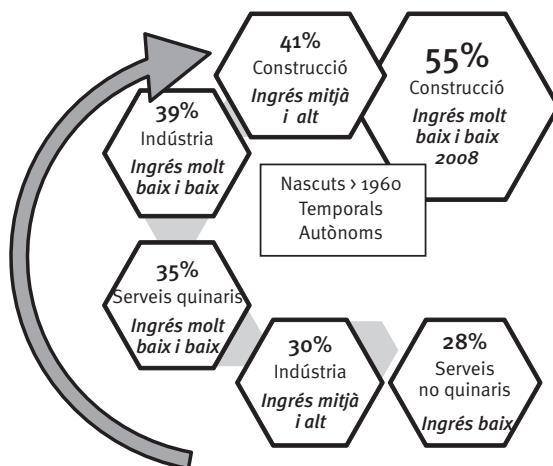
La màxima probabilitat d'ascens de classe entre el 2003 i el 2009 es dona en el sector de la construcció de nascuts després del 1960, amb contractes temporals i que han tornat a un nivell d'ingressos baix.

El tercer factor més procliu a incrementar la probabilitat d'ascens és la **cohort d'edat** dels nascuts després del 1960, amb el 264%, per sobre de les cohorts més madures nascudes abans d'aquell any. Els **ingressos** resulten una variable significativa en les probabilitats d'ascens, tot i que amb un efecte neutre que també apareix en el descens social, com veurem més endavant.

La figura 1 visualitza una selecció de l'ordre de probabilitats d'ascens de classe en diferents sectors productius per comprovar la diferència intersectorial significativa. El gràfic 11 permet visualitzar les diferències de probabilitat d'ascens de classe entre les cohorts madures nascudes abans del 1960 i les cohorts joves i de mitjana edat nascudes després. L'ordenació de probabilitats és clara per sectors productius (encapçalats per la construcció i la indústria) i segons tipus de relació laboral (liderada pels contractats temporals i els autònoms). Els serveis no quinaris i els contractats fixos han tingut les probabilitats més baixes d'ascens de classe entre 2003-2009.

Figura 1.

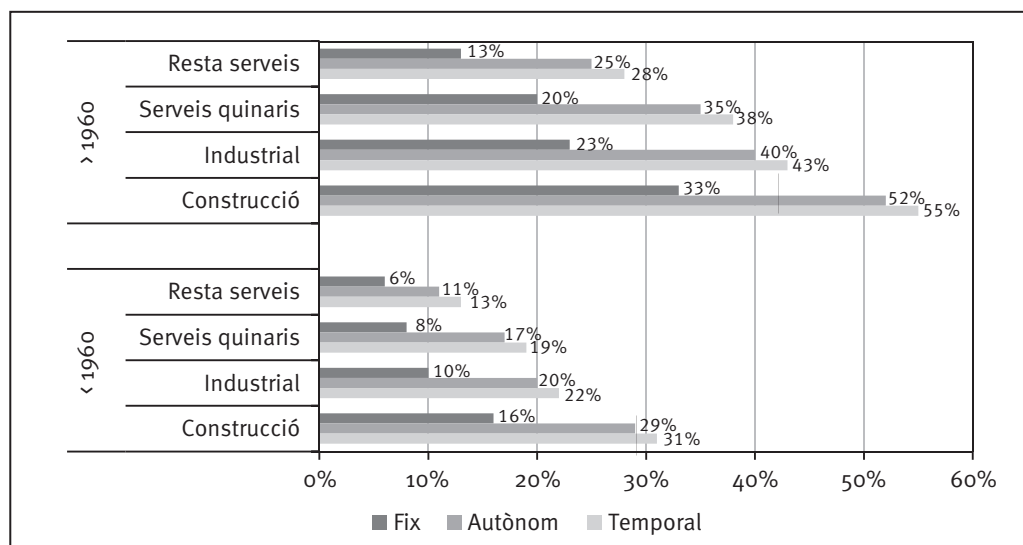
Màximes probabilitats d'ascens de classe (2003-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir del model logit de probabilitats aplicat a dades del PaD (2003-2009).

Gràfic 11.

Probabilitats d'ascens de classe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

ANNEX**Taula 19.****Màximes probabilitats d'ascens intrageneracional (2003-2009)**

Cohort	Sector 2009	Estatut laboral 2009	Nivell d'ingressos de la llar el 2008	Ascens de classe: probabilitats
› 1960	Construcció	Temporal	Molt baix	55%
› 1960	Construcció	Autònom	Molt baix	52%
› 1960	Construcció	Temporal	Baix	51%
› 1960	Construcció	Autònom	Baix	48%
› 1960	Construcció	Temporal	Mitjà	46%
› 1960	Construcció	Autònom	Mitjà	44%
› 1960	Industrial	Temporal	Molt baix	43%
› 1960	Construcció	Temporal	Mitjà-alt	41%
› 1960	Industrial	Autònom	Molt baix	40%
› 1960	Industrial	Temporal	Baix	39%
› 1960	Construcció	Autònom	Mitjà-alt	39%
› 1960	Serveis quinaris	Temporal	Molt baix	38%
› 1960	Industrial	Autònom	Baix	36%
› 1960	Serveis quinaris	Autònom	Molt baix	35%
› 1960	Industrial	Temporal	Mitjà	35%
› 1960	Serveis quinaris	Temporal	Baix	34%
› 1960	Construcció	Fix	Molt baix	33%
› 1960	Industrial	Autònom	Mitjà	32%
‹ 1960	Construcció	Temporal	Molt baix	31%
› 1960	Serveis quinaris	Autònom	Baix	31%
› 1960	Construcció	Temporal	Alt	31%
› 1960	Industrial	Temporal	Mitjà-alt	30%
› 1960	Serveis quinaris	Temporal	Mitjà	30%
› 1960	Construcció	Fix	Molt baix	30%
› 1960	Construcció	Fix	Baix	29%
‹ 1960	Construcció	Autònom	Molt baix	29%
› 1960	Construcció	Autònom	Alt	29%
› 1960	Industrial	Autònom	Mitjà-alt	28%
‹ 1960	Construcció	Temporal	Baix	28%
› 1960	Serveis quinaris	Autònom	Mitjà	28%
› 1960	Serveis no quinaris	Temporal	Molt baix	28%
› 1960	Construcció	Fix	Baix	26%
› 1960	Construcció	Fix	Mitjà	26%
‹ 1960	Construcció	Autònom	Baix	26%
› 1960	Serveis quinaris	Temporal	Mitjà-alt	26%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Taula 20.**Mínimes probabilitats d'ascens intrageneracional (2003-2009)**

Cohort	Sector 2009	Estatut laboral el 2009	Nivell d'ingressos de la llar el 2008	Ascens de classe: probabilitats
◁ 1960	Serveis quinaris	Fix	Mitjà	5%
▷ 1960	Agrari	Fix	Mitjà-alt	5%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Temporal	Alt	5%
◁ 1960	Serveis quinaris	Fix	Mitjà-alt	5%
◁ 1960	Agrari	Temporal	Mitjà-alt	5%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Molt baix	5%
▷ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Alt	5%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Baix	5%
▷ 1960	Agrari	Fix	Mitjà-alt	5%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Autònom	Alt	5%
◁ 1960	Agrari	Autònom	Mitjà-alt	4%
◁ 1960	Serveis quinaris	Fix	Mitjà-alt	4%
◁ 1960	Industrial	Fix	Alt	4%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Baix	4%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Mitjà	4%
◁ 1960	Industrial	Fix	Alt	4%
◁ 1960	Agrari	Fix	Molt baix	4%
▷ 1960	Agrari	Fix	Alt	3%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Mitjà	3%
◁ 1960	Serveis quinaris	Fix	Alt	3%
◁ 1960	Agrari	Temporal	Alt	3%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Mitjà-alt	3%
◁ 1960	Agrari	Fix	Molt baix	3%
▷ 1960	Agrari	Fix	Alt	3%
◁ 1960	Agrari	Fix	Baix	3%
◁ 1960	Agrari	Autònom	Alt	3%
◁ 1960	Serveis quinaris	Fix	Alt	3%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Mitjà-alt	3%
◁ 1960	Agrari	Fix	Baix	3%
◁ 1960	Agrari	Fix	Mitjà	3%
◁ 1960	Agrari	Fix	Mitjà	2%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Alt	2%
◁ 1960	Agrari	Fix	Mitjà-alt	2%
◁ 1960	Serveis no quinaris	Fix	Alt	2%
◁ 1960	Agrari	Fix	Mitjà-alt	2%
◁ 1960	Agrari	Fix	Alt	1%
◁ 1960	Agrari	Fix	Alt	1%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

3 Mobilitat d'ingressos i vulnerabilitat social (2003-2009)

La globalització ha incrementat la flexibilitat, rotació i mobilitat del treball en la darrera dècada (Castells, 2000). El vell capitalisme fordista de feina fixa i de per vida que segmentava carreres estables i biografies de classe molt adscriptives deixa pas a una nova configuració postfordista amb carreres flexibles més individualitzades i vulnerables als canvis continus (Brown, 2006; Sennet, 2006). Tot i l'augment considerable del treball temporal i precari i de formes atípiques de treball, per a certs autors (Auer, 2006) no ha desaparegut el model de feina fixa i de per vida, sinó que ha augmentat la dualització entre *insiders* (estables) i *outsiders* (precaris).

En aquest capítol analitzarem la mobilitat laboral experimentada pels enquestats de la nostra mostra longitudinal així com la mobilitat econòmica d'ingressos en tant que dues dimensions interconnectades que completen la nostra comprensió dels processos dinàmics de mobilitat i immobilitat. Acabarem el capítol presentant els models probabilístics de descens de classe i de vulnerabilitat social comprovant fins a quin punt depenen del factor educatiu (e) i del gènere (g) com a factors determinants per sobre de l'origen social (o) dels individus.

ANÀLISI DE LA MOBILITAT LABORAL I D'INGRESSOS

La mobilitat laboral (2003-2009)

Analitzarem la mobilitat laboral (*job-mobility*) registrada al PaD entre 2003-2009 a partir de tres paràmetres: a) els canvis i continuïtats longitudinals en la situació activa al llarg

del període; b) els canvis i continuïtats *cross-sectional* registrats en cada any de la sèrie temporal, i c) la segmentació de la seguretat i manteniment de la feina entre el 2008 i el 2009 en ple esclat de la crisi actual.

Per capturar els canvis i continuïtats de la situació activa hem analitzat la matriu longitudinal, formada per 1.294 individus entre 19 i 58 anys el 2003, que hem resseguit fins el 2009. És una mostra representativa pel 2009 que recull els enquestats dels quals tenim dades al PaD des del 2003. La taula 21 recull les dades longitudinals de mobilitat o continuïtat de la situació activa. Hem definit sis tipus d'estatus que són jeràrquics entre si. Els valors per sota de la diagonal indiquen canvis ascendants o de millora d'estatus, i els valors per sobre de la diagonal, els canvis descendents. Les caselles en gris clar indiquen la mobilitat horitzontal entre els tipus a), b) i c), així com la singular transició dels inactius (f), que passen a aturats (e).

Taula 21.

Mobilitat de la situació activa 2003-2009 (absoluts)

		2009						Total
		a) Fix sector públic	b) Compte propi	c) Fix sector privat	d) Temporal parcial	e) Atur	f) Inactiu	
2003	a)	105	10	4	5	5	8	137
	b)	6	78	8	2	6	10	110
	c)	53	13	342	27	45	33	513
	d)	29	22	68	71	29	14	233
	e)	4	0	13	12	18	12	59
	f)	16	8	27	30	23	138	242
Total		213	131	462	147	126	215	1294

Nota: Les caselles de la diagonal indiquen immobilitat l'any 2009 en relació amb el 2003. Les caselles en gris clar indiquen transicions horitzontals.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

D'aquesta matriu de mobilitat es desprèn que hi ha un 58% de casos immòbils que no ha variat el seu estatus entre el 2003 i el 2009. Els canvis i transicions de mobilitat horitzontal representen el 9%. L'ascens d'estatus en el període ha estat del 18%, i el descens d'estatus, del 15%. En suma, el 42% dels enquestats ha experimentat alguna

mena de mobilitat laboral, sigui horitzontal o vertical, fet que demostra un flux continuat de transicions i rotacions.

Tal com era d'esperar, els empleats fixos i els autònoms són els dos estatus amb una immobilitat major i, per contra, els contractats temporals i els aturats són els dos col·lectius més mòbils. Segons les dades de la taula 22, el 77% dels fixos dels sectors públic i privat i el 71% dels autònoms i petits propietaris conserven el seu estatus el 2009 en relació amb el 2003. La transició entre autònoms i fixos ha estat més freqüent entre els primers, que s'han assegurat un lloc fix (12,7%), que no pas entre els fixos que s'han convertit en emprenedors (2,5%). Els que eren fixos el 2003 mostren més risc de descens a l'atur o a contractes temporals el 2009 que no pas els autònoms per compte propi.

El 42% dels enquestats ha experimentat la mobilitat en el mercat de treball amb un canvi d'estatus laboral entre el 2003 i el 2009.

Taula 22.

Mobilitat de la situació activa 2003-2009 (% *outflow*)

Situació activa el 2003	Situació activa el 2009					
	Autònom	Fix	Temporal	Atur	Inactiu	Total
Autònom	71	12,7	1,8	5,5	9	100
Fix	2,5	77	5,3	8,7	6,5	100
Temporal	9,4	41,6	30,5	12,4	6,1	100
Atur	--	28,8	20,4	30,5	20,3	100
Inactiu	3,3	17,9	12,5	9,6	56,7	100

Nota: Les caselles de la diagonal indiquen immobilitat el 2009 en relació amb el 2003. Les caselles en gris clar indiquen transicions horitzontals.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Al voltant del 42% dels que eren contractats temporals el 2003 s'han convertit en fixos el 2009. El 9% s'ha establert per compte propi i un terç continua en situació precària en acabar el període. Entre els aturats que ho eren el 2003 també un terç ho continuen sent el 2009, un altre terç s'ha estabilitzat en contractes fixos i el 20% ha trobat feina en contractes temporals. Per tant, tal com era d'esperar, els temporals i aturats, que

representaven el 23% del total el 2003, han estat els més mòbils i quasi la meitat ha millorat de condició aprofitant-se dels anys de bonança econòmica. Un altre tema és

La meitat dels temporals i aturats, que sumaven un 23% del total el 2003, ha conegut l'ascens i la inserció laboral el 2009. Està per veure si l'han mantingut o no entre 2010-2012.

que entre el 2010 i el 2012 hagin pogut mantenir l'ascens laboral aconseguit entre el 2003 i el 2009.

La taula 23 presenta les dades d'entrada (*inflow*) a cada situació activa del 2009. El 75% dels fixos aquell any ja ho era el 2003, i el 23% dels fixos el 2009 prové de contractes temporals, de l'atur o de la inactivitat datada el 2003. El 66% dels inactius a l'inici del període ho continua sent el 2009,

principalment dones. Prop del 60% dels autònoms i petits propietaris el 2009 ja ho era el 2003, i la resta són nous entrants des d'altres situacions.

Taula 23.

Mobilitat de la situació activa 2003-2009 (% *inflow*)

Situació activa el 2003	Situació activa el 2009				
	Autònom	Fix	Temporal	Atur	Inactiu
Autònom	59,5	2	1,4	4,8	3,4
Fix	17,6	75	21,8	39,7	18,8
Temporal	16,8	14,3	48,3	23	5,8
Atur	--	2,5	8,2	14,3	5,8
Inactiu	6,1	6,2	20,3	18,2	66,2
Total	100	100	100	100	100

Nota: Les caselles de la diagonal indiquen immobilitat el 2009 en relació amb el 2003. Les caselles en gris clar indiquen transicions horitzontals.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El 40% de les entrades a l'atur el 2009 provenen de llocs fixos destruïts, indicador que reflecteix prou bé el primer impacte directe de la crisi actual sobre el segment més protegit del mercat laboral. El 23% dels aturats prové de contractes temporals, i el 18%, d'inactius joves i dones que entren al mercat de treball amb un atur ja desbocat. Recordem que són dades longitudinals de la mateixa població seguida entre el 2003 i el 2009 i que poden variar respecte als registres i dades estàtiques d'atur del 2009.

Un cop analitzats els canvis i continuïtats longitudinals de la situació activa, passem a analitzar en perspectiva *cross-sectional* els canvis registrats en cada any de la sèrie temporal. La taula 24 presenta les dades de la situació laboral viscuda durant el darrer any des del 2005 fins el 2009. Les tres categories principals són: a) haver estat aturat o inactiu tot l'any anterior; b) haver passat a treballar des de l'atur o entrar en atur des del treball, i c) haver treballat tot l'any amb tres possibilitats (promocionant de categoria, canviant d'empresa o contracte o mantenint una rutina sense canvis).

En clau longitudinal, el 40% dels nous aturats el 2009 prové de contractes fixos (quasi el doble dels que provenen de contractes temporals), fet que evidencia l'impacte de la crisi.

Taula 24.

Situació laboral en el darrer any en població entre 16 i 64 anys

	2005	2006	2007	2008	2009
Aturat o inactiu tot l'any	18,1	17,5	17,4	17	20,9
Trànsits feina-atur	17,6	16	14	17,3	20
Ha treballat tot l'any	64,3	66,5	68,6	65,7	59,1
- Promoció de categoria	8,6	11	10,3	9,5	5,8
- Canvi d'empresa/contracte	17,1	16,1	16,7	16	10,1
- Rutina sense canvis	38,6	39,4	41,6	40,2	43,2
Total	100	100	100	100	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005-2009).

L'any 2009 és el que presenta un pitjor balanç, com era d'esperar. Només el 59% de la població entre 16 i 64 anys va treballar entre el 2008 i el 2009, període en el qual es van elevar al màxim les transicions feina-atur (20%) i la permanència en l'atur o la inactivitat tot l'any (21%). El període 2006-2007 és el que presenta el màxim de manteniment de la feina, amb gairebé el 69% de tota la població treballant. El primer impacte de la crisi ha comportat, doncs, una pèrdua de 10 punts en aquest indicador.

Les dades de la taula 24 ens permeten fer el seguiment de les oportunitats de promoció de categoria laboral en els mercats interns de les empreses. Els anys de bonança han

possibilitat una alta mobilitat de promoció, que arriba al seu màxim l'any 2006, amb l'11%, i que es manté fins al 9,5% el 2008. En canvi, l'any d'esclat de la crisi 2008-2009 fa caure alhora la freqüència de promoció quasi a la meitat (5,8%).

El primer impacte de la crisi redueix quasi a la meitat les oportunitats de promoció de categoria.

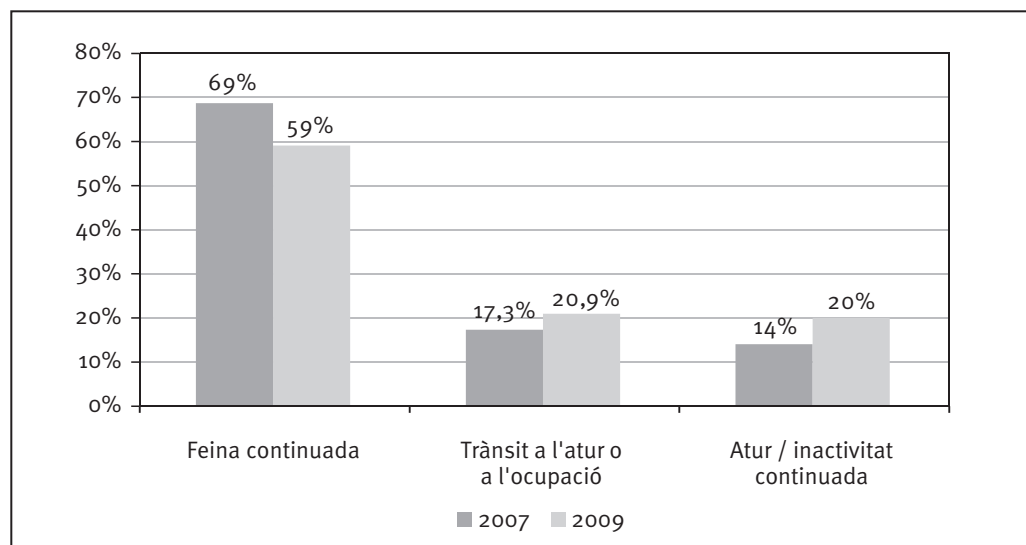
La frenada de la promoció de categoria és paral·lela a la menor mobilitat entre empreses o contractes dels que treballen tot l'any. Entre el 2005 i el 2008 entorn del 17% de la població entre 16 i 64 anys ha canviat d'empresa o de contracte, un flux de

mobilitat que es frena el 2009 amb el 10%. Com a efecte de la reducció de les promocions i de la mobilitat interempreses i intercontractes, augmenta la proporció dels qui es mantenen treballant tot l'any però en una rutina sense canvis.

El gràfic 12 reflecteix el primer impacte de la crisi en les situacions laborals. En tan sols tres anys hem passat de quasi el 70% de persones treballant tot l'any 2006-2007 (precrisi) a fer-ho tan sols el 59%.

Gràfic 12.

Primer impacte de la crisi en la situació laboral

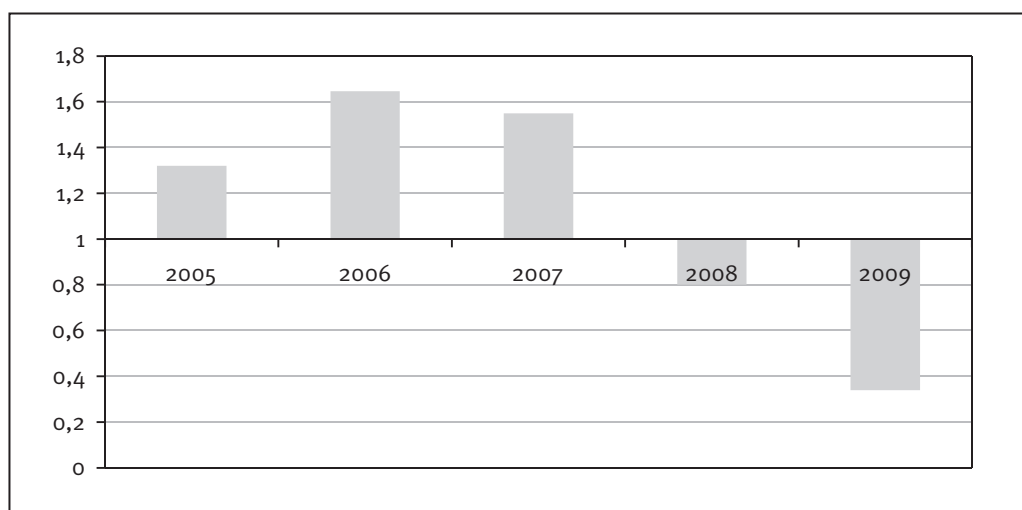
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005-2009).

El fort impacte del primer període de crisi 2008-2009 és destacable si utilitzem la ràtio entre la taxa de promoció de categoria i la taxa d'atur de cada any. El gràfic 13 ens ajuda a visualitzar el ràpid sotrac que deprimeix la ràtio a valors negatius el 2008, i especialment el 2009, quan cau a 0,34 perquè s'enfonsen les oportunitats de promoció i alhora es dispara la taxa d'atur.

L'any en què predomina una ràtio amb més promoció que no pas atur (1,64) és l'any 2006, un indicador directe del punt màxim de la bonança econòmica, que s'alenteix el 2007, cau a signe negatiu el 2008 i s'enfonsa del tot el 2009. Del predomini de les oportunitats positives passem al predomini del risc d'atur.

Gràfic 13.

Ràtio entre la taxa d'ascens laboral i la taxa d'atur

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005-2009).

Recordem que en l'apartat *Creació i destrucció d'ocupació (2005-2011)* del primer capítol ja hem analitzat la destrucció massiva i ràpida de llocs de treball experimentada entre el 2008 i el 2011 segons dades de l'EPA. En aquest període s'han destruït tots els llocs de treball creats en el trienni 2005-2008 (334.000 ocupacions) i alhora s'han destruït uns altres 261.000 llocs de treball ja existents abans del 2005.

Com vèiem, els més afectats han estat els obrers i operaris de categoria baixa, que representen el 55% dels llocs destruïts, pel 27% dels empleats intermedis i el 17% repartit entre directius i petita burgesia que s'ha quedat sense negoci propi.

Les dades del PaD de 2009 confirmen aquesta tendència que hem vist en el període 2008-2011 segons dades de l'EPA. Tal com recull la taula 25, les classes socials que més ràpidament han notat els efectes de la crisi han estat les dues classes obreres (VI-VII) i la fracció subalterna de la classe III ocupada en oficis de serveis a les persones (IIIb), com telefonistes, perruquers, personal de seguretat, etc. Un de cada quatre ocupats en la fracció IIIb i en la tradicional classe obrera qualificada de la indústria i la construcció (VI) ha perdut la feina entre el 2008 i el 2009, amb una reducció fins al 62% dels seus membres que han treballat de forma continuada.

Pitjor situació presenta l'extrem inferior poc qualificat (VII), format sobretot pel proletariat de serveis (venedors, transportistes, personal de neteja, cambrers, etc.). Tan sols el 53% dels seus membres han pogut treballar tot el curs 2008-2009, mentre que un de cada tres ha perdut la feina i el 20% restant ja es va passar tot l'any aturat o retirat en la inactivitat.

Taula 25.

Vulnerabilitat laboral per classes socials (2009)

Classe social	Ha treballat de forma continuada	Ha combinat ocupació amb atur/inactivitat	Aturat o inactiu de forma continuada	Total
I Directius i empresaris	81,0%	9,5%	9,5%	100
II Professionals superiors	86,1%	9,6%	4,3%	100
IIIa Empleats de rutina	71,8%	18,4%	9,8%	100
IIIb Empleats de serveis	62,4%	27,1%	10,5%	100
IVa Petita burgesia	79,2%	7,6%	13,2%	100
IVb Emprenedors	86,8%	10,6%	2,6%	100
V Quadres i tècnics	77,6%	17,9%	4,6%	100
VI Obrers qualificats	61,7%	24,1%	14,2%	100
VII Operaris no qualificats	53,0%	27,0%	20,0%	100
Total (N: 2.686)	67,5%	18,5%	14,0%	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

El nucli més procliu a la seguretat i el treball continuat entre el 2008 i el 2009 està format per les classes professionals (classe II), amb el 86% dels seus integrants mantenint el lloc

El 86% dels integrants de la classe professional (II) ha treballat de forma continuada entre el 2008 i el 2009, per un 53% dels membres de la classe obrera poc qualificada (VII).

de treball. Les dades del PaD confirmen, doncs, les dades de l'EPA, que mostren fins i tot un increment en l'ocupació de 51.000 nous professionals entre el 2008 i el 2011. És l'única categoria capaç de crear ocupació en plena crisi i alhora la que manté una seguretat laboral més gran, per la seva qualificació superior.

En canvi, les dades del PaD del 2009, que encara registraven un manteniment alt del lloc de treball entre els emprenedors autònoms (87%) i els directius i empresaris (81%), ja han quedat superades per l'allargament de la crisi fins el 2011 i més enllà. És esperable que la llarga durada de la crisi hagi desestabilitzat les petites burgesies (IVa i IVb), que a l'inici de la crisi encara mantenien una taxa alta de treball o dedicació continuada.

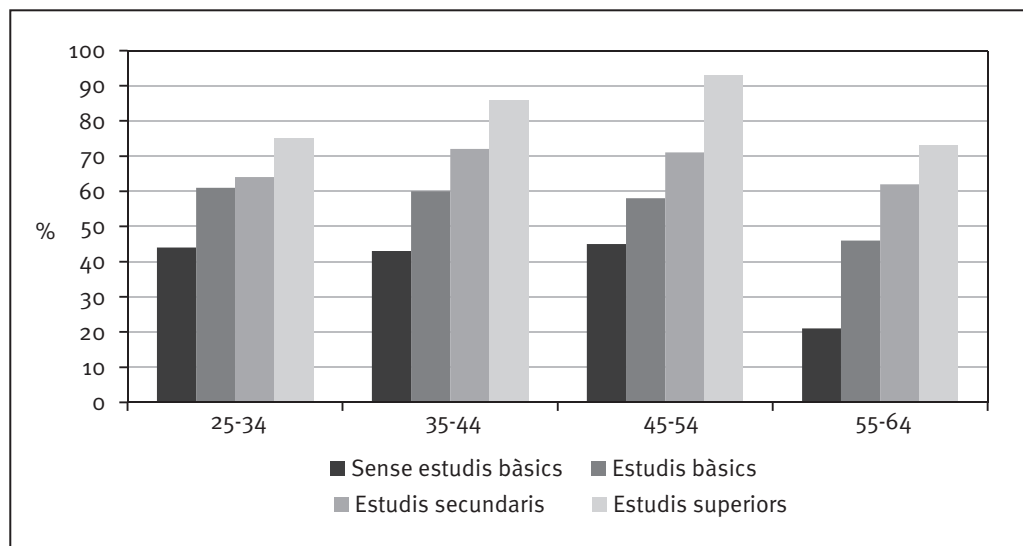
Les dades del PaD de 2009 ja capturen, doncs, com l'inici de la crisi econòmica ha provocat una ràpida dualització d'oportunitats i del risc, i ha perjudicat primer els segments més subalterns dels serveis, la indústria i la construcció.

Aquest procés de dualització vulnerable està molt associat al nivell educatiu dels individus, que n'assegura una protecció més gran com més alt sigui. Tal com recull el gràfic 14, es constata una clara segmentació educativa de l'oportunitat laboral en

l'inici de la crisi durant el període 2008-2009. El 82% dels adults entre 25 i 64 anys amb estudis universitaris va treballar tot l'any; dels que compten amb estudis secundaris va treballar el 68%, i dels que tenen un màxim d'estudis bàsics, el 56%. En canvi, només el 37% de les persones sense estudis va treballar tot l'any. Representa l'11% del total d'ocupats, amb força sobrerrepresentació de la cohort més madura (entre 55 i 64 anys).

El manteniment del lloc de treball entre el 2008 i el 2009 està molt influït i segmentat segons nivells educatius.

Juntament amb el nivell educatiu, el factor edat agreuja o redueix l'oportunitat laboral tant en l'extrem jove com en l'extrem sènior. En canvi, les edats adultes centrals apareixen més ben protegides, i molt més si compten amb nivells universitaris, tal com recull el gràfic 14.

Gràfic 14.**Manteniment de la feina el 2009 per edats i nivell educatiu**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El segment més protegit de la crisi en el període 2008-2009 van ser els adults entre 45 i 54 anys amb nivells universitaris, que van superar el 90% de manteniment del lloc de treball. En canvi, els segments més vulnerables han estat les persones que no arriben ni a l'educació bàsica, amb un 40% constant de manteniment de la feina en les edats joves i intermèdies que cau fins el 20% per als sèniors entre 55 i 64 anys.

Abans d'analitzar amb més detall les trajectòries de descens i vulnerabilitat social que hem deixat per al final d'aquest capítol, passem a estudiar una de les conseqüències de l'alta mobilitat laboral observada. Ens referim a la mobilitat d'ingressos entre el 2003 i el 2009 a partir de la mostra longitudinal analitzada.

Trajectòries de mobilitat d'ingressos i renda (2003-2009)

En la literatura sociològica, els països anglosaxons destaquen per una alta flexibilitat i rotació laboral, que provoca més desigualtats i pobresa enfront d'altres models socials

com l'escandinau i d'altres (Esping-Andersen, 2000). La flexibilització del mercat de treball espanyol aviat complirà trenta anys des de la reforma laboral de 1984, que va impulsar la contractació temporal. Per a García Polavieja (2006) aquest llarg procés ha instaurat un sistema d'alta rotació i mobilitat de mà d'obra que dualitza i jerarquitzava la desigualtat entre *insiders* (integrats estables, protegits i amb carrera en els mercats interns de les empreses) i *outsiders* (precaris permanents o en rotació amb pitjors condicions salarials i laborals).

Per tant, en el cas espanyol i català és d'esperar que l'alta rotació laboral es tradueixi en una major inestabilitat i volatilitat en les rendes i ingressos. De fet, els ingressos són molt més volàtils que les professions (Gittleman i Joyce, 1999) i fluctuen en funció de les conjuntures econòmiques, del grau de segmentació salarial del mercat de treball, del grau d'estabilitat de les llars o del factor diferencial de l'edat o moment del cicle vital.

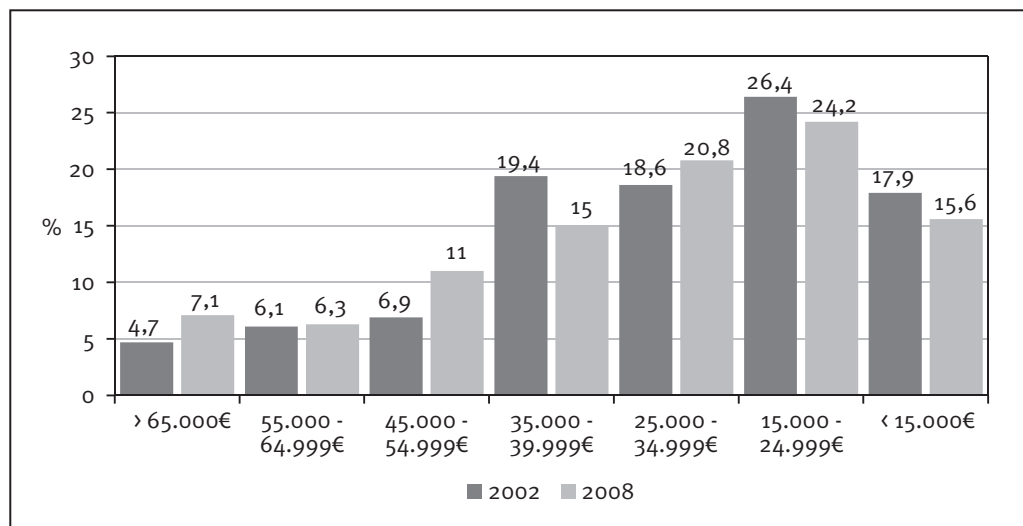
Analitzarem la mobilitat intrageneracional de renda i ingressos entre el 2003 i el 2009, però cal advertir que les rendes registrades al PaD corresponen a l'any anterior a l'enquesta. Per tant, les dades recullen la sèrie 2002-2008 i capturen els canvis introduïts pels anys de bonança i l'alt creixement econòmic. El gràfic 15 presenta els canvis observats en la distribució dels intervals d'ingressos nets de les llars entre el 2002 i el 2008. Hem estandarditzat els valors del 2002 reajustant la inflació del període per tal que els nivells d'ingressos siguin comparables.

Es constata l'impacte positiu dels anys de bonança, que han fet augmentar els ocupants de l'interval superior (més de 65.000€ nets anuals), que passen de representar el 4,7% a sumar el 7,1% del total de llars. L'interval d'ingressos següent es manté al llarg del període, amb un 6% d'ocupants. En l'interval mitjà-alt (entre 45.000 i 55.000€) és on trobem una major variació a l'alça, es passa del 7 a l'11% d'ocupants el 2008. La inèrcia positiva de la bonança econòmica es completa amb la reducció dels ocupants dels intervals baixos: si el 2002 tots dos intervals sumaven el 44,3% de totes les llars, el 2008 s'han reduït de forma moderada fins representar el 39,8% de les llars.

En suma, els anys de bonança han generat canvis en la distribució de la renda, amb un desplaçament esglaonat i reordenador de les llars en els intervals. L'anàlisi de la mobilitat d'ingressos ajuda a conèixer millor les transicions redistributives entre els estrats de renda, i per això s'acostuma a jerarquitzar la població en quintils d'ingressos

Gràfic 15.

Percentatge de llars segons intervals d'ingressos nets anuals (€) el 2002 i el 2008

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

(grups consecutius del 20% poblacional) des del quintil 1 (el 20% més baix o pobre) fins al quintil 5 (el 20% poblacional més ric i benestant).

A partir de la mostra longitudinal, formada per 1.340 individus, hem treballat amb els ingressos nets anuals de les seves llars imputades recollint el total de renda ingressada (salarial, patrimonial, assistencial, etc.) pels membres que les formin. Hem classificat els efectius de la mostra en quintils (grups del 20% poblacional) i decils d'ingressos (grups del 10% poblacional) a fi de resseguir la mobilitat i les transicions entre aquestes posicions relatives. Per tant, seguim el model metodològic de les transicions entre escales relatives de renda (Ayala i Sastre, 2002) sense sofisticar l'anàlisi amb els múltiples índexs i indicadors mètrics existents.

La taula 26 recull la mitjana d'ingressos per quintils per facilitar als lectors la comprensió d'aquesta part del capítol. El quintil més baix té una mitjana de renda disponible d'11.500€, però una apreciable dispersió entre nivells d'ingressos, com recull la desviació estàndard. Els quintils mitjà-baix i mitjà mostren una dispersió més reduïda, que resulta

Taula 26.

Mitjana d'ingressos per quintils

	% població	Mitjana d'ingressos nets anuals	Desviació estàndard
Quintil inferior 1	20%	11.500,8€	4.027,5
Quintil mitjà-baix 2	20%	21.515,6€	2.560,7
Quintil mitjà 3	20%	31.119,1€	2.725,1
Quintil mitjà-alt 4	20%	42.828,4€	4.444,4
Quintil superior 5	20%	69.651,8€	20.778,5

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

màxima en el quintil superior. Observem alhora que saltar cada quintil fins a arribar al quintil més ric suposa augmentar els ingressos entorn dels 10.000€ nets anuals. En canvi, el salt més difícil se situa entre el quintil mitjà-alt i el superior, amb uns 17.000€ nets anuals de diferència. Si es guanyen o es perden aquests diferencials es poden produir transicions ascendents (enriquiment) o descendents (empobriment), en funció del quintil d'origen (on se situaven les llars dels enquestats) el 2002.

També hem calculat la mitjana d'ingressos per ,decils (grups del 10% poblacional). La mitjana d'ingressos el 2009 en el decil inferior (el 10% poblacional més pobre) és de 8.633€, mentre que la mitjana d'ingressos en el decil superior puja fins als 80.312€. Segons aquestes dades del PaD, l'índex 90/10 de desigualtat de les llars el 2009 era del 9,3. És a dir, el 10% més ric supera el 10% més pobre en 9,3 vegades més riquesa monetària.

Segons el PaD, l'índex de desigualtat 90/10 era de 9,3 el 2009. L'índex 80/20 era 5 el 2009, és a dir, el 20% més ric acumulava cinc vegades més renda que el 20% poblacional més pobre.

Aquest índex no s'allunya gaire del que registra Idescat (2009), que puja fins al valor 10, tenint en compte que Idescat el calcula sobre una mostra representativa de llars i nosaltres l'hem calculat sobre les llars de la mostra longitudinal d'individus que hem seguit entre el 2003 i el 2009. Aquesta composició diferencial de les mostres també afecta l'índex 80/20. Per a Idescat, aquest índex era de 6 el 2009, i segons les nostres dades del PaD era de 5.

La taula 27 presenta la matriu de mobilitat d'ingressos (2003-2009) en valors absoluts. En aquest cas, els valors per sobre de la diagonal indiquen l'ascens d'ingressos, i els valors per sota de la diagonal, el descens de renda. De la matriu resulta el **41% d'immobilitat d'ingressos**, el **21% d'ascens** cap a quintils més alts i el **38% de descens** cap a quintils més baixos.

Taula 27.

Matriu de mobilitat d'ingressos (2003-2009): absoluts

		2009					Total
		Quintil inferior	Quintil mitjà-baix	Quintil mitjà	Quintil mitjà-alt	Quintil superior	
2003	Quintil inferior	82	44	21	12	4	163
	Quintil mitjà-baix	50	106	43	26	8	233
	Quintil mitjà	28	100	73	53	20	274
	Quintil mitjà-alt	18	45	69	119	57	308
	Quintil superior	14	28	38	113	168	361
Total		192	323	244	323	257	1339

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Si analitzem les trajectòries seguides per cada quintil de renda que recull la taula 28, observem que la immobilitat és màxima en els dos extrems de la matriu. En el quintil més pobre, el 50% dels seus ocupants no s'ha mogut. Entre el quintil més ric, la immobilitat o conservació del seu estatus benestant és del 47%. Crida l'atenció l'alta immobilitat del quintil mitjà-baix, que assoleix el 46%. En canvi, com era d'esperar, la màxima mo-

bilitat la trobem al quintil mitjà, on només el 27%

Entre el 2003 i el 2009, el 21% de les llars ha ascendit de quintil de renda, el 41% s'ha mantingut estable i el 38% ha descendit a un quintil més baix. La màxima immobilitat la trobem en l'extrem inferior, pobre, i en el superior, benestant.

l'ha conservat tant el 2003 com el 2009. El quintil mitjà-alt també destaca, amb una alta mobilitat vertical, atès que el 39% dels seus membres s'ha mantingut estable en el període.

La pauta de mobilitat d'ingressos tendeix a concentrar-se en les caselles adjacents a la diagonal; es confirma, doncs, el predomini de la immobilitat i d'unes mobilitats d'ascens i descens de curt

Taula 28.
Mobilitat d'ingressos per quintils (2003-2009)

		2009					Total
		Quintil inferior	Quintil mitjà-baix	Quintil mitjà	Quintil mitjà-alt	Quintil superior	
2003	Quintil inferior	50%	27%	13%	7%	3%	100
	Quintil mitjà-baix	21%	46%	18%	11%	4%	100
	Quintil mitjà	10%	37%	27%	19%	7%	100
	Quintil mitjà-alt	6%	15%	22%	39%	18%	100
	Quintil superior	4%	8%	10%	31%	47%	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

recorregut. Per tant, els salts de dos o més quintils (guany o pèrdua de més de 20.000€ nets anuals) són més infreqüents però molt significatius. El 23% de les llars del quintil inferior experimenta transicions ascendents de dos o més quintils que es modera fins al 15% entre el quintil mitjà-baix. En paral·lel, el 22% de les llars del quintil superior més ric viu transicions descendents de dos o més quintils, una taxa de descens extrem que també es repeteix en el quintil mitjà-alt. Per tant, les transicions de llarg recorregut són menys freqüents però simètriques entre els dos extrems socials.

Les **trajectòries de mobilitat del quintil més pobre** gairebé no traspassen el quintil mitjà i tendeixen a concentrar-se en el quintil més pròxim, al qual han ascendit el 27% de les seves llars. Al quintil mitjà hi ha accedit el 13%. Un significatiu 10% de les llars que eren pobres el 2003 ha arribat el 2009 als dos extrems més benestants. Les **trajectòries de mobilitat del quintil més ric** reproduïen la mateixa inèrcia: el 31% descendeix al quintil adjacent, el 10% baixa al quintil mitjà i el 12% restant coneix el desclassament en els quintils més baixos. És significatiu que el 77% dels més pobres es concentra en els dos quintils més baixos, de la mateixa manera que el 78% de les llars més riques es troba en els dos quintils més alts. La lògica de reproducció social del desavantatge i del privilegi en els dos extrems es manté molt acusada.

A mesura que anem pujant de quintils de partida, aquests arriben a una mobilitat més extensa o allargada. El quintil mitjà-baix arriba amb més freqüència que el quintil inferior

al quintil mitjà i els dos quintils superiors. De nou, les oportunitats de mobilitat vénen condicionades per la desigualtat del punt de partida. Recordem que per aconseguir una situació ideal de plena igualtat d'oportunitats, en cada casella hauríem d'haver obtingut un percentatge del 20%. Aquest ideal perfecte està molt allunyat de la realitat que reflecteixen les dades.

Convé remarcar la **situació inestable del quintil mitjà**, atès que el 47% dels seus integrants ha descendit cap als dos quintils més pobres, mentre que tan sols el 26% ha

El 47% del quintil mitjà el 2003 ha descendit a quintils més baixos el 2009, fet que confirma l'empobriment de renda de les capes mitjanes.

pogut ascendir als dos quintils superiors. El discurs d'ansietat i aprehensió pel desclassament entre les capes mitjanes de renda troba base empírica en aquestes dades del PaD.

La taula 29 recull la perspectiva *inflow*, que registra d'on provenen les entrades en cada quintil el 2009.

La diagonal reflecteix la immobilitat dels actuals membres de cada quintil, i és màxima en el quintil superior més ric, en què el 65% dels seus membres el 2009 ja ho era el 2003. S'hi confirmaria, doncs, la tesi del tancament social de l'extrem superior (Martínez Celorrio i Marín, 2010; Parkin, 1979) que ja vam quantificar en la recerca anterior. El 22% restant dels efectius d'aquest quintil prové del quintil immediatament inferior, i l'aportació d'efectius que provenen dels quintils més baixos és quasi testimonial. En canvi, el **reclutament del quintil més pobre** es demostra més obert: el 43% ja ho estaven el 2003, el 26% prové del quintil mitjà-baix i el 15% del quintil mitjà. També és significatiu que el 16% dels integrants del quintil més pobre s'han reclutat des dels dos quintils superiors o hi han acabat, cosa que evidencia els casos més extrems de desclassament.

Els **reclutaments dels quintils mitjà-baix i mitjà** tenen en comú una taxa semblant d'immobilitat, entorn del 30%, atès que són receptors d'una alta entrada de membres provinents de quintils més alts. En el quintil mitjà-baix, el 54% dels seus integrants ha recalat en aquesta capa, en descens respecte del 2003. En el quintil mitjà, el 44% prové dels dos quintils superiors. Per tant, es tracta de capes constituïdes pels fluxos de descens que provenen de dalt.

Per últim, el 72% del **reclutament del quintil mitjà-alt** està format per integrants del mateix quintil que han estat immòbils des del 2003 i per un gruix important provinent

Taula 29.
Entrada a cada quintil d'ingressos (2009) des del 2003

		2009				
		Quintil inferior	Quintil mitjà-baix	Quintil mitjà	Quintil mitjà-alt	Quintil superior
2003	Quintil inferior	43%	13%	8%	4%	2%
	Quintil mitjà-baix	26%	33%	18%	8%	3%
	Quintil mitjà	15%	31%	30%	16%	8%
	Quintil mitjà-alt	9%	14%	28%	37%	22%
	Quintil superior	7%	9%	16%	35%	65%
Total		100	100	100	100	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

del quintil superior que no ha estat capaç de mantenir l'estatus. Les opcions d'arribar des de baix van disminuint a mesura que baixem esglaons.

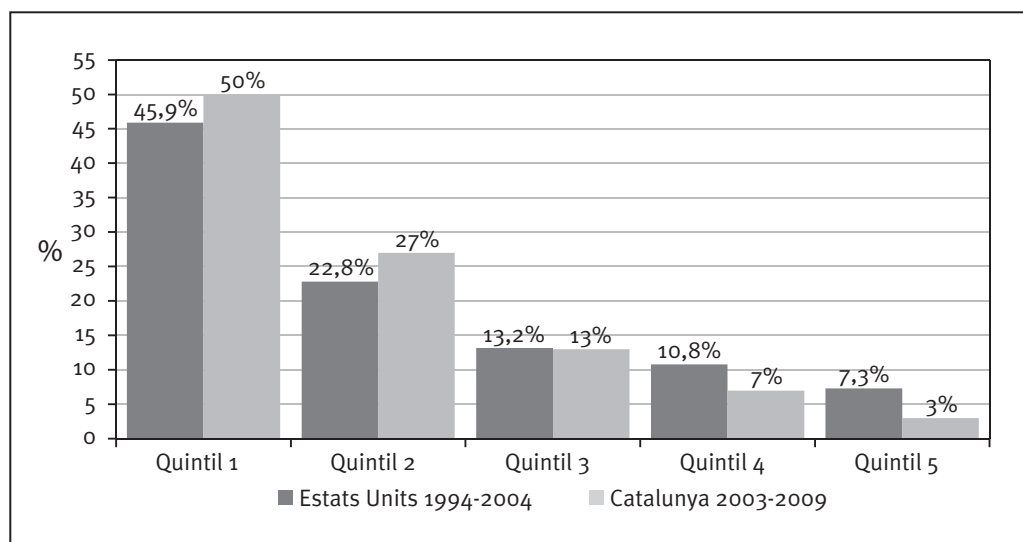
Per posar les nostres dades en perspectiva comparada, els gràfics següents comparen els resultats del PaD entre el 2003 i el 2009 amb la recerca duta a terme per Acs i Zimmerman (2008), que estudien el cas dels Estats Units en el període 1994-2004. El gràfic 16 presenta la distribució dels quintils a què han arribat els qui formaven el quintil més pobre en origen. Es pot comprovar que la pauta és molt similar, tot i que els pobres nord-americans han gaudit de majors opcions per arribar als quintils més alts que no pas els catalans. El 50% dels catalans i el 46% dels nord-americans que eren al quintil més pobre en els anys respectius (2003 i 1984) continuen en el mateix quintil inferior en l'any final respectiu (2009 i 2004).

Els pobres nord-americans del quintil inferior han gaudit de més opcions per arribar als quintils més alts (18%) que no pas els pobres catalans (10%). Tenen les mateixes opcions d'arribar al quintil mitjà (quintil 3), i a Catalunya s'observa una freqüència més elevada d'ascendir al quintil mitjà-baix (quintil 2) que no pas als

La comparació entre la pauta de mobilitat d'ingressos entre Catalunya i els Estats Units mostra una pauta molt semblant però amb millors opcions de sortir de la pobresa en el cas nord-americà.

Gràfic 16.

Quintils d'arribada des del quintil d'origen més pobre

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009) i d'Acs i Zimmerman (2008).

Estats Units. Per tant, malgrat els anys de bonança econòmica entre 2002-2008, els integrants del quintil inferior a Catalunya no se n'aprofiten tant i queden més atrapats en la pobresa que no pas els seus iguals nord-americans.

Als Estats Units l'educació és el factor determinant de la mobilitat ascendent i per sortir del quintil inferior. El llindar educatiu que fa de trampolí se situa en la formació professional superior i l'educació terciària.

La recerca d'Acs i Zimmerman (2008) ressegueix la mobilitat d'ingressos del període 1994-2004 i la compara amb la produïda en la dècada anterior, entre 1984-1994. No hi observen grans canvis de tendència, tot i la magnitud dels canvis industrials i ocupacionals experimentats amb la transició cap a una economia avançada de serveis. El factor educació, especialment el nivell d'educació terciària (*post high school*), és clau i determinant per a la mobilitat ascendent de renda.

Comptar amb un diploma de nivell terciari eleva trenta vegades la probabilitat de fugir del quintil inferior, i es confirma com el *driver* o trampolí de més impacte directe. Convé destacar que el factor educació no ha perdut importància decisiva en els darrers vint anys analitzats per Acs i Zimmerman (2008). Es confirma, doncs, per a la mobilitat intra-generacional de renda el mateix resultat rellevant del factor educació que vam ressaltar com a determinant de la mobilitat pares-fills en la recerca anterior. La menor inversió pública i de beques entre el quintil inferior perjudica la promoció educativa del segment més pobre i l'atrapa en un cercle tancat de forma més acusada a Catalunya que no pas als Estats Units (Martínez Celorrio i Marín, 2010).

Les desigualtats en la mobilitat d'ingressos i renda

A continuació farem l'anàlisi descriptiva de la mobilitat d'ingressos i les taxes desiguals d'ascens, immobilitat i descens de renda que trobem segons sector productiu, gènere, edats, nivells educatius i posició de classe. Per acabar, compararem la mobilitat d'ingressos amb la mobilitat de classes.

El **sector industrial** és el que presenta la taxa més alta d'ascens de renda, amb quasi el 30%, i un descens similar, de quasi el 32%, però per sota de la mitjana. Els ocupats o vinculats al sector de **serveis tradicionals** presenten també índexs d'ascens de renda per sobre de la mitjana (24,2%).

El sector de la construcció és el més afectat pel descens de renda (42,2%), i el sector industrial, on hi ha hagut l'ascens d'ingressos més alt entre el 2002 i el 2008.

El sector de la construcció és el més afectat pel descens de renda (42,2%), però es manté en la mitjana d'ascens. Per últim, els vinculats amb els **serveis quinaris i del coneixement** destaquen sobretot per la immobilitat (44,3%) i la taxa d'ascens de renda més baixa. És probable que això obeeixi al patró favorable d'estabilitat d'aquest sector, fins i tot en plena crisi, tal com hem vist abans (vegeu pàg. 33).

A continuació repassem algunes de les característiques demogràfiques i sectorials de la mobilitat de renda entre el 2003 i el 2009 segons el PaD:

- Els **homes** destaquen per una taxa descendent més elevada (39,5%) que no pas les **dones** (35,7%). Elles destaquen amb una taxa d'ascens de renda més gran (22,8%) que no pas els homes. Les taxes d'immobilitat són equiparables.
- Per edats, els més joves, amb **25-34 anys** el 2009, protagonitzen la màxima mobilitat d'ingressos, com era d'esperar pels seus processos de transició entre la formació, el treball i la consolidació ocupacional. Quasi el 25% de les seves llars coneix l'ascens de renda, però també el 44,3% s'ha empobrit o ha baixat de quintil de renda sobre la seva situació el 2003.
- Les **edats intermèdies** (35-44 anys) són les més proclius a l'ascens de renda (27%) i les que presenten un menor descens (33,6%). A partir dels 45 anys predomina la immobilitat o manteniment del quintil de renda assolit pel 45% dels enquestats. És destacable que el descens afecti més les **edats madures** (45-54 anys), amb el 40,2%, que no pas els **sèniors** (55-64 anys), amb el 34%.

Per nivells educatius podem llegir la taula 30 on destaca la immobilitat de renda entre els extrems superiors i el més baix. El màxim ascens de renda el protagonitzen els llicenciats superiors (29%), que es beneficien per sobre de la mitjana durant els anys de bonança econòmica. Les llars dels enquestats amb qualificacions discretes (estudis bàsics i FP mitjana) també destaquen per una taxa d'ascens superior a la mitjana.

Taula 30.

Mobilitat d'ingressos per nivells educatius (2009)

	%	Ascens	Immòbil	Descens
Sense estudis bàsics	6%	20,0%	47,1%	32,9%
Estudis bàsics	29,7%	23,2%	35,2%	41,6%
FP mitjana	10,5%	23,1%	40,3%	36,6%
FP superior	11,1%	16,8%	41,3%	42,0%
Batxillerat	11,6%	20,8%	40,9%	38,3%
Diplomatura	10,0%	11,2%	53,7%	35,1%
Llicenciatura	13,9%	29,1%	43,0%	27,9%
Tercer cicle	7,3%	21,8%	47,1%	31,0%

Nota: En negreta, els valors sobrerrepresentats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Els llicenciats superiors s'han beneficiat dels anys de bonança, amb el 29% d'ascens de renda. Els segueixen els enquestats amb formació professional bàsica.

L'altra cara de la moneda és el màxim descens d'ingressos, que trobem en les llars dels enquestats amb FP superior (42%) i entre els enquestats amb estudis bàsics (41,6%). És arriscat conjecturar possibles motius, tenint en compte que no hem entrat a ponderar les tipologies de llars, però és raonable relacionar

aquests dos segments educatius amb les activitats relacionades amb el sector de la construcció.

Resulta destacable l'elevada immobilitat dels diplomats superiors (54%), dels doctors i màsters (47%) i del segment inferior sense estudis bàsics (47%). Probablement són segments educatius amb una menor inestabilitat de carrera que la resta, atès que s'han ajustat de forma més directa i rutinària als respectius nínxols ocupacionals (alts i baixos). En tot cas, futures recerques podran ampliar l'anàlisi dels múltiples vessants de la mobilitat d'ingressos que hem començat a desbrossar aquí.

Les llars d'enquestats amb FP superior han viscut el màxim descens (42%) per estar més vinculats a activitats directes o indirectes del sector construcció.

Un últim apunt demogràfic de la nostra anàlisi l'ofereix la taula 31 amb els resultats de mobilitat d'ingressos per classes socials i estatus el 2009.

Com era d'esperar, la classe superior de directius i professionals (I-II) és la que més destaca per la immobilitat i permanència en els mateixos quintils de renda que en el 2002, amb un 48%. Aquest indicador pot ser interpretat en negatiu, perquè confirma el manteniment d'estatus del grup superior com a reforç posicional.

Una segona classe social força estabilitzada pel que fa als canvis de renda són els obrers qualificats (VI), en el 45% dels casos atrapats en el mateix quintil on se situaven el 2002. Aquests dos indicadors reflecteixen la **consistència de classe per a I-II i VI** que ja vam descobrir analitzant la mobilitat intergeneracional entre orígens i destins de classe.¹

1. MARTÍNEZ CELORRIO, X. i MARÍN SALDO, A. (2010). *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. «Polítiques», 71 (pàg. 56-57).

Les classes experta (I-II) i obrera qualificada (VI) mostren poca mobilitat d'ingressos i màxima conservació d'estatus.

En canvi, la consistència i estabilitat intrageneracional d'ingressos de la classe obrera poc qualificada (VII) és menor, atès que el 68% dels seus efectius es mou en descens empobridor a pitjors quintils de renda (41%) i en ascens a millors quintils (27%), amb una taxa ascendent que està per sobre de la mitjana d'ascens del conjunt. La

classe VII protagonitza, doncs, la màxima volatilitat d'ingressos, com correspon a una classe social molt vulnerable a l'atur i l'empobriment i alhora com a classe social que fa de pont temporal des d'on certs col·lectius inicien la seva carrera laboral per promocionar anys després, sobretot si compten amb capital humà.

Taula 31.

Mobilitat d'ingressos per classes socials (2009)

	Ascens	Immòbil	Descens	Total
I-II Classe experta	20%	48%	32%	100
IVab Petita burgesia	17%	42%	41%	100
V Quadres i tècnics	17%	37%	46%	100
IIIab Empleats rutina	32%	41%	27%	100
VI Obrers qualificats	21%	45%	34%	100
VII Operaris no qualificats	27%	32%	41%	100
Aturats	18%	42%	40%	100

Nota: En negreta, els valors sobrerrepresentats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

El descens entre quintils de renda reflecteix l'empobriment relatiu viscut en plena època de bonança econòmica (2002-2008). És probable que una part dels processos de descens s'hagi degut al sobreendeutament de certes llars (crèdits, hipoteques, etc.), que ha provocat prou pèrdua de renda disponible per saltar a quintils més baixos. Aquest fenomen serà més fàcilment capturable en els anys 2009-2012, però haurem d'esperar a les futures onades del PaD.

El màxim descens i empobriment el trobem entre els tècnics (46%), i amb el 40% entre els obrers poc qualificats, la petita burgesia i el segment interclassista dels aturats.

En el període 2002-2008, la classe social més afectada pel descens de renda ha estat la classe V, formada per quadres i tècnics intermedis, amb el 46%, un indicador que posa en relleu la volatilitat i proletarització patides per aquesta classe intermèdia amb importants contingents de mitjana edat i edats joves. El risc de descens també ha estat elevat per als obrers poc qualificats (VII), la petita burgesia (IV) i el segment interclassista d'aturats el 2009. Tots tres grups presenten taxes de descens i empobriment relatiu del 40% fins el 2008.

La mobilitat d'ingressos és més volàtil que la mobilitat de classe

En resum, la mobilitat d'ingressos durant el període 2002-2008 afecta el 59% dels enquestats en la mostra longitudinal, que es desglossa entre el 21% que ascendeix a quintils més alts i l'altre 38% que descendeix de renda i s'empobreix. La mobilitat de renda és molt més extensa que no pas la mobilitat d'estatus laboral, que, recordem, mesurava les transicions entre fixos, autònoms, temporals, aturats i inactius. La taula 32 presenta una comparativa de les dimensions de la mobilitat social que hem analitzat fins al moment a partir del PaD.

Taula 32.

Comparativa d'indicadors de mobilitat social

	Ascens	Immobilitat	Descens
Mobilitat intergeneracional entre pares-fills (2009)	46%	33%	21%
Mobilitat intrageneracional (2003-2009)	14%	67%	19%
Mobilitat d'estatus laboral (2003-2009)	18%	67%	15%
Mobilitat d'ingressos - Quintils (2003-2009)	21%	41%	38%
Mobilitat d'ingressos – Decils (2003-2009)	29%	25%	46%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009) i de Martínez-Celorio i Marín Saldo (2010).

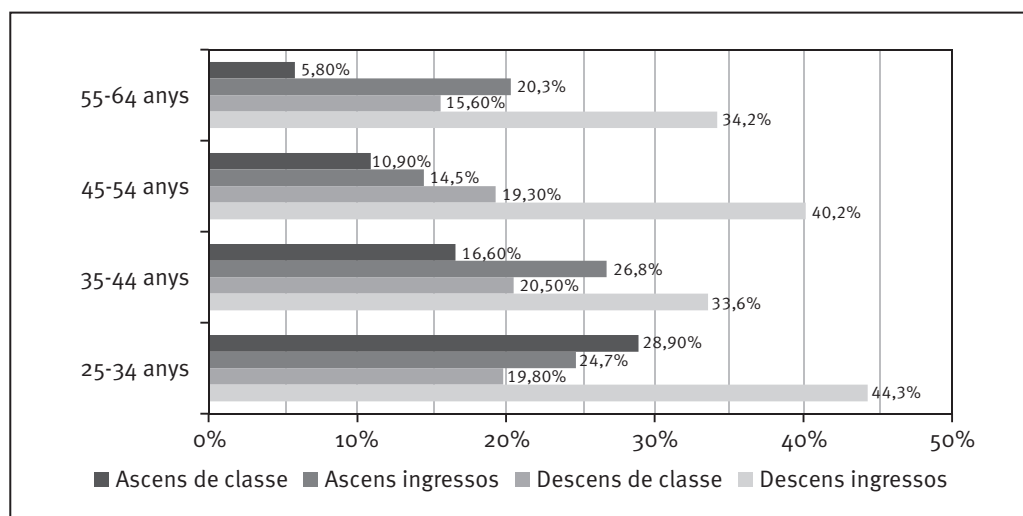
Tal com explicàvem al capítol 2, les dades del PaD confirmen la **tesi del contrabalanç** d'Erikson i Goldthorpe (1993), atès que l'alta mobilitat intergeneracional queda contrare-

tada per una menor mobilitat intrageneracional de trajectòria. Els ascensos i descensos de classe entre pares i fills sumen el 67% de mobilitat vertical, el doble de la taxa vertical de la mobilitat intrageneracional (33%). La mobilitat intrageneracional de trajectòria és força més limitativa i encongida a l'hora d'oferir oportunitats de canvi dels destins de classe ocupats, atès que està molt determinada per les desigualtats existents i pel curt termini de temps. Com ja hem vist al capítol 2, les posicions de classe i els nivells d'entrada al mercat de treball pràcticament es converteixen en definitius per al 83% dels enquestats, davant del 17% que pot canviar de posició en la mobilitat intrageneracional de curt termini (2003-2009).

Com mostra la taula 32, la mobilitat intrageneracional de trajectòria és quasi coincident amb les taxes de la mobilitat d'estatus laboral. S'evidencia així la interacció mútua entre aquestes dues dimensions a l'hora d'estructurar les oportunitats de trajectòria. De fet, el marc desigual de relacions laborals és la paret mestra i un dels components principals de l'estratificació de classes socials. En canvi, la pauta de mobilitat d'ingressos segueix una lògica molt més volàtil i frenètica que traspasa les jerarquies de classe i d'estatus laborals, més fixades i permanents.

Gràfic 17.

Ascens i descens de classe i de renda per edats

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El gràfic 17 ens ajuda a treure algunes conclusions de la intersecció entre les mobilitats intrageneracionals de classe i d'ingressos.

L'ascens intrageneracional de classe és molt intens en les primeres edats adultes i va disminuint quan l'edat és més elevada. És un resultat coherent amb la literatura sociològica existent i amb la teoria de la maduració ocupacional al llarg del cicle vital. En canvi, el descens d'ingressos afecta amb molta més freqüència tots els grups d'edat, llevat el grup 35-44 anys, on predominen les parelles de doble ingrés.

Entre els joves-adults (25-34 anys), les taxes d'ascens de classe i d'ascens de renda són molt properes i són les més elevades de tota la mostra, atès que una part del col·lectiu ha pogut remuntar insercions inicials precàries. Descomptat aquest efecte compensador de la primera inserció, l'altra cara que caracteritza l'etapa jove-adulta és el 44% d'empobriment i descens de renda entre el 2003 i el 2009 (el doble de la seva taxa de descens de classe). Els joves són el segment en què la societat exacerba la seva mutació en un disseny social dual i vulnerable.

La dualització social és radical per als joves: entre el 2003 i el 2009 el 25% dels joves ha pujat en quintil d'ingressos, el 30% s'ha estancat en el mateix quintil, i el 45% s'ha empobrit.

En conclusió, els anys de bonança econòmica 2003-2007 i el primer *crash* 2008-2009 deixen com a resultat un escenari d'alta mobilitat d'ingressos en què el 21% ha millorat de quintil, el 41% s'ha estancat en el mateix quintil, i el 38% s'ha empobrit i ha baixat a quintils més baixos. Aquest podria ser un resum telegràfic de guanyadors i perdedors resultant del patró de creixement basat en el totxo, amb els seus excessos i febleses. Si prenem la mobilitat d'ingressos per decils, el quadre encara és més esfereïdor: el 29% ascendeix a decils superiors, el 25% queda estancat i el 46% s'ha empobrit. El balanç confirma una pauta d'estratificació dualitzada que fa de la vulnerabilitat un risc massiu i transclassista.

EL TERÇ INFERIOR VULNERABLE: ANÀLISI DE PROBABILITATS

L'efecte depressiu que produeix una crisi econòmica tan llarga (2008-2012) i tan plena de complexitat i incertesa ens pot fer caure en una mena de *presentisme* o dictadura del present que ens esborri el passat. No cal oblidar que el model de creixement en els anys

de bonança no ha estat capaç de reduir les desigualtats, la dualització social i la pobresa, sinó tot el contrari. Ja vèiem al primer capítol que les recerques sobre les mateixes dades del PaD entre el 2001 i el 2006 ja identifiquen un volum de vulnerabilitat i precarització que ronda entre el 38% (Verd i López-Andreu, 2012) i el 50% (Caprile i Potrony, 2008). Certament són dades preocupants en termes de justícia i cohesió social que capturen el risc creixent d'inseguretat i vulnerabilitat laboral i de trajectòria que genera l'economia global dels serveis i el coneixement.

Inseguretat i vulnerabilitat d'estatus

Un informe de prestigi i previ a l'esclat de la crisi és l'informe FOESSA (2008) sobre el grau d'inclusió i exclusió social a Espanya. La taula 33 recull els principals indicadors que aclareixen els quatre estatus descoberts: el 47% de les llars gaudia d'un estatus de plena **integració en el benestar**, el 35% se situava en l'estatus de **vulnerabilitat social**, el 12% vivia una situació vital **d'exclusió compensada** pels ajuts socials i entorn del 5% quedava atrapat en l'**exclusió severa**.

Tot i que la base mostral són les llars i no pas les trajectòries dels individus, les dades de Foessa ja mostraven un disseny social dual i vulnerabilitzador consolidat previ a la crisi actual. De fet, la pauta d'estratificació dual ja és advertida i explicada des dels anys noranta com una conseqüència de la globalització neoliberal, de la precarització del treball i de la redefinició de les polítiques de benestar (Mignione, 1991; Dharendorf, 1990; Castel, 1997; Rosanvallon, 1995; Bourdieu, 1999; Wacquant, 2007).

Per tant, els resultats en termes d'estratificació social en el període estudiat (2003-2009) segueixen una lògica de dualització prèvia a la crisi actual, s'han fixat com una lògica estructural, intrínseca i funcional a la mateixa pauta de creixement econòmic que acaba esclatant en els anys 2008-2009. En aquest apartat presentem l'anàlisi de probabilitats de caure en la situació vital de vulnerabilitat social a partir de la mostra longitudinal del PaD (2003-2009).

La sintaxi de criteris que hem operativitzat per mesurar i classificar els individus en la vulnerabilitat social i laboral ha estat la següent:

Taula 33.

Inclusió, vulnerabilitat i exclusió social a Espanya (2008, base: llars)

	Integració	Integració precària	Exclusió compensada	Exclusió severa	Total
Base (N) % fila	(1.134) 47,6	(1.252) 35,3	(614) 11,9	(446) 5,3	(3.446) 100
Indicadors demogràfics sustentadors principals					
Dones	20,1	31,5	32,1 6	23,4	25,6
Mitjana edat	49,8	52,6	53,5	51,3	51,3
< 29 anys	46,3	38,6	10,0	5,0	100
> 65 anys	39,2	42,6	14,0	4,2	100
Extracomunitaris	10,8	48,2	26,9	14,2	100
Comunitat gitana	6,0	19,4	40,3	34,3	100
Territoris					
Països Catalans	50,1	30,1	12,1	7,6	100
Madrid	48,0	28,6	17,6	5,9	100
Nivells d'estudis					
No escolaritzats mai	3,3	5,1	4,9	8,2	4,3
Sense estudis	21,4	34,8	40,8	50,8	29,7
Bàsics	22,5	19,0	31,0	22,2	22,3
Batxillerat	12,2	16,0	11,5	5,3	13,1
FP	12,8	9,8	6,3	4,1	10,6
Universitat	27,8	15,3	5,5	9,4	20,0
Relació amb el mercat de treball					
Ocupats	68,4	57,1	50,3	51,5	61,6
Aturats	0,2	1,4	11,4	20,7	2,9
Inactius per edat	21,1	20,3	20,3	7,1	20,0
Resta inactius	10,3	21,2	18,0	20,7	15,5
Pobresa i exclusió					
Taxa pobresa	9,9	20,8	38,2	51,9	18,9
Pobresa extrema	--	2,1	13,0	23,7	3,4
Privació mèdica	--	6,5	14,4	24,6	5,1
No xarxa social	--	13,3	8,1	7,9	5,9
Delictes penals	--	0,9	7,7	23,7	2,4
Toxicomanies	--	10,5	14,9	50,2	7,8

Font: VI Informe FOESSA (2008).

- experimentar el 2009 una mobilitat descendent d'ingressos en relació amb el 2003;
- viure una mobilitat descendent de classe social respecte del 2003;
- perdre la condició d'assalariat fix el 2003 i passar a l'estatus d'aturat o d'assalariat temporal el 2009;
- perdre la condició d'autònom o de petit propietari el 2003 i passar a l'estatus d'aturat o d'assalariat temporal el 2009;
- per últim, quedar-se estancat i continuar treballant com a assalariat temporal entre el 2003 i el 2009.

Si els individus han patit una d'aquestes situacions (o més) han quedat classificats en una submostra de població vulnerable. Els quatre primers criteris capturen situacions de descens o desclassaments d'estatus, d'ingressos i de classe que acostumen a interaccionar. El cinquè criteri captura la reproducció de la precarietat entre el 2003 i el 2009. Aquests indicadors capturen la dimensió vulnerable com la pèrdua i la inseguretat d'estatus davant l'impacte de la crisi actual i de la mateixa lluita posicional agreujada per l'atur, l'empobriment i el desclassament. Per tant, la vulnerabilitat no mesura la pobresa o les pitjors condicions de vida, sinó la pèrdua regressiva de benestar, que se sol acompanyar d'aïllament i pèrdua de xarxes socials.

Tal com afirma Susman (1984), la vulnerabilitat social és el grau en què les diferents classes socials estan diferencialment en risc i, com a procés dinàmic, és acumulativa de fragilitat i indefensió. Per això, la vulnerabilitat és una zona intermèdia entre l'espai social de la inclusió i de l'exclusió on queden concentrats els riscos biogràfics de desclassament (Castel, 1997).

La vulnerabilitat social és la zona intermèdia entre la inclusió i l'exclusió social de la qual depèn la cohesió social. Les trajectòries vulnerables sumen un 36% el 2009.

En funció dels criteris presentats, les **trajectòries de vulnerabilitat social sumaven el 35,6%** el 2009, però s'incrementen en el cas de les dones amb una taxa més alta (40%) que la dels homes (31%). El 56% de tota la població vulnerable és femenina, i suporta així les condicions de vida i d'estatus més regressives. Recordem que els riscos més elevats de la trajectòria vital es manifesten en la infància, la

inserció juvenil i l'envelliment (Esping-Andersen, 2010), i la nostra anàlisi pretén capturar el risc de vulnerabilitat en les trajectòries adultes dels qui tenen entre 25 i 64 anys el 2009.

La taula 34 presenta la taxa de vulnerabilitat social per edats i assenyala una pauta preocupant. En total, el 54% de la població adulta vulnerable és més gran de 45 anys. Aquesta és una edat de tall que incrementa el risc de vulnerabilitat. Es dispara en el grup d'edat sènior entre 55 i 64 anys, amb una taxa de quasi el 53% que resulta dramàtica per ser l'últim tram de la vida activa.

Taula 34.

Taxa de vulnerabilitat social per edats (2009)

	25-34 anys	35-44 anys	45-54 anys	55-64 anys
Estables	70,3%	70,5%	65,2%	47,3%
Vulnerables	29,7%	29,5%	34,8%	52,7%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

El 26% de la població vulnerable continua treballant el 2009. Des de la perspectiva dels ocupats, el 12,4% s'ha precipitat a l'estatus vulnerable, però amb un risc diferencial en funció de l'estatus laboral. Mentre que la vulnerabilitat arriba al 31% entre els ocupats amb contractes temporals, es redueix al 8% entre els assalariats amb contracte fix i entre els petits propietaris i autònoms.

La vulnerabilitat dels sèniors entre 55 i 64 anys és del 53%. La reforma del retard de la jubilació agreuja el seu horitzó vital i haurà de ser un col·lectiu que caldrà prioritzar.

La taula 35 presenta la composició desigual de classe i estatus entre la població vulnerable i la població estable que no ho és. La vulnerabilitat afecta transversalment totes les classes socials, però hi trobem una sobrerrepresentació dels aturats i dels obrers poc qualificats (VII). En canvi, en la composició de classe de la població estable les classes expertes (II) i les classes intermèdies (III-IV-V) representen el 84% dels seus membres, atès que cap d'ells pateix situació d'atur. La taula presenta també la composició de classe del 2003 en retrospectiva per als dos col·lectius, i podem advertir quina estructura tenien el 2003 els qui el 2009 s'han reposicionat com a estables i com a vulnerables amb els respectius guanys i pèrdues d'efectius.

El gràfic 18 ens ajuda a visualitzar una jerarquia de classes ordenada segons la taxa de vulnerabilitat social que manifesten. Les classes més fragilitzades són la classe obrera

Taula 35.**Estructura desigual de classes entre estables i vulnerables**

	I-II	III	IV	V	VI	VII	Aturat	Total
Estables 2003	29%	27%	13%	9%	7%	13%	2%	100
Estables 2009	32%	25%	17%	10%	7%	9%	--	100
Vulnerables 2003	13%	22%	10%	13%	12%	22%	8%	100
Vulnerables 2009	10%	20%	9%	8%	7%	22%	24%	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Les classes socials amb més vulnerabilitat són les classes obreres (33%) i la petita burgesia (26%), a molta distància de les classes expertes (12%), que no es lliuren del risc.

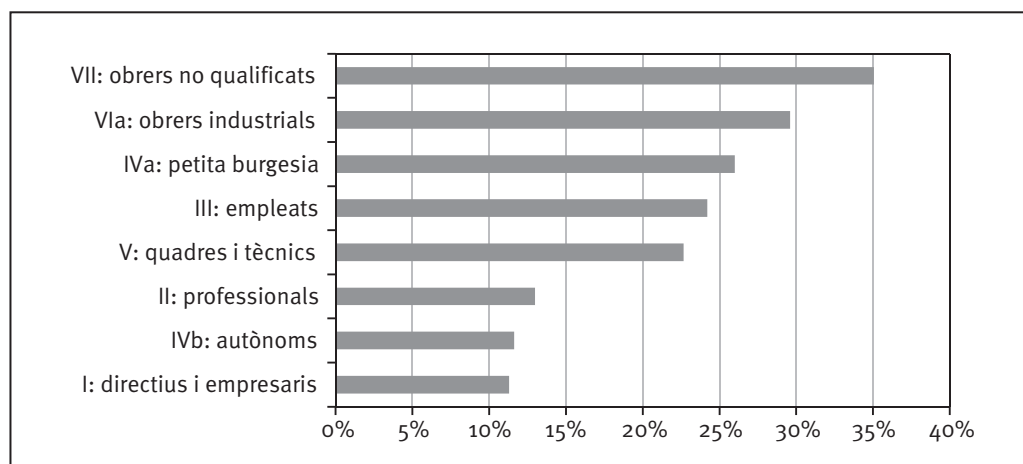
poc qualificada, amb el 35% de membres vulnerables, i la classe obrera qualificada, amb quasi el 30%. Si agrupem les classes obreres (VI-VII) en resulta una taxa del 33%. A continuació s'esglaonen les classes intermèdies, amb taxes entre el 26 i el 23%.

L'últim bloc el formen les classes professionals, els autopatrons i els directius, amb un risc de vulnerabilitat entre el 13 i l'11%. Per tant, tot i l'afectació transversal i interclassista, l'eix de la vulnerabilitat tendeix a reproduir l'eix de la desigualtat de classe transferint més riscos a les més baixes i també a un sector de la petita burgesia propietària que s'ha enfonsat amb el primer impacte de la crisi. La baixa vulnerabilitat que mostren el 2009 els autopatrons i emprenedors autònoms (IVb) segurament s'ha multiplicat amb l'allargament de la crisi actual, que n'ha esgotat la capacitat de resistència inicial.

El gràfic 19 presenta la jerarquia de vulnerabilitat que reflecteix i replica la jerarquia de capital educatiu: a nivell educatiu més alt, menor vulnerabilitat, i a la inversa. Aquest indicador confirma la importància defensiva i protectora que té el factor educació (e) davant el risc de vulnerabilitat, tot i que no lliura els nivells educatius alts del risc de patir-la. En els nivells superiors arriba al 18%, en els nivells de secundària postobligatòria arriba al 30%, es dispara al 48% per als nivells d'educació bàsica i al 62% per als nivells inferiors als bàsics.

Gràfic 18.

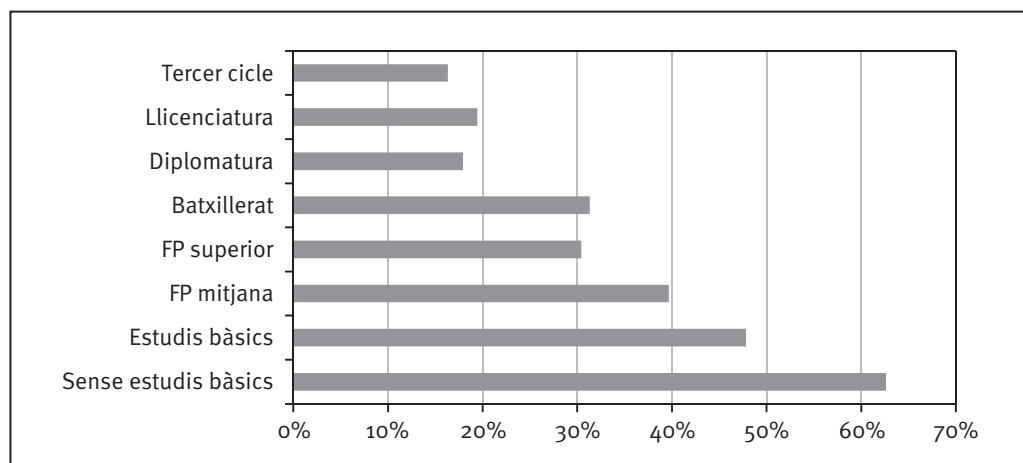
Taxa de vulnerabilitat per classes socials (2009)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Gràfic 19.

Estratificació del risc de vulnerabilitat segons nivells educatius

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

La jerarquia de vulnerabilitat està clarament ordenada pels nivells educatius: la taxa és del 62% per als qui no tenen ni estudis bàsics i del 18% per als nivells universitaris.

En suma, la jerarquia de vulnerabilitat exhibeix i reforça la divisió social del coneixement, que referma els menys instruïts com a mà d'obra prescindible i perdedora alhora que estén el risc de forma transversal entre tots els nivells educatius. Si bé els nivells superiors es confirmen com a protectors, també queden devaluats i perden la garantia tradicional com a porta directa al benestar i la seguretat.

Trajectòries de vulnerabilitat i descens social: anàlisi i factors de probabilitat

La taula 36 mostra els valors més significatius per predir les probabilitats de vulnerabilitat. En aquest model sí que s'acompleix la nostra hipòtesi principal, ja que són el factor gènere (g) i el factor educació (e) els que tenen una major capacitat predictiva de la vulnerabilitat, juntament amb el factor cohort d'edat, com ja hem destacat abans. Hi intervenen les variables significatives següents:

- El **gènere** és la més important, que fa que les dones dupliquin la probabilitat de risc de vulnerabilitat respecte als homes.
- La **cohort d'edat** dels nascuts després del 1960 redueix el 46% el risc de vulnerabilitat sobre les cohorts més sèniors.
- La probabilitat de vulnerabilitat més gran es concentra entre els qui no han assolit una **especialitat d'educació terciària** (universitària o FP superior). Alhora, el risc de vulnerabilitat està segmentat entre les especialitats terciàries:
  - els graduats en carreres de “**ciència, salut i enginyeria**” redueixen el 75% el risc;
  - els graduats en “**humanitats i ciències de l'educació**” redueixen les probabilitats de risc de situació vulnerable el 71%;
  - els graduats en “**empresa i dret**” redueixen el risc el 68% sobre els qui no posseeixen nivells d'educació terciària (grup pres com a referència igual a 1);
  - per últim, els graduats amb **FP superior** tenen una protecció menor que la resta d'especialitats terciàries, però tot i així queden salvats del risc de vulnerabilitat el 29% més sobre els qui no tenen nivells d'educació terciària.

Taula 36.
Paràmetres d'ajust del model “Vulnerabilitat”

	Coeficient	Error estàndard	Odd
Gènere: home			1
Gènere: dona	0,644	0,087	1,903
Cohort: abans del 1960			1
Cohort: després del 1960	-0,547	0,088	0,579
Educació no terciària			1
Terciària: FP superior	-0,342	0,135	0,710
Terciària: empresa i dret	-1,133	0,209	0,322
Terciària: humanitats i ciències de l'educació	-1,211	0,157	0,298
Terciària: ciències, salut i arquitectura	-1,379	0,170	0,252

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Les probabilitats generades per la regressió logit queden sintetitzades en la taula 37 i es presenten detalladament en la taula 38. El risc màxim de vulnerabilitat té perfil de dona més gran de 49 anys i sense educació superior. El risc menor té perfil d'home menor de 49 anys i llicenciat en ciències. A la taula 38 hem assenyalat els perfils de risc màxim amb diferents tonalitats, que també inclouen homes i dones amb FP superior que no acaba de funcionar com a garantia formativa contra la vulnerabilitat.

Taula 37.
Probabilitats màximes i mínimes de risc vulnerable

	Més grans de 49 anys		Menors de 49 anys	
	Dona	Home	Dona	Home
Sense educació terciària	58%	42%	45%	30%
FP superior	50%	34%	37%	23%
Empresa i dret	31%	19%	21%	12%
Humanitats i educació	29%	18%	20%	11%
Ciències, salut i enginyeries	26%	16%	17%	10%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El risc vulnerable màxim té perfil de dona més gran de 49 anys i sense educació superior. El risc menor té perfil d'home menor de 49 anys i llicenciat en ciències, medicina o enginyeries.

Podem constatar una jerarquització clara per gènere i edat que discrimina un rendiment diferencial per cada especialitat educativa superior. Les especialitats d'empresarials, dret, gestió o periodisme per a les dones generen més probabilitat vulnerable (31%) que per als seus iguals homes (19%) més grans de 49 anys. La mateixa pauta segueixen la resta d'especialitats, i destaquen les ciències, la medicina, la infermeria i les enginyeries, amb una menor probabilitat femenina (26%) però molt per sobre de la dels homes (16%). En l'edat jove i mitjana dels nascuts després del 1960, les probabilitats vulnerables es moderen i es redueix l'escletxa entre gèneres, però sempre perjudica les dones.

La taula 38 ordena la classificació de probabilitats en tres grans trams de risc. El grup de risc màxim gira al voltant d'un rang entre el 58 i el 34% de probabilitat, encapçalat per dones sense nivells d'educació terciària o amb FP superior. El conglomerat de risc intermedi oscil·la entre el 31 i el 20% de probabilitat vulnerable, on ja s'inclouen les especialitats superiors amb un fort predomini de les dones. Finalment, el grup de risc vulnerable baix oscil·la entre el 19 i el 10% de probabilitat, amb predomini d'homes menors de 49 anys de totes les especialitats terciàries, exceptuant l'FP superior.

Acabarem aquest capítol presentant el model estimat de probabilitat de descens de classe. En aquesta situació vital experimentada entre el 2003 i el 2009, tampoc no hi intervé l'origen de classe dels enquestats, com ja passava amb l'ascens social, però, a diferència d'aquell, sí que hi intervenen els nivells educatius. Les altres dues variables significatives són l'edat i els ingressos.

La probabilitat més gran de descens social es concentra entre els qui no han assolit una especialitat d'educació terciària (universitària o FP superior). Alhora, el risc de descens està segmentat entre les especialitats terciàries:

- els graduats en **“empresa i dret”** redueixen el risc de descens social un 82% sobre els qui no posseeixen nivells d'educació terciària (grup pres com a referència igual a 1);
- els graduats en carreres de **“ciència, salut i enginyeria”** redueixen el risc de descens el 80%;

Taula 38.

Probabilitats de risc vulnerable

Cohort	Sexe	Especialitat terciària	Risc vulnerable	
Abans del 1960	Dona	Sense especialitat	58%	ALT
Abans del 1960	Dona	FP superior	50%	
Després del 1960	Dona	Sense especialitat	45%	
Abans del 1960	Home	Sense especialitat	42%	
Després del 1960	Dona	FP superior	37%	
Abans del 1960	Home	FP superior	34%	
Abans del 1960	Dona	Empresa i dret	31%	MITJÀ
Després del 1960	Home	Sense especialitat	30%	
Abans del 1960	Dona	Humanitats i ciències de l'educació	29%	
Abans del 1960	Dona	Ciències, salut i enginyeries	26%	
Després del 1960	Home	FP superior	23%	
Després del 1960	Dona	Empresa i dret	21%	
Després del 1960	Dona	Humanitats i ciències de l'educació	20%	BAIX
Abans del 1960	Home	Empresa i dret	19%	
Abans del 1960	Home	Humanitats i ciències de l'educació	18%	
Després del 1960	Dona	Ciències, salut i enginyeries	17%	
Abans del 1960	Home	Ciències, salut i enginyeries	16%	
Després del 1960	Home	Empresa i dret	12%	
Després del 1960	Home	Humanitats i ciències de l'educació	11%	
Després del 1960	Home	Ciències, salut i enginyeries	10%	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

- els graduats en “**humanitats i ciències de l'educació**” estan una mica menys protegits del risc de descens, amb el 71%, i
- per últim, i trencant la tendència, els graduats amb **FP superior** incrementen el risc de descens el 6% per sobre dels qui no tenen nivells d'educació terciària.

El segon factor més significatiu en el descens social entre el 2003 i el 2009 és l'edat, amb un efecte negatiu que redueix la probabilitat de descens. Per cada any més d'edat, la probabilitat es redueix entorn del 2%. El valor és molt baix, per tant no és una variable important, encara que sí que és significativa, atès que la probabilitat que aquest valor

s'hagi produït per casualitat és molt baixa. Per tant, com més grans menys probabilitat de descens de la persona. Els **ingressos** resulten una variable significativa en les probabilitats de descens, tot i que amb un efecte neutre que també apareixia en el cas de l'ascens social.

Taula 39.

Paràmetres d'ajust del model "Descens"

	Coeficient	Error estàndard	Odd
Educació no terciària			1
Terciària: empresa i dret	-1,687	0,606	0,185
Terciària: ciències, salut i enginyeria	-1,586	0,478	0,205
Terciària: humanitats i ciències de l'educació	-1,235	0,385	0,291
Terciària: FP superior	0,063	0,251	1,065
Edat	-0,018	0,008	0,982
Ingressos a la llar durant l'any 2008	0	0	1

Nota: Els valors en cursiva són no significatius ($p > 0,05$).

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El risc màxim de descens (31%) té perfil jove, d'una llar pobra d'ingressos baixos, i sense educació terciària però amb FP superior.

Les probabilitats generades pel model multilogit en el cas del "descens" de classe es presenten en les taules 41 i 42. El risc màxim de desclassament intrageneracional entre el 2003 i el 2009 té perfil de jove que prové d'una llar d'ingressos baixos i sense nivells universitaris, però sí amb FP superior.

La taula 41 de l'annex ordena el risc probabilístic més elevat de descens, que oscil·la entre el 31 i el 16%, i el trobem en totes les edats, en tots els nivells d'ingressos de la llar i només per als enquestats no universitaris. En una situació intermèdia hi trobem els llicenciats universitaris en humanitats, amb una probabilitat de descens entorn del 8 i l'11%, i seguidament la resta d'especialitats universitàries, amb probabilitats entorn del 4 i el 7%.

El menor risc de descens (amb tan sols el 2%) té perfil d'home més gran de 55 anys, d'una llar benestant d'ingressos alts i llicenciat en ciències, medicina, empresa, dret o

enginyeries. El model de probabilitats ens permet perfilar així el prototip màxim de la seguretat d'estatus, en què resulta estadísticament improbable el descens de classe.

En conclusió, un cop explicats i presentats els diferents models estimats de probabilitats, la nostra hipòtesi principal ha de ser refeta i matisada. El factor gènere (g) no és tan determinant en totes les situacions vitals com suposàvem inicialment. Només intervé de forma significativa en el model de vulnerabilitat. En canvi, el factor educatiu (e) sí que intervé en tres de les situacions (immobilitat, descens i vulnerabilitat), però no prediu l'ascens intrageneracional com pensàvem.

Taula 40.

Variables predictorres dels models analitzats

	model "Immobilitat"	model "Ascens"	model "Descens"	model "Vulnerabilitat"
Gènere				
Cohort/Edat				
Nivell educatiu				
Sector productiu				
Estatus laboral				
Nivell ingressos llar				
Origen social				
Nivell educatiu pare				

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

La taula 40 recull quines són les variables predictorres per a cada model o situació vital analitzada. El factor edat o cohort intervé més del que pensàvem en tres situacions. Per últim, la variable adscriptiva d'origen social (o), que suposàvem que tindria capacitat predictiva, només apareix en la immobilitat de classe. Esperem que aquest exercici ajudi a aclarir i entendre millor el complex procés dinàmic de les mobilitats.

ANNEX

Taula 41.

Probabilitats màximes de descens intrageneracional

Educació de l'enquestat	Edat 2009	Nivell d'ingressos llar 2008	Descens: probabilitats
FP superior	25	Molt baix	31%
Sense educació terciària	25	Molt baix	30%
FP superior	25	Baix	28%
FP superior	35	Molt baix	27%
Sense educació terciària	25	Baix	27%
Sense educació terciària	35	Molt baix	26%
FP superior	25	Mitjà	26%
FP superior	35	Baix	25%
Sense educació terciària	25	Mitjà	25%
FP superior	45	Molt baix	24%
Sense educació terciària	35	Baix	24%
FP superior	25	Mitjà-alt	23%
Sense educació terciària	45	Molt baix	23%
FP superior	35	Mitjà	23%
Sense educació terciària	25	Mitjà-alt	22%
FP superior	45	Baix	22%
Sense educació terciària	35	Mitjà	21%
FP superior	55	Molt baix	21%
Sense educació terciària	45	Baix	20%
FP superior	35	Mitjà-alt	20%
Sense educació terciària	55	Molt baix	20%
FP superior	45	Mitjà	19%
Sense educació terciària	35	Mitjà-alt	19%
FP superior	55	Baix	19%
Sense educació terciària	45	Mitjà	18%
FP superior	25	Alt	18%
FP superior	65	Molt baix	18%
Sense educació terciària	55	Baix	18%
FP superior	45	Mitjà-alt	17%
Sense educació terciària	25	Alt	17%
Sense educació terciària	65	Molt baix	17%
FP superior	55	Mitjà	17%
Sense educació terciària	45	Mitjà-alt	16%
FP superior	65	Baix	16%
Sense educació terciària	55	Mitjà	16%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Taula 42.
Probabilitats mínimes de descens intrageneracional (2003-2009)

Educació de l'enquestat	Edat 2009	Nivell d'ingressos llar 2008	Descens: probabilitats
Ciències, salut i enginyeries	45	Mitjà	4%
Humanitats i ciències de l'educació	65	Mitjà	4%
Empresa i dret	55	Molt baix	4%
Ciències, salut i enginyeries	55	Baix	4%
Empresa i dret	35	Mitjà-alt	4%
Empresa i dret	45	Mitjà	4%
Ciències, salut i enginyeries	25	Alt	4%
Ciències, salut i enginyeries	65	Molt baix	4%
Humanitats i ciències de l'educació	45	Alt	4%
Ciències, salut i enginyeries	45	Mitjà-alt	4%
Empresa i dret	55	Baix	4%
Humanitats i ciències de l'educació	65	Mitjà-alt	4%
Ciències, salut i enginyeries	55	Mitjà	4%
Empresa i dret	25	Alt	4%
Empresa i dret	65	Molt baix	4%
Ciències, salut i enginyeries	65	Baix	4%
Empresa i dret	45	Mitjà-alt	3%
Empresa i dret	55	Mitjà	3%
Ciències, salut i enginyeries	35	Alt	3%
Humanitats i ciències de l'educació	55	Alt	3%
Ciències, salut i enginyeries	55	Mitjà-alt	3%
Empresa i dret	65	Baix	3%
Ciències, salut i enginyeries	65	Mitjà	3%
Empresa i dret	35	Alt	3%
Empresa i dret	55	Mitjà-alt	3%
Empresa i dret	65	Mitjà	3%
Ciències, salut i enginyeries	45	Alt	3%
Humanitats i ciències de l'educació	65	Alt	3%
Ciències, salut i enginyeries	65	Mitjà-alt	3%
Empresa i dret	45	Alt	3%
Empresa i dret	65	Mitjà-alt	2%
Ciències, salut i enginyeries	55	Alt	2%
Empresa i dret	55	Alt	2%
Ciències, salut i enginyeries	65	Alt	2%
Empresa i dret	65	Alt	2%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

4 Educació terciària: nou llindar d'inclusió social

En estudiar la mobilitat social entre pares i fills, ja vam comprovar el paper determinant de l'educació (e) com a vehicle jeràrquic de l'ascens social i com a reductor directe de la rigidesa classista de l'estructura social catalana (Martínez Celorrio i Marín, 2010). Però juntament amb els seus impactes positius en la mobilitat social i en la redistribució d'oportunitats, també vam demostrar que l'educació s'havia convertit en el principal criteri de divisió i segmentació social.

La pauta meritocràtica predominant converteix el nivell educatiu dels individus en el principal factor d'enclassement i inscripció social, per sobre de les limitacions o avantatges dels seus orígens de classe (o). En la recerca anterior vèiem com la pauta meritocràtica i poc classista que caracteritza el model social català era, però, molt discriminatòria per renda i perjudicava els orígens socials més baixos, amb una escletxa de 14 a 1 pel fet de provenir d'una llar pobre (*ibid.*, pàg. 133-146).

En la perspectiva intrageneracional dels canvis vitals registrats en el PaD (2003-2009), el nivell educatiu (e) dels enquestats torna a intervenir com una variable decisiva, atès que prediu la probabilitat del manteniment de l'estatus, del descens de classe, del descens d'ingressos i del risc de vulnerabilitat social. Tal com hem vist, els riscos negatius augmenten si el nivell educatiu és inferior al nivell terciari (FP superior i universitaris).

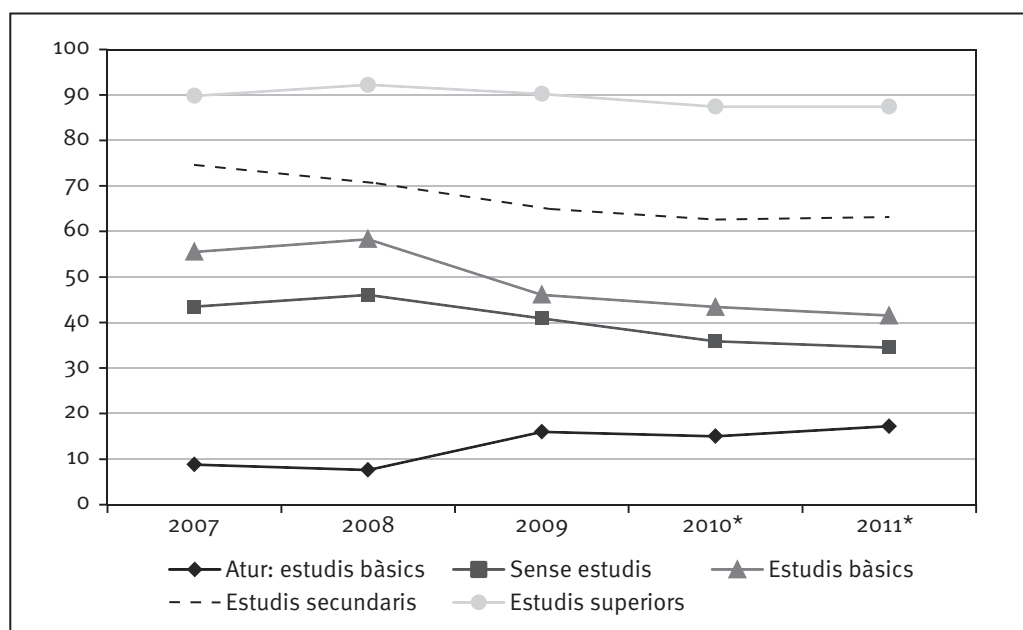
El risc d'atur també està força segmentat per nivell d'estudis, tal com presenta el gràfic 20 amb dades del PaD (2007-2011). Els enquestats amb estudis superiors mantenen taxes d'ocupació del 90% i no són gaire afectats per la destrucció d'ocupació durant

aquest període. En canvi, l'impacte d'aquests quatre anys de crisi és directe per als nivells d'estudis per sota dels superiors:

- els enquestats amb estudis secundaris passen del 75% d'ocupació l'any 2007 al 63% el 2011;
- la destrucció de treball és molt més intensa entre les persones amb estudis bàsics, que passen del 58% l'any 2008 al 41% el 2011, mentre la seva taxa d'atur passa del 7 al 17%;
- tot i en època de bonança, el 2008 només el 46% de les persones sense estudis estaven ocupades, i passen a ser el 34% el 2011.

Gràfic 20.

Taxa d'ocupació per nivells educatius i taxa d'atur amb estudis bàsics (2007-2011)

Nota: Dades provisionals per al 2010 i 2011.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Davant la doble importància de l'educació, amb impactes reductors i alhora reproductors sobre les desigualtats, convé analitzar amb més detall dos components centrals del sistema educatiu cada cop més rellevants:

- En primer lloc, el creixent subsistema d'educació terciària (estudis universitaris i FP superior), que ja representa el 53% dels nivells de graduació dels més joves i s'ha normalitzat com a nou llinar comú.
- En segon lloc, el subsistema de formació permanent (*lifelong learning*) que reforça la desigualtat d'oportunitats al llarg de la vida i queda concentrat entre el capital humà amb educació terciària amb el 60% de tot l'estoc formatiu fet entre el 2005 i el 2009.

EXPANSIÓ I DESIGUALTATS EN L'EDUCACIÓ TERCIÀRIA

En aquest bloc presentarem, primer, el nivell de determinació del factor educació (e) en els destins professionals dels joves (d) per tal de tornar a testar fins a quin grau els seus orígens socials (o) i culturals (E) hi influeixen o no. En segon lloc, analitzarem el nivell d'expansió de l'educació terciària en tant que nou llinar d'inclusió i benestar social.

En el capítol anterior hem vist com el nivell d'educació terciària és el llinar per sota del qual augmenta el risc de vulnerabilitat social al llarg del cicle vital. Per als Estats Units, Acs i Zimmerman (2008) calculen que comptar amb un diploma de nivell terciari eleva trenta vegades la probabilitat de fugir del quintil inferior de renda. La nostra anàlisi de probabilitats també confirma que els nivells d'educació terciària fan de frontissa entre la inclusió i la vulnerabilitat social i redueixen el risc de descens d'estatus i renda.

A continuació analitzarem l'estratificació i les desigualtats socials segons les especialitats superiors cursades en l'educació terciària, un element de diferenciació cada cop més rellevant. Hem treballat una mostra d'adults entre 25 i 64 anys formada per cinc especialitats: les titulacions universitàries d'humanitats-educació (306 casos), ciències i salut (192 individus), enginyeries (144), empresa-dret-socials (173) i tot el bloc de l'FP superior (305 casos). Per últim, comprovarem el grau de protecció contra la subocupació, el descens social i la vulnerabilitat d'estatus entre els enquestats adults amb educació terciària.

L'educació determina els destins professionals també per als joves

En la recerca anterior sobre la mobilitat intergeneracional a partir de les dades del PaD (Martínez Celorrio i Marín, 2010), vam comprovar que a Catalunya la condició determinant dels destins socials (D) està regida per l'educació pròpia de l'individu (e) i no pas per les variables adscriptives de procedència: l'origen de classe (O) o el capital educatiu del pare (E).

Vam aplicar dues tècniques¹ estadístiques per arribar a aquest resultat vàlid per al conjunt de la població adulta entre 25 i 64 anys amb dades del PaD (2005). En l'anàlisi log-multiplicatiu de la fluïdesa social deguda a l'educació (eO-D), és a dir, el grau en què l'educació redueix o incrementa la rigidesa classista, vam descobrir que l'educació redueix el 33% la influència dels orígens de classe (o) sobre els destins de classe dels fills (e), i que aquesta capacitat reductora s'ha mantingut estable en els darrers vint anys.

És a dir, l'educació dels individus fa minvar força la rigidesa classista que hi ha a la societat i eixampla les oportunitats de mobilitat. D'aquí que vam ratificar la tesi IMS (*increased merit selection*), segons la qual es reforcen els criteris meritocràtics de selecció i declinen els determinants d'origen en l'accés als destins professionals (Breen, 2004).

En els darrers vint anys, l'educació manté estable la seva capacitat reductora del classisme (-33%). Hem reanalitzat si l'educació és o no el principal determinant dels destins professionals dels joves el 2009.

Farem un exercici de contrastació per veure si, en el cas dels joves entre 19 i 34 anys del PaD (2009), el factor educació (e) continua o no mantenint-se com a principal criteri d'estratificació i de determinació dels seus destins de classe (d). L'arbre de classificació sobre el criteri del χ^2 és una tècnica senzilla i molt visual que ens permet aïllar i jerarquitzar les variables significatives que intervenen en el factor destins de classe (d).

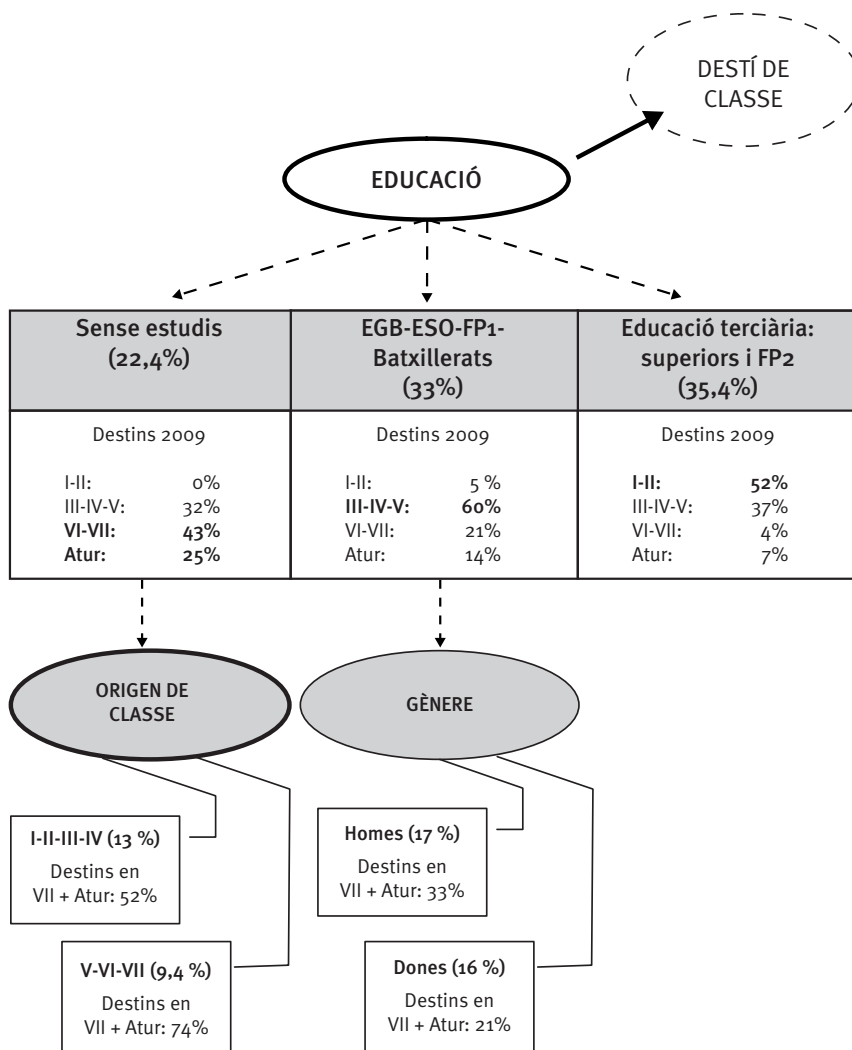
El gràfic 21 presenta els resultats que confirmen el factor educació (e) com a variable principal associada a (d), i deixa en un segon nivell la variable origen de classe (o) per

.....
1. Un model log-multiplicatiu LLE (*Log-multiplicative Layer Effect*) i un arbre de classificació segons el χ^2 (Martínez Celorrio i Marín Saldo, 2010: 133-140).

al cas dels joves sense estudis (22%) i la variable gènere (g) per al cas dels joves amb estudis secundaris (33%). No hi apareix el capital educatiu familiar (E) com a determinant en cap nivell, ni tampoc influeix en els destins de classe (d) dels enquestats.

Gràfic 21.

Arbre de classificació segons el χ^2 per discriminar variables associades al “destí de classe”

Font: Elaboració pròpia.

L'arbre de classificació permet desbrossar i aïllar el factor educació (e) com la variable ordenadora i discriminant més significativa, en detriment de l'origen de classe (O), de

L'educació és el principal determinant dels destins dels joves el 2009 i els diferencia per nivells

(sense estudis, secundaris i terciaris) amb trajectòries segmentades.

l'educació del pare (E) i del gènere (G). Alhora, la primera variable discriminant es va subdividint i genera noves branques en funció d'una divisió de graus educatius que crea aquest model estadístic.²

El model confirma una tripartició de trajectòries segons tres nivells educatius: el nivell 1 sense estudis; el nivell 2 d'estudis bàsics i generals, i el nivell 3 d'educació terciària (universitària i FP superior).

Confirma, doncs, la rellevància enclassadora de l'educació terciària com a nivell aïllat i clau. Si ens fixem en els destins el 2009, els joves amb educació terciària arriben a posicions obreres (VI-VII) i a l'atur només en l'11% dels casos. Entre els joves amb nivells bàsics i generals, hi arriben el 35%, i entre els joves sense estudis, hi arriba el 68%.

Tal com succeïa per al conjunt dels adults entre 25 i 64 anys, el factor origen de classe (O) només resulta determinant per als qui no han cursat estudis o no han superat la bàsica (EGB-ESO). Per a aquest col·lectiu, l'arbre de classificació fracciona dos subgrups: el 13% d'orígens alts i mitjans (I-II-III-IV) i el 26% d'orígens obrers.

Amb el mateix nivell baix d'estudis, els destins socials a què arriben els membres del primer grup són millors o no tan dolents que els que assoleixen els fills del segon subgrup. El 52% dels joves sense estudis de les classes altes i mitjanes arriba el 2009 a l'atur o a posicions poc qualificades (VII), mentre que és el 74% en el segon subgrup provinent de les classes baixes (V-VI-VII). Per tant, a igual nivell educatiu baix, l'origen de classe determina diferències d'oportunitat en els destins.

També, tal com succeïa entre els adults, el factor més discriminant dels destins socials amb nivells d'educació bàsica i secundària general (EGB-ESO-FP1-batxillerat) és el gènere, i són les dones (16%) les qui obtenen un millor rendiment d'aquests nivells, perquè el 2009 acaben en menys proporció que els homes en destins poc qualificats i d'atur.

.....

2. Els percentatges dels tres nivells educatius creats pel model estadístic no acaben de sumar 100 per l'aparició d'un quart grup format pels *missing* o desconeguts, sense prou informació.

En síntesi, el factor educació (e) és el principal determinant dels destins professionals i de classe dels joves, i alhora el principal criteri d'estratificació i segmentació, que converteix el nivell d'educació terciària en un nivell rellevant per a l'anàlisi. Passem, doncs, a analitzar l'educació terciària amb més detall, començant pel seu procés d'expansió i creixement.

Nivell d'expansió de l'educació terciària

Segons el PaD (2009), el 41% dels adults catalans entre 25 i 64 anys compta amb titulacions d'educació terciària que inclouen tant l'FP superior (11%) com les titulacions i graus universitaris (30%). Entre la cohort de nascuts entre el 1975 i el 1984 (amb 25-34 anys l'any 2009), l'educació terciària representa quasi el 53%, que es reparteix entre el 14,3% d'FP superior i el 38,3% de graus universitaris.

El 41% dels adults catalans té titulacions d'educació terciària. Entre els més joves, la taxa és d'un 53%. S'ha convertit en el nou llinar educatiu i tendirà a créixer.

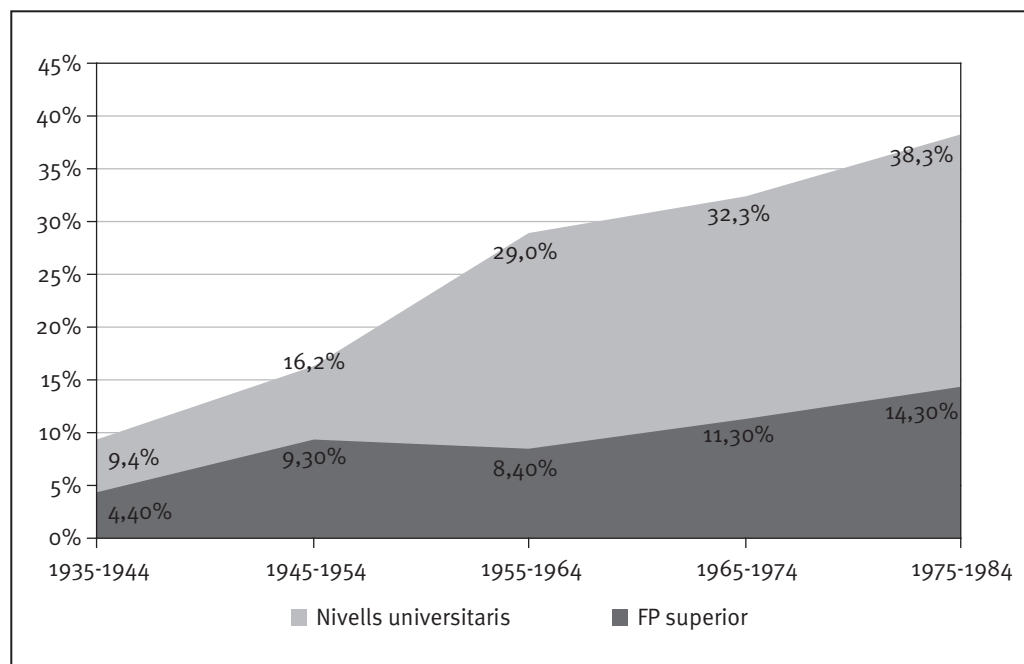
El procés d'expansió educativa ha fet de l'educació terciària un **nou llinar acadèmic** d'abast popular i massiu. L'expansió s'estructura, en tots els països, seguint tres tendències: a) diversificació vertical creixent (cicles, graus i màsters); b) major diversitat horitzontal (especialitats i facultats), i c) noves formes de finançament, encariment i mercantilització.

El gràfic 22 visualitza l'expansió dels nivells d'educació terciària per cohorts de naixement segons el PaD (2009). En la primera cohort de nascuts entre el 1935 i el 1944, educats en plena autarquia franquista, es registra la taxa més baixa, amb poc més del 9,4% de nivells universitaris, i el 4% de sèniors amb FP superior o mestratge.³ Els educats en ple *desarrollisme* franquista (nascuts entre el 1945 i el 1954) presenten taxes encara modestes. És la cohort 1955-1964 la primera que protagonitza un salt quantitatiu que suma el 37% de nivells terciaris amb un terç de nivells universitaris i el 8,4% d'FP superior.

.....
3. Val a dir que la mortalitat diferencial per classes socials en aquest col·lectiu fa sobrerrepresentar els supervivents de millor nivell educatiu (i benestar) com a enquestats vius el 2009.

Gràfic 22.

Expansió dels nivells d'educació terciària per cohorts d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

La cohort 1965-1974 continua incrementant la taxa terciària fins al 43%. L'explosió del creixement la protagonitza la cohort més jove (1975-1984), que arriba fins a un 52,6% dels seus efectius amb nivells terciaris. La taxa d'Eurostat (2009) per al grup de nascuts entre el 1985 i el 1989 s'eleva ja fins al 62%, just igualant la mitjana de la Unió Europea (UE-27).

La taula 43 recull alguns indicadors demogràfics per tal de situar l'educació terciària. Entre els adults de 25 a 64 anys, aquest nivell està format per l'FP superior (11%); les especialitats universitàries d'empresa-dret-socials sumen el 6,2%; les de ciències de l'educació, un 5,6%; les d'humanitats, el 5,4%; les enginyeries, el 5,2%; les ciències de la salut, el 4,2%, i per últim, les ciències sumen el 2,6% del total.

En bona part de les especialitats universitàries dels adults predominen les dones, sobretot en educació i salut (borses d'ocupació en el sistema de benestar), però les

dones sols representen un 26% de les enginyeries. Els nascuts a partir de 1960 són majoritaris a totes les especialitats, però molt especialment les titulacions dels camps d'empresa-dret (87%) i de les enginyeries (83%). Aquest és un indicati que aquestes especialitats han tingut un creixement molt més recent en el temps respecte a les titulacions que responen a la divisió clàssica (i medieval) entre *ciències* i *lletres*. En canvi, en el camp de les ciències de la salut (medicina, infermeria i altres) els nascuts després del 1960 representen quasi el 64%, indicati d'una població titulada més madura que en la resta d'especialitats.

Taula 43.

Indicadors demogràfics dels nivells educatius i de les especialitats de l'educació terciària

Nivell educatiu	% Adults 25-64 anys	% Dones	% Nascuts > 1960	Ingressos nets/mes personals 2009 (€)
Sense estudis	6,7	62,6	48,4	664€
Educació bàsica	31,5	46,9	57,5	1.115€
Educació secundària	21,6	45,1	69,7	1.315€
Educació terciària:				
-FP superior	10,9	39,0	76,1	1.468€
-Ciències de l'educació	5,6	78,7	76,8	1.669€
-Humanitats	5,4	57,6	77,5	1.702€
-Ciències	2,6	53,4	76,7	1.818€
-Empresa, dret i socials	6,2	54,9	86,7	1.854€
-Ciències de la salut	4,2	83,1	63,6	2.087€
-Arquitectura i enginyeries	5,2	25,7	83,3	2.272€

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Per últim, la darrera columna de la taula 43 jerarquitzava el nivell d'ingressos nets mensuals o nivell de renda personal segons nivells i especialitats. La jerarquia de capital humà es tradueix en jerarquia salarial: els enquestats sense estudis tenen un ingrés mensual net de 664€, mentre que els arquitectes i enginyers ingressen 2.272€ de mitjana.

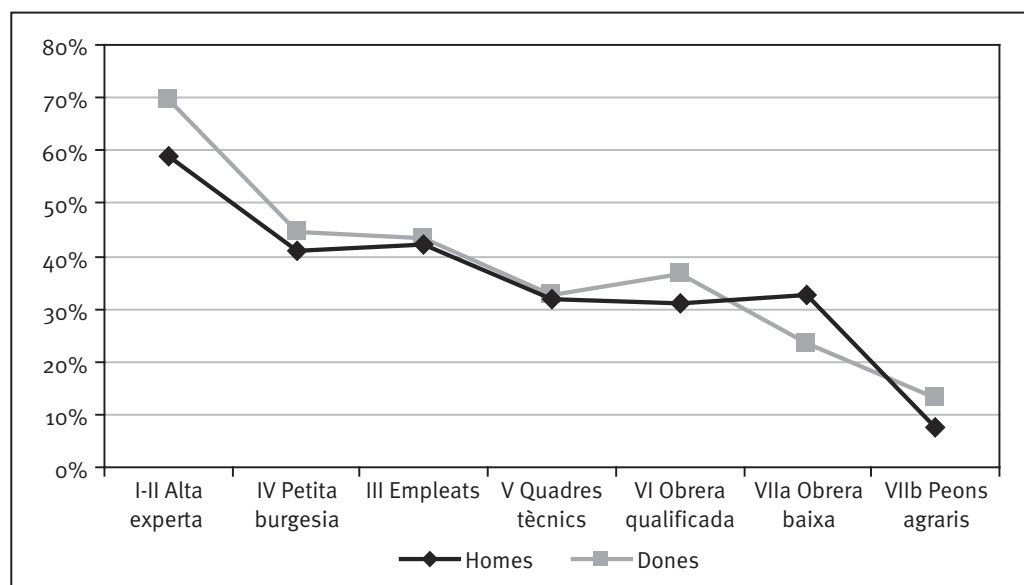
Els enquestats sense estudis tenen un ingrés mensual net de 664€, mentre que els arquitectes i enginyers ingressen 2.272€ de mitjana.

Els enquestats amb FP superior reben més ingressos que els titulats en secundària, però menys que les especialitats universitàries. Aquestes estan ordenades amb tres esglaons, liderats per les enginyeries i les ciències de la salut, a continuació per les especialitats de ciències i d'empresa-dret i, finalment, per les humanitats i ciències de l'educació. Es confirma, doncs, el menor rendiment salarial comparat d'aquestes dues especialitats respecte a la resta de disciplines.

El gràfic 23 ens presenta la desigualtat de titulació per especialitat i orígens de classe segons homes i dones. Reflecteix prou bé l'escala jerarquizada de desigualtat d'oportunitats. Les classes altes expertes (I-II) són les que acumulen una taxa més elevada d'educació terciària, que arriba entre les dones d'aquest origen al 70% i entre els homes al 60%. Ja vam explicar, en la nostra recerca anterior, com les classes expertes (I-II) han estat les més beneficiades en el procés d'expansió educativa (Martínez Celorrio i Marín Saldo, 2010: 169-184). A força distància trobem els fills de les classes mitjanes, tant de

Gràfic 23.

Desigualtat d'assolir educació terciària per orígens socials i gènere: adults 25-64 anys (2009)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

la petita burgesia (IV) com de la classe d'empleats de rutina (III), amb taxes per a homes i dones entorn del 43%.

En canvi, la taxa per als adults que provenen de la classe formada per quadres i tècnics (V) baixa fins al 33%, taxa semblant a les taxes masculines dels fills de les classes obreres (VI-VIIa). Entre les classes obreres el comportament diferencial el trobem entre les dones: l'educació terciària és més comuna entre les filles de la classe VI (37%) que no pas entre les filles de la classe VIIa (23%). Finalment, entre els fills que provenen del peonatge agrari (VIIb) l'horitzó de l'educació terciària és més llunyà, però més freqüent per a les filles (13%) que no pas per als fills (8%).

Estratificació i desigualtats per especialitats superiors

L'informe de l'OCDE (2008) *Tertiary Education for the Knowledge Society* constata com l'expansió de l'educació terciària ha duplicat el volum d'alumnes des del 1991 fins al 2004 i ha arribat a 132 milions d'estudiants a tot el món. Per tal de fer front al procés d'expansió, es constaten unes mateixes tendències a quasi tots els països:

- a) una diversificació més gran de modalitats d'ensenyament terciari;
- b) un interclassisme i pluralisme d'edats i orígens socials més elevat;
- c) noves formes de governança i eficiència sota els principis de transparència i rendició de comptes;
- d) per últim, una major preocupació per resoldre els problemes d'equitat i d'igualtat d'oportunitats.

Entre les quaranta-cinc recomanacions normatives que emet aquest informe, destaca la importància de resoldre els "problemes d'equitat" en l'accés i els resultats, per la qual cosa presta més atenció i esforços a la igualtat d'oportunitats en les estratègies nacionals respectives. En concret, l'OCDE (2008) recomana als països membres assolir un "mètode coherent i sistemàtic per a l'equitat" en l'educació terciària, que inclou:

- a) avaluar l'abast i l'origen dels problemes d'equitat i desigualtat d'oportunitats;
- b) diversificar noves vies d'entrada i de retorn educatiu per atraure nous perfils d'estudiants;

- c) introduir polítiques de discriminació positiva per a grups concrets amb un desavantatge ben identificat.

Per capturar millor la desigualtat d'oportunitats en l'educació terciària, la recerca sociològica utilitza cada cop més la **diversificació d'especialitats** com una variable clau en el mateix procés de mobilitat social (Jackson i altres, 2008). Davant unes titulacions terciàries cada cop més massives, es tornen més rellevants les formes de diferenciació horitzontal per camps o especialitats. De fet, les formes de reclutament i elecció segons orígens socials i les trajectòries salarials posteriors estan diferenciades segons especialitats.

En la recerca comparada, les humanitats apareixen amb trajectòries salarials molt més modestes que les especialitats en salut, empesa i dret, i l'impacte dels orígens socials i de les especialitats en els destins professionals varia entre països. A França i la Gran Bretanya es constata un fort impacte dels orígens socials en les enginyeries i especialitats tecnològiques, però no pas en les humanitats (*ibid.*, 2008).

El nostre propòsit de recerca inicial era relacionar les especialitats educatives amb el procés de mobilitat social intergeneracional i intrageneracional a partir d'un model estadístic log-multiplicatiu (LLE) ja realitzat en la recerca anterior. No obstant això, la insuficient mostra disponible amb dades del PaD (2009) ens en va fer desistir. Per fer viable aquesta sofisticada anàlisi es requereix una grandària de mostra com la treballada per l'equip de Jackson (2008), amb 5.200 casos a Alemanya o 30.000 casos a França.

Tot i no poder fer aquesta anàlisi, les dades del PaD (2009) ens permeten fer una aproximació descriptiva amb resultats rellevants i fins ara poc coneguts entorn de l'educació terciària a Catalunya. En la recerca anterior ja vam presentar resultats molt rellevants sobre la desigualtat d'oportunitats entre nivells educatius (*ibid.*: 169-184) que ara completarem amb la introducció de la perspectiva de les especialitats.

La taula 44 ens aporta la procedència cultural desigual dels adults catalans entre 25 i 64 anys, mesurada pel nivell educatiu del pare. Veiem com quasi el 80% dels adults sense estudis prové de pares també sense estudis. El pes dels orígens amb capital cultural baix marca molt els nivells d'estudis baixos dels fills. En canvi, el pes dels orígens de capital cultural alt (pares universitaris) és pronunciat en totes les especialitats universitàries si exceptuem els graduats en ciències de l'educació. És l'única especialitat en què no

trobem sobrerrepresentació dels pares universitaris i trobem una major proporció de pares sense estudis (21%).

Taula 44.

Nivell educatiu dels fills segons nivell educatiu dels pares

Educació dels fills		Educació dels pares				Total
		Pares sense estudis	Pares amb estudis bàsics	Pares amb estudis secundaris	Pares amb estudis superiors	
< Educació bàsica		79,8	15,3	4,3	0,6	100
Educació bàsica		51,6	38,7	7,8	1,9	100
Educació secundària		31,3	42,8	20,0	5,9	100
Ed. terciària	FP superior	27,8	37,9	25,6	8,7	100
	Ciències de l'educació	21,2	42,4	29,1	7,3	100
	Humanitats	11,7	48,3	26,2	13,8	100
	Ciències	11,1	36,2	24,5	28,2	100
	Empresa-dret-socials	10,7	36,9	26,8	25,6	100
	Enginyeries	8,3	30,1	27,8	33,8	100
Total		35,0	36,0	19,0	10,0	100

Nota: En negreta, els valors sobrerrepresentats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

En les enginyeries és on trobem una sobrerrepresentació més gran dels pares universitaris (34%) i la freqüència mínima de pares sense estudis (8%). Entre els graduats en ciències el volum de pares universitaris també és molt alt (28%), així com entre els graduats en el camp empresa-dret-socials (26%). A més distància, però amb sobrerrepresentació, trobem els graduats en humanitats, amb el 14% de pares universitaris.

La taula 45 presenta la raó de raons (*odds ratio*), que mesura la desigualtat relativa entre orígens culturals a l'hora d'escollir i arribar a graduar-se segons les especialitats de l'educació terciària. La màxima desigualtat relativa la trobem en l'especialitat d'enginyeries, en què els fills de pares universitaris

El 34% dels enginyers i arquitectes tenen pares universitaris, i només el 7% dels mestres i pedagogs. L'origen cultural familiar influeix l'elecció en totes les especialitats.

tenen una superioritat d'avantatge de quasi 15 a 1 davant els fills de pares sense estudis. És a dir, els fills d'òrgens culturals baixos han tendit a evitar les titulacions d'aquest

camp (arquitectura i enginyeries superiors i tècniques), alhora que els fills d'òrgens culturals alts han tendit a concentrar-s'hi.

En l'especialitat d'enginyeries la desigualtat cultural per òrgens és màxima: els fills de pares universitaris tenen una superioritat d'avantatge de quasi 15 a 1 davant els fills de pares sense estudis.

Aquesta màxima polarització reflecteix una divisió de fons històrica en l'accés als sabers tecnològics i professions empresarials i jurídics. Més enllà dels extrems, els fills

d'universitaris tenen 4,5 més probabilitats de graduar-se en aquesta especialitat que els fills de pares amb només educació bàsica i el doble més de probabilitat (2,3) sobre els fills de pares amb educació secundària.

Taula 45.

Desigualtat relativa de probabilitats de seguir les especialitats superiors segons el nivell educatiu del pare (Base: pares universitaris)

	Pares amb estudis superiors	Pares amb estudis secundaris	Pares amb estudis bàsics	Pares sense estudis
Enginyeries	1	2,30	4,50	14,83
Empresa-dret	1	1,79	2,76	8,66
Ciències	1	2,16	3,11	9,15
Humanitats	1	0,99	1,14	4,26
Ciències de l'educació	1	0,47	0,68	1,24
FP superior	1	0,63	0,91	1,13

Nota: En negreta, avantatge relatiu dels fills de pares universitaris sobre la resta. Els valors per sota d'1 indiquen el seu desavantatge relatiu davant d'altres òrgens culturals en certes especialitats.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

La desigualtat d'oportunitats segons els òrgens de classe queda ben reflectida en la taula 46. Els òrgens obrers i populars estan clarament infrarepresentats en l'educació terciària, excloent les humanitats i les ciències de l'educació, especialitats de *lletres* en què s'apropen a la mitjana. Estan lluny de la mitjana en l'FP superior, un reducte aprofitat molt més per les classes intermèdies (III-V), i queden clarament per sota en les especialitats d'empresa-dret i de ciències i enginyeries.

Taula 46.**Orígens socials i trajectòries cursades d'educació terciària**

	FP superior	Humanitats	Ciències de l'educació	Empresa i dret	Ciències i enginyeries	% nivells terciaris
Pares VI-VIIab Obreres	7,7%	5,5%	5,0%	3,3%	6,8%	28,3%
Pares III-V Intermèdies	14,0%	5,0%	8,7%	7,6%	12,5%	47,8%
Pares IV Petita burgesia	11,1%	6,0%	5,7%	8,6%	16,9%	48,3%
Pares I-II Directius i professionals	11,5%	10,6%	8,5%	11,9%	23,0%	65,5%
Total	11,0%	5,4%	5,6%	6,2%	12,0%	40,2%

Nota: En negreta, els valors infrarepresentats. El total d'aquesta taula no coincideix amb la taxa total del 41% per la pèrdua de centèsimes produïda en el creuament.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Passem ara a analitzar les desigualtats relatives que recull el gràfic 24 i que tenen en compte el pes demogràfic diferencial entre classes socials a l'hora de calcular-ne les probabilitats de graduació en l'educació terciària.

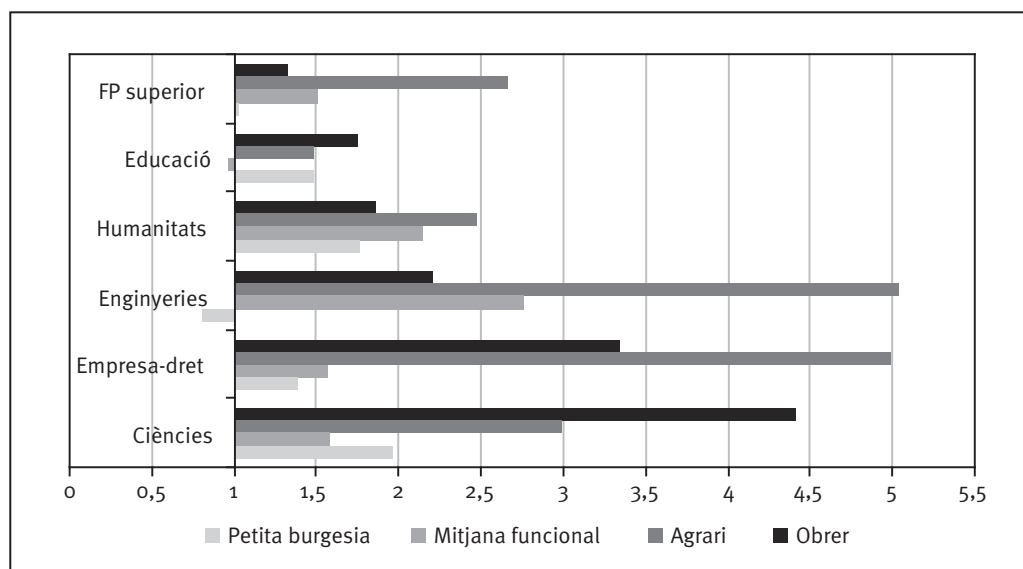
La desigualtat més extrema entre classes la trobem en el camp d'empresa-dret, en què els fills de la classe alta experta (I-II) avantatgen 7 a 1 els fills de la classe obrera poc qualificada (VIIab).

En empresa-dret es dóna la màxima desigualtat per orígens de classe: els fills de la classe I-II avantatgen 7 a 1 els fills d'obres poc qualificats.

La desigualtat continua sent extrema en el camp de les ciències, entre els mateixos extrems socials, amb un diferencial de quasi 6 a 1 que afavoreix els fills de la classe directiva i professional (I-II). En les enginyeries el diferencial d'avantatge es modera fins al 5 a 1, però entre els fills de la classe I-II i els fills de procedència agrària (IVc-VIIb). Aquests últims també estan força relegats en el camp d'empresa-dret i amb menor intensitat en el camp de les ciències. En el cas de les enginyeries es dóna la particularitat que els fills de la petita burgesia (IV) tenen més probabilitats de graduar-s'hi que no pas els fills de la classe directiva i professional (I-II).

Gràfic 24.

Desigualtat relativa de probabilitats de seguir les especialitats superiors segons els orígens de classe (Base: origen I-II: directius i professionals)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

En els camps de les humanitats, FP superior i ciències de l'educació trobem una menor desigualtat classista, però els fills de procedència rural i agrària es veuen perjudicats en les dues primeres. En el camp de les ciències de l'educació és on trobem la menor desigualtat classista de graduació.

Tot i la desigualtat contundent per origen de classe, l'escletxa de desigualtat encara és molt més pronunciada per origen cultural, mesurat pel nivell educatiu del pare (E). La taula 47 presenta la desigualtat relativa de probabilitats seguint l'eix de l'origen cultural i l'eix de l'estratificació per classe. Ambdós eixos desigualen de manera diferent i estableixen jerarquies singulars a cadascú.

L'eix cultural estableix l'especialitat d'enginyeries com la més desigualitària entre orígens culturals alts (pares universitaris) i orígens de capital cultural baix (pares sense estudis), amb un diferencial de quasi 15 a 1, com ja havíem vist. En canvi, segons l'eix de classes

el diferencial en enginyeries arriba al 2,7 entre la classe alta experta (I-II) i els orígens de classe obrera poc qualificada (VII). Fins i tot, els fills de la classe I-II dupliquen les oportunitats de graduar-se en humanitats i ciències de l'educació per davant dels fills de la classe baixa (VII).

Les enginyeries no són el camp d'especialitats on trobem la màxima desigualtat d'oportunitats segons l'eix de classes, sinó que ho és el camp d'empresa-dret, amb un diferencial de 7 a 1 favorable als fills de la classe alta experta (I-II). En el cas d'empresa-dret, el diferencial d'avantatge per l'eix cultural és de 8,66 a 1, molt semblant al que presenta el camp de les ciències, sempre favorable als fills de pares universitaris.

L'eix dels orígens culturals produeix més desigualtat d'oportunitats a l'educació terciària universitària que no pas l'eix de divisió per orígens de classe. A la FP superior aquests eixos queden més igualats.

Taula 47.

Desigualtat relativa de probabilitats de seguir les especialitats superiors segons el nivell educatiu del pare i classe social d'origen

	Eix cultural		Eix de classe	
	Pares amb estudis superiors	Pares sense estudis	Pares I-II	Pares VII
Enginyeries	1	14,83	1	2,70
Empresa-dret	1	8,66	1	7,00
Ciències	1	9,15	1	5,88
Humanitats	1	4,26	1	1,98
Ciències de l'educació	1	1,24	1	2,05
FP superior	1	1,13	1	1,52

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Si a les especialitats universitàries predomina l'eix cultural de desigualtat per sobre de l'eix d'estratificació per classe, en el cas de l'FP superior no trobem grans diferències entre ambdós eixos. La desigualtat relativa entre els respectius extrems presenta valors simètrics i baixos, sense arribar a duplicar el diferencial d'avantatge.

En síntesi, la desigualtat d'oportunitats seguint les especialitats terciàries pot enriquir la perspectiva d'anàlisi tradicional, massa centrada en les titulacions universitàries i no pre-

cisament en les seves desigualtats. Acabem el capítol analitzant la subocupació i l'ajust professional (coherència nivell acadèmic-professió) entre les especialitats terciàries.

AJUST I SUBOCUPACIÓ EN LES ESPECIALITATS SUPERIORS

La inserció dels graduats universitaris que van acabar estudis el 2007 ha estat molt positiva en termes d'ocupació, deixant a part les condicions salarials i contractuals. Quatre anys després, en el període 2007-2011, la taxa d'ocupació per especialitats oscil·la entre el 92% i el 81% (AQU, 2011). Són taxes d'ocupació molt superiors a la mitjana, tal com ja hem vist a l'inici d'aquest capítol (vegeu el gràfic 20). Curiosament, els nous graduats i llicenciats reproduïen la mateixa taxa que els adults universitaris recollits al gràfic 20, que ratifica una taxa d'ocupació del 90% per a adults i joves.

Tot i aquesta alta taxa d'ocupació, sostinguda en els pitjors moments de la crisi econòmica, també s'aprecien diferències entre especialitats. En la taula 48 constatem una desigualtat d'inserció significativa entre les ciències de la salut i les humanitats, amb tendència d'aquesta última a un atur més elevat, major inactivitat i menor taxa d'ocupació. Al costat d'aquestes dades dels nous llicenciats, la taula 48 recull les nostres dades del PaD (2003-2009) sobre mobilitat i immobilitat de posició de classe. Les nostres dades ratifiquen la mateixa polarització d'oportunitats entre humanitats i ciències de la salut, que també s'adverteix com a pauta en el cas dels joves llicenciats.

Taula 48.

Inserció laboral dels graduats el 2007 en el 2011 i percentatges de mobilitat intrageneracional dels adults (2003-2009)

	Inserció graduats 2007-2011			Trajectòries adultes 2003-2009	
	Ocupats	Inactius	Aturats	Mobilitat	Immobilitat
Ciències de la salut	92,5%	2,4%	5,1%	15%	85%
Empresa-dret	89,9%	3,3%	6,8%	24%	76%
Enginyeries	89,1%	3,2%	7,7%	24%	76%
Ciències	86,4%	4,9%	8,7%		
Humanitats	81,5%	5,5%	13,0%	31%	69%

Font: AQU (2011) i dades del PaD (2003-2009).

Les ciències de la salut ofereixen més oportunitats d'ocupació entre el 2007 i el 2011 que no les humanitats, i en perspectiva intrageneracional el seu avantatge relatiu es tradueix en una immobilitat i manteniment d'estatus més gran entre el 2003 i el 2009. Només el 15% dels titulats en ciències de la salut canvien de posició. En canvi, el 31% dels adults graduats en humanitats han viscut canvis de posició entre el 2003 i el 2009 a fi de reajustar una inserció pitjor.

Les dades de mobilitat de trajectòria per especialitats del PaD (2003-2009) són coherents amb la pauta d'inserció dels joves llicenciats entre el 2007 i el 2011.

L'equivalència entre la pauta d'inserció laboral dels graduats joves i la pauta de mobilitat de trajectòria dels adults segons especialitats la tornem a constatar en els camps d'empresa-dret, enginyeries i ciències. Són camps que se situen entremig dels dos camps polaritzats.

En suma, les dades de mobilitat de trajectòria del PaD són coherents amb la pauta d'inserció per especialitats dels joves. Aquesta última pauta condiciona l'alta o baixa mobilitat posterior de trajectòria per tal de remuntar condicions inicials adverses, tot i que alhora poden actuar altres variables com el sector productiu, la grandària de l'empresa i les condicions salarials i de carrera. En tot cas, s'hi reflecteix una pauta estructural de fons del mercat de treball que segrega oportunitats entre les ciències de la salut i les humanitats, tant en l'etapa d'inserció com en la pauta posterior de mobilitat.

D'aquí no s'ha de deduir que les humanitats siguin una especialitat més devaluada o degradada respecte a les ciències o les enginyeries. En el model de regressió logit que hem fet per determinar les probabilitats del descens social és cert que les humanitats tenen un xic més de risc de descens respecte a la resta d'especialitats superiors. Però la frontera ve marcada per tenir o no nivells universitaris. Com recull la taula 49, els graduats en FP superior pràcticament tenen el mateix risc de descens que els enquestats sense educació terciària: sobre el 30% de probabilitats als 25 anys i el 25% als 35 anys.

El risc de descens social entre el 2003 i el 2009 depèn de tenir o no titulacions universitàries, i posteriorment es dona una segona divisió moderada entre les humanitats i la resta d'especialitats. Les humanitats presenten una probabilitat de descens (9% als 35 anys) una mica per sobre en relació amb les especialitats d'empresa-dret (6% als 35 anys).

Taula 49.**Probabilitats de descens social segons especialitat educativa i edats**

	25 anys	35 anys	45 anys	55 anys	65 anys
Sense educació terciària	30%	26%	23%	20%	17%
FP superior	31%	27%	24%	21%	18%
Humanitats	11%	9%	8%	7%	6%
Ciències i enginyeries	8%	7%	6%	5%	4%
Empresa-dret	7%	6%	5%	4%	4%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

L'FP superior té un 27% de probabilitats de descens als 35 anys; les humanitats, un 9%; les ciències, un 7%, i empresa-dret, un 6%.

L'FP superior protegeix menys del risc de vulnerabilitat social que la resta d'especialitats terciàries. Es confirma com el camp superior més feble, amb un estatut borrós i ambivalent en el mercat de treball atès que cobreix tant les semiprofessions tècniques (classes III-V) com determinats perfils

d'alta qualificació obrera (classe VI), i ambdós segments són més volàtils que no pas les professions superiors (classe I-II). D'aquí l'estatus ambivalent de l'FP superior i els pitjors resultats de descens i vulnerabilitat que presenta en relació amb la resta de camps de l'educació terciària.

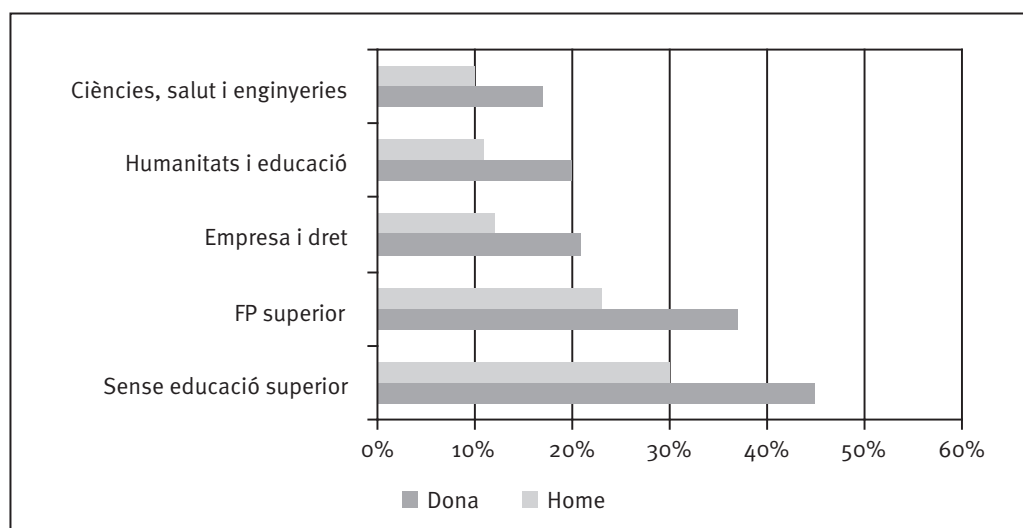
En el gràfic 25 podem veure com la probabilitat de vulnerabilitat social entre el 2003 i el 2009 és també més alta entre els graduats en FP superior que entre la resta d'especialitats terciàries. Les probabilitats es refereixen al grup de joves i de mitjana edat nascuts després del 1960. Les dones amb FP superior s'enduen la pitjor part, amb el risc de vulnerabilitat més elevat (37%) i a vuit punts de les dones sense educació terciària. En canvi, els homes amb FP superior comparteixen un risc semblant de vulnerabilitat (23%) amb les dones de les tres especialitats universitàries.

A l'FP superior el risc de vulnerabilitat social està molt diferenciat per gènere: la probabilitat entre les dones és del 37%, i entre els homes, del 23%. Les dones universitàries també estan més exposades que els homes.

Entre les especialitats universitàries, les ciències i enginyeries són les menys exposades al risc de vulnerabilitat, mentre que empresa-dret i humanitats comparteixen el mateix grau de probabilitat. Ara bé, totes les especialitats reproduïxen el mateix patró discriminatori per gènere, que atorga més protecció contra la vulnerabilitat als homes, que se situa entorn de l'11%. Les probabilitats de descens i vulnerabilitat social són, doncs, molt properes entre les especialitats universitàries i no pas entre aquestes i l'FP superior. En segon lloc, si bé les humanitats tenen una inserció relativa pitjor o més costosa, no presenten un desavantatge en les trajectòries adultes sobre la resta d'especialitats superiors.

Gràfic 25.

Probabilitats de vulnerabilitat social segons especialitat educativa i gènere (nascuts després del 1960)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

En la subocupació o sobrequalificació, segons la perspectiva adoptada, tampoc trobem grans diferències entre especialitats. De fet, les especialitats no són una variable predictiva d'aquestes situacions. Des de la perspectiva formativa, la **subocupació** es refereix als col·lectius que ocupen llocs de treball menys complexos i menys ben pagats que no s'ajusten al diploma o titulació assolit. Seria el cas dels llicenciats en Pedagogia o en

Enginyeria Forestal que treballen en un gran magatzem de mobles com a venedors. Des de la perspectiva empresarial, la **sobrequalificació** es refereix a la contractació de titulacions més elevades per cobrir llocs i feines que no requereixen tant nivell d'estudis, però que suposen una *inversió de reserva* que eleva els requisits de selecció i de productivitat esperada. Seria el cas de graduats en Empresarials o Econòmiques que treballen com a empleats de banca, atès que els bancs rebutgen l'FP superior de Banca i Finances com a nivell selectiu d'entrada. En totes dues situacions es dóna sobreformació o discrepància d'estatus entre l'esforç o inversió educativa duts a terme pels individus i la recompensa salarial i laboral que ofereix el mercat de treball.

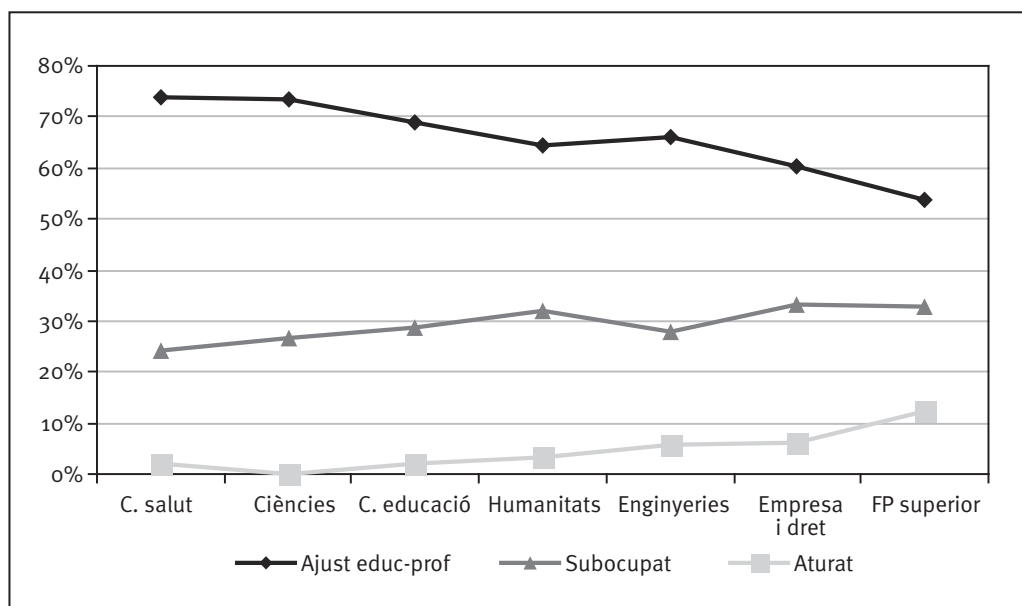
El nostre esquema EGP de classes socials estableix una jerarquia clara de professions i qualificacions que facilita la imputació dels nivells educatius ajustats, especialment, entre les classes II de professionals superiors i la classe V de tècnics auxiliars.⁴ D'aquí que hem considerat com a subocupats els universitaris que ocupen posicions de classe V, de classe IIIab (administrativa) i de classes VI-VII (obreres). En el cas de l'FP superior hem considerat com a subocupats o sobrequalificats els enquestats que ocupen posicions de classe obrera poc qualificada (VII) i d'empleats baixos de serveis (IIIb). Els qui formen part de la petita burgesia (IV) no els considerem subocupats, sinó autoocupats.

El gràfic 26 presenta les taxes de subocupació, d'atur i d'ajust professional segons especialitats per als adults entre 25 i 64 anys segons el PaD (2009). En l'ajust professional s'han inclòs també els qui ocupen posicions de petita burgesia (IV) en tant que emprenedors. Amb aquests criteris, la taxa de subocupació presenta certes variacions per especialitats.

Si ens centrem només en els ocupats i detraïem els aturats, la subocupació arriba al 36% dels adults del camp empresa-dret i va disminuint al 33% (humanitats), al 31% (ciències de l'educació) i al 30% (enginyeries). En el camp ciències de la salut, arriba al 25%. Per tal de calcular les probabilitats d'ajust professional (i del seu contrari, la subocupació), hem creat un model de regressió logit binomial que incorpora dues situacions: a) ajusta com a professional i b) ajusta o s'ha fet emprenedor.

.....

4. En la construcció o imputació de la nostra classe II de professionals superiors hem depurat certes categories, com el cas dels sacerdots, que la CNO-94 i la nova CNO-2011 classifiquen com a "professionals de les ciències socials". Es pot consultar la classificació detallada d'ocupacions en el nostre esquema EGP a Martínez Celorrio i Marín Saldo (2010, vol. 2: 73-83).

Gràfic 26.**Subocupació, atur i ajust professional segons especialitats**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

La taula 50 presenta els paràmetres de les variables actives que prediuen les probabilitats. En primer lloc, cal destacar que les especialitats no apareixen, ni tampoc el sector productiu o l'estatus laboral (fix-temporal) com a variables predictives, tal com esperàvem. Tampoc hi intervenen les variables adscriptives d'origen, ni de classe ni de nivell educatiu patern.

El nivell educatiu en anys influeix en l'augment de probabilitats d'ajust professional i en la disminució del risc de subocupació: per cada any més d'educació cursada la probabilitat d'ajust professional creix l'1,34%. No és un valor petit, ja que si s'ha cursat un total de vint anys de consum educatiu l'augment de l'ajust professional seria del 26,8%. En l'ajust com a emprenedor, també per cada any d'educació s'incrementa l'1,14% la probabilitat de ser petit empresari o autopatró.

El gènere, la cohort d'edat i el nivell educatiu en anys són més predictius que les especialitats en la probabilitat de subocupació i de fer-se emprenedor.

Taula 50.

Paràmetres d'ajust dels models "Ajusta com a professional" i "Ajusta com a emprenedor"

	Model "Ajusta com a professional"			Model "Ajusta com a emprenedor"		
	Coefficient	Error estàndard	Odd	Coefficient	Error estàndard	Odd
Nivell educatiu en anys	0,296	0,030	1,344	0,137	0,042	1,147
Gènere: home	1			1		
Gènere: dona	-0,212	0,148	0,809	-1,037	0,218	0,355
Cohort: abans del 1960	1			1		
Cohort: després del 1960	-0,803	0,169	0,448	-0,350	0,244	0,705
Nivell educatiu: especialitats	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		
Sector productiu	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		
Estatus laboral	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		
Nivell ingressos llar	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		
Origen social	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		
Nivell educatiu pare	<i>No significatiu</i>			<i>No significatiu</i>		

Nota: Els valors en cursiva són no significatius ($p > 0,05$). La categoria de referència per a la dependent és "sobrequalificat".

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Les **dones** es veuen perjudicades en l'ajust professional i, per tant, augmenten la probabilitat de subocupació el 20%. També tendeixen a ser menys emprenedores que els homes, amb el 65% més d'improbabilitat.

La tercera i última variable predictora de l'ajust professional i emprenedor és la **cohort de naixement**, que perjudica els nascuts després de 1960. Aquest col·lectiu té el 56% més de probabilitat de subocupació que el dels nascuts abans de 1960. Alhora, la probabilitat de fer-se emprenedor o petit empresari disminueix el 30% per als nascuts després del 1960.

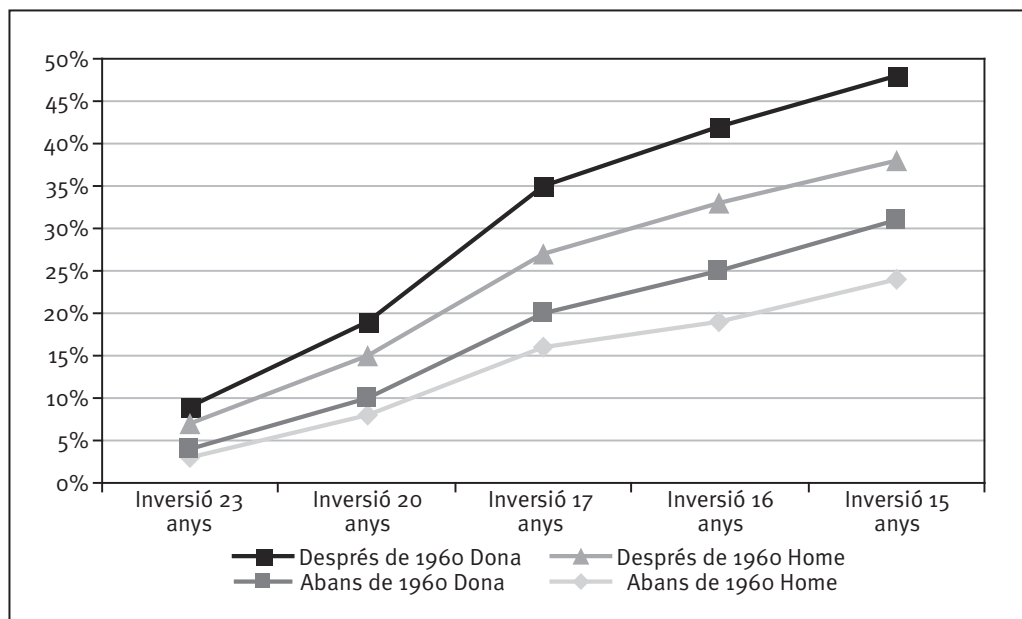
A partir d'aquestes variables predictives, el model estimat de probabilitats de subocupació es presenta al gràfic 27 segons gènere i cohort de naixement. Amb vint-i-tres anys de carrera acadèmica, les probabilitats de subocupació són baixes, entre el 3 i el 9%. Amb vint anys d'inversió o consum educatiu, les probabilitats d'acabar subocupat

augmenten fins al 19% per a les dones nascudes després de 1960 i es mantenen per als homes nascuts abans (9%). A mesura que la carrera acadèmica és més curta (entre 17, 16 i 15 anys) augmenta el risc de subocupació, que es concentra especialment en les diplomatures universitàries (quinze anys de carrera escolar). En aquest cas, les dones més joves i de mitjana edat arriben fins al 48% de probabilitat de subocupació, el doble que els homes més sèniors i amb els mateixos anys d'inversió educativa.

Gràfic 27.

Probabilitats de subocupació per anys de carrera acadèmica, gènere i cohort de naixement

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

El model de probabilitats que ens aporta la regressió logit ens dibuixa l'alt cost de subocupació suportat per les dones nascudes a partir de 1960 i amb una mitjana de quinze anys d'inversió educativa, que s'associa a les diplomatures. Per tant, el menor risc de descens i de vulnerabilitat social amb nivells d'educació terciària també amaga o camufla un risc més elevat de subocupació carregat en les dones i tolerable com a mal menor o com a segon ingrés de la llar subordinat al de la seva parella.

- 5 La formació permanent: reforç de les desigualtats o segona oportunitat

La producció d'innovacions, de nous coneixements i de productes de valor afegit alt determina com mai la competitivitat dels territoris i països en els mercats mundials. La creativitat, el talent i la formació del capital humà es valoritzen com a diferencials competitius necessaris per garantir un model de creixement i de sortida de la crisi actual més sòlid i sostenible.

De fet, el futur potencial de riquesa dels països depèn com mai de la qualitat del capital humà i de l'eficiència i equitat que mostrin els sistemes d'educació i formació per millorar el nivell general de coneixements i les qualificacions adultes i joves (Brown i altres, 2001). L'economia basada en el coneixement (*knowledge economy*) ha de garantir i democratitzar l'aprenentatge al llarg de la vida (*lifelong learning*) com a dret social i de ciutadania per tal de multiplicar les oportunitats de requalificació (*re-skilling*) davant entorns cada cop més complexos i imprevisibles.

La globalització, la ràpida difusió dels avenços tecnològics i científics i la innovació continuada de productes i serveis eleven els requisits de qualificació per mantenir-se ocupat, i fan de la formació permanent una necessitat defensiva. Aquests canvis eleven també el risc de desqualificació i atur entre la mà d'obra amb menys capital educatiu i més allunyada de la formació permanent. D'aquí que un dels principals reptes sigui potenciar la participació dels col·lectius menys formats i poc qualificats en les accions d'educació i formació permanent per tal de no ampliar l'escletxa del seu desavantatge.

En aquest bloc analitzarem, primer, el nivell de participació dels catalans en la formació permanent reglada i no reglada. En segon lloc, la desigualtat d'oportunitats per estatus laborals, nivells educatius i classes socials. Per últim, valorarem si la formació permanent funciona realment com un sistema de segona oportunitat que afavoreix els menys formats o com un sistema que reforça les desigualtats certificades pel sistema educatiu reglat.

NIVELL DE PARTICIPACIÓ I DESIGUALTAT D'OPORTUNITATS EN LA FORMACIÓ PERMANENT

En el punt culminant de la bonança econòmica, entre el 2006 i el 2007, el 30% dels catalans entre 25 i 74 anys va participar en cursos i accions de formació permanent, segons l'enquesta europea EADA (INE, 2007). Aquesta taxa es divideix entre el 6% dels adults que havia cursat estudis reglats i seguia una *lògica de retorn acadèmic* i un 24% que havia cursat formació no reglada de tot tipus, de caire professional i també cultural fora del sistema acadèmic.

La taxa de participació en la formació permanent de tipus no reglada que dona el PaD (2009) és del 20,4% entre els adults de 25 a 74 anys. És una taxa no gaire allunyada i dintre del marge d'error respecte al 24% que dona EADA-2007. Cal recordar que

La taxa de formació permanent no reglada és del 20,4% entre els adults de 25 a 74 anys (PaD, 2009) i del 24,5% segons l'enquesta europea EADA (2007).

ambdues enquestes pregunten en retrospectiva si s'ha completat un curs no reglat durant el darrer any. Altres enquestes com l'EPA o l'LFS d'Eurostat acostumen a escurçar el termini de resposta a les darreres quatre setmanes.¹

La participació dels adults catalans en la formació permanent (reglada i no reglada) està per sota de la mitjana de la Unió Europea, tal com recull la taula 51. Catalunya se situa en la franja mitjana-baixa, juntament amb Espanya, allunyada uns cinc punts de la mitjana europea i de França. Alemanya i el Regne Unit superen la mitjana i els països escandinaus

.....

1. L'EPA registra el 10,5% de catalans entre 25 i 64 anys que han completat un curs no reglat quatre setmanes abans de l'enquesta en el IV trimestre del 2010. Preguntant així, la taxa a la Unió Europea-27 és més baixa que la catalana, arriba al 7,1% segons l'LFS-Labor Force Survey d'Eurostat.

l'excedeixen, gràcies al seu potent sistema d'educació d'adults, que funciona com a pilar de la ciutadania del benestar.

Taula 51.
Taxa de participació en formació permanent per països, gènere i edats (2007)

	País	Total	Dones	25-34 anys	35-54 anys
Alta	Suècia	73,4	76,1	81,0	76,4
	Finlàndia	55,0	61,3	66,0	58,6
	Noruega	54,6	55,9	65,0	55,5
Mitjana-alta	Regne Unit	49,3	51,3	58,8	50,3
	Alemanya	45,4	42,4	53,3	48,7
	Àustria	41,9	39,9	47,1	45,7
	UE	35,7	35,4	44,7	37,2
	França	35,1	33,8	48,2	35,9
Mitjana-baixa	Lituània	33,9	38,7	42,7	35,1
	Letònia	32,7	39,0	39,0	34,3
	Espanya	30,9	31,0	39,7	30,8
	Catalunya	30,2	30,3	33,2	32,7
Baixa	Itàlia	22,2	22,2	30,5	23,0
	Polònia	21,8	22,4	34,1	20,7
	Grècia	14,5	14,6	22,7	14,0
	Hongria	9,0	9,6	15,8	9,0

Font: *Adult Education Survey* (Eurostat, 2007). Taxa de participació en els darrers dotze mesos.

Des de la perspectiva institucionalista, les diferències de participació en la formació permanent entre països són un reflex de la configuració desigual dels seus sistemes educatius i mercats de treball, així com de les formes singulars de lleure i participació cívica, comunitària i cultural. Si bé bona part de les accions de formació permanent estan relacionades amb el món professional i del treball, també una part apreciable té com a finalitat el desenvolupament personal, el lleure cultural i la sociabilitat.

La dispersió de fonts estadístiques fa problemàtic tenir una visió integrada i detallada de la formació permanent a Catalunya per copsar aquests dos vessants. Les dades de la

formació contínua a les empreses, de la formació ocupacional i de l'oferta difusa d'acadèmies i ensenyaments no reglats són difícils de quadrar de manera fiable. Tractarem de fer-ho partint dels resultats d'EADA-2007, desgranant els seus efectius absoluts dels que ens proporcionen altres fonts i registres, tot i el risc d'incloure alguna duplicitat. La taula 52 fracciona de manera aproximada les diferents modalitats de la formació no reglada cursada a Catalunya sobre el 2006.

Taula 52.

Distribució dels participants per tipus d'estudis no reglats

	N	%
Formació professional no reglada	372.422	32,2
Formació contínua a l'empresa (*)	351.297	30,4
Formació ocupacional (**)	64.690	5,7
Formació personal i cultural	367.270	31,6
Total	1.155.679	100

Font: EADA-Adult Education Survey (INE, 2007), (*) CIREM (2007) a partir dels plans de formació de la Fundació Tripartita i (**) Departament de Treball (2007) amb dades administratives del 2005.

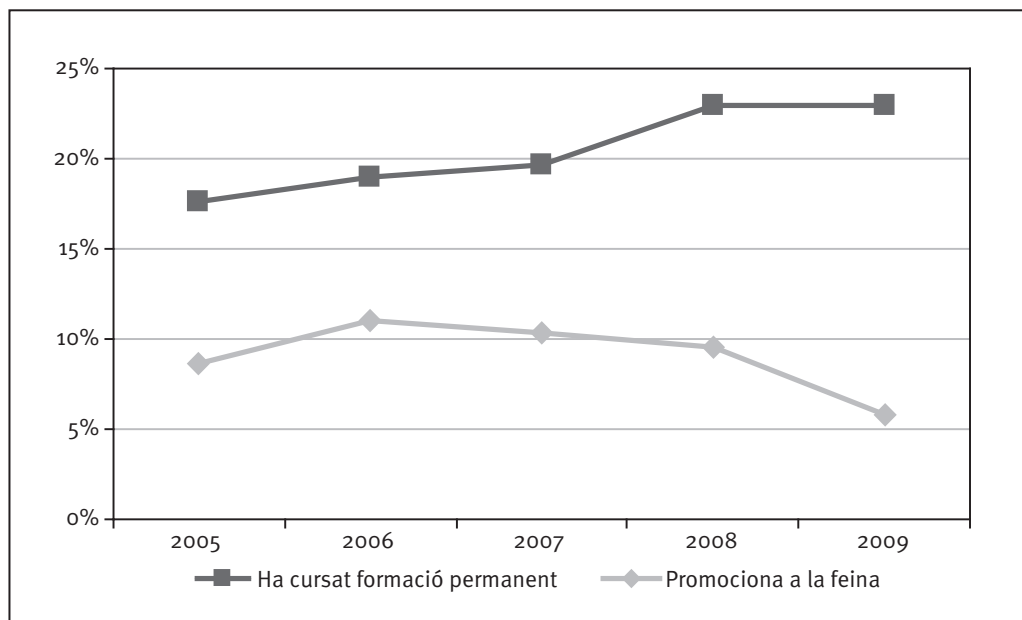
Entorn d'un terç de la formació permanent té caire cultural i de desenvolupament personal (artístic, musical, terapèutic, lleure, etc.). El 32% té caire professional però s'adquireix en el mercat d'acadèmies i ensenyaments no reglats. El 30% correspon a la formació continuada a l'empresa, i el 6% restant correspon a les accions de formació ocupacional.

A Catalunya, entorn del 32% de la formació permanent no reglada s'enquadra en el lleure cultural, i el 68% en la formació laboral.

Tota la literatura especialitzada coincideix a destacar la preponderància de la formació laboral en el conjunt de la formació permanent. El nivell de formació permanent a Catalunya entre els adults de 25 a 64 anys era del 23%, i es va mantenir constant en la retrospectiva del 2008 i 2009

segons les dades del PaD. Els anys de la bonança econòmica van repercutir en un augment significatiu dels beneficiaris de formació permanent des del 17,6% registrat al PaD del 2005.

Gràfic 28.**Taxa de formació permanent i de promoció laboral entre 25 i 64 anys (2005-2009)**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005-2009).

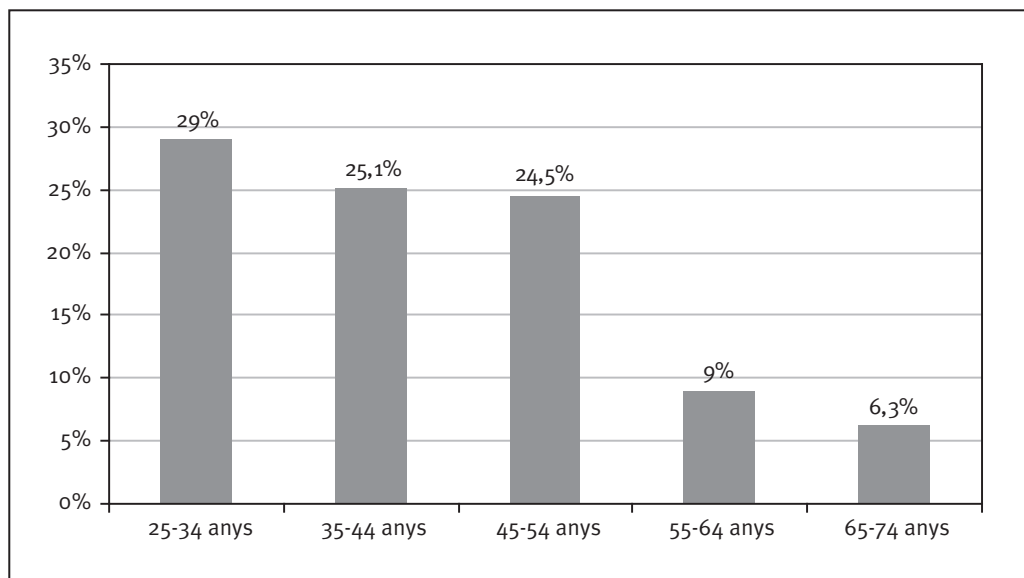
El gràfic 28 inclou l'evolució recent 2005-2009 tant de la taxa de formació permanent com de la taxa d'ascens de categoria laboral. L'esclat de la crisi econòmica entre el 2008 i el 2009 queda reflectida en la disminució en picat dels ascensos en els mercats interns de les empreses (promocions de categoria). Com podem observar, la formació permanent no disminueix, sinó que es manté, però més com a ressort defensiu per mantenir-se ocupat que per aspirar a ascensos interns.

Tal com recull tota la literatura especialitzada, la taxa de participants en la formació permanent és correlativa amb la teoria del cicle vital en les carreres laborals: és molt alta en les edats joves, s'estabilitza en la mitjana edat i cau en les edats sèniors. Les dades del PaD (2009) presentades al

El 2009 es manté una taxa del 23% d'adults en formació permanent, però cau en picat la promoció de categoria laboral fins al 5,8%. Ara la formació serveix de ressort defensiu.

Gràfic 29.

Participació en formació permanent no reglada per edats

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

gràfic 29 reflecteix aquesta tendència esperable. Entre els 25 i 34 anys, el 29% ha cursat accions de formació no reglada durant el darrer any (entre el 2008 i el 2009). Aquesta taxa es manté estable entorn del 25% en els grups de mitjana edat.

En canvi, baixa fins al 9% entre els 55 i 64 anys. Al llarg de la recerca hem anat descobrint la singular vulnerabilitat que travessa una part important dels sèniors. Convé posar aquesta baixa taxa de formació permanent del 9% en perspectiva conjunta amb altres indicadors:

- La meitat dels sèniors entre 55 i 64 anys viu en situació vulnerable, ha perdut i descendit d'estatus entre el 2003 i el 2009, especialment les dones sense nivells d'educació terciària (vegeu la taula 34 al capítol 3).
- És el grup d'edat amb una taxa d'ocupació menor: només el 40% amb estudis bàsics i només el 21% sense estudis va mantenir la feina entre el 2008 i el 2009 (vegeu el gràfic 14 al capítol 3).

- La retirada a la inactivitat i a l'atur i els vaivens de la mobilitat d'ingressos de la llar provoquen en aquest grup d'edat el 34% d'empobriment i descens de quintil de renda entre el 2003 i el 2009 (vegeu el gràfic 17 al capítol 3).

En altres països amb polítiques de cohesió social i de formació permanent més consistents que el nostre, aquests indicadors regressius que afecten els sèniors entre 55 i 64 anys serien motiu d'alarma i priorització, així com la baixa taxa del 9% de formació permanent (acaparada pels millors formats).

No obstant això, en la pauta mediterrània fins ara seguida a casa nostra s'ha normalitzat la substitució o retirada de mà d'obra madura i poc qualificada pels fills i noves generacions millor formades. Així, el recanvi generacional estalviava els costos empresarials i públics de nova formació i reciclatge (*re-skilling*)

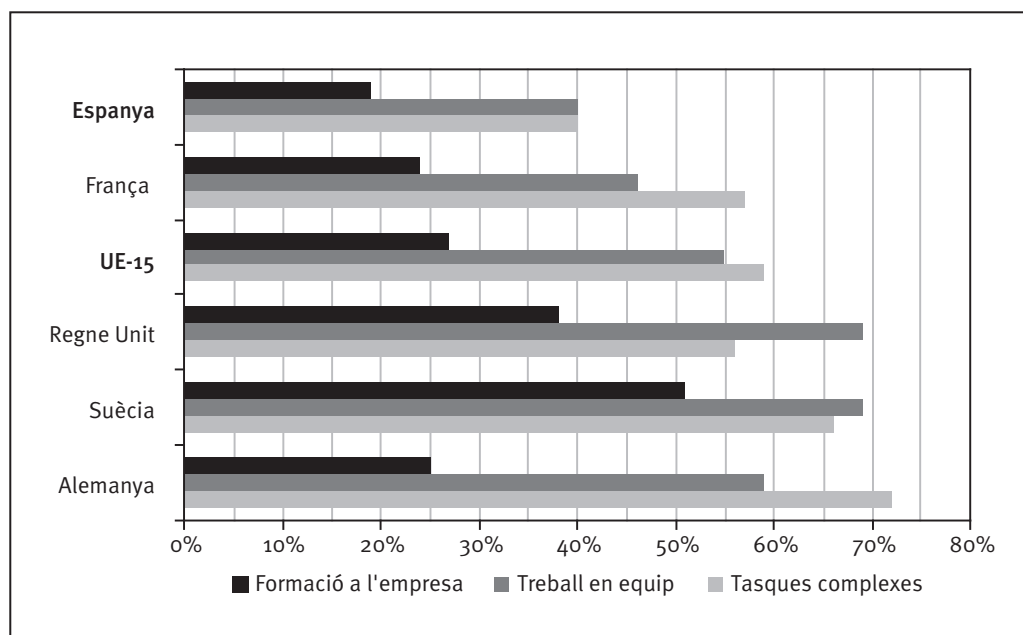
entre els sèniors. L'allargament futur de l'edat de jubilació i la discriminació per edat, gènere i nivell formatiu baix que pateix aquest grup forçaran a revisar aquests plantejaments.

El 53% dels sèniors entre 55 i 64 anys és vulnerable, i el 34% ha descendit en renda, però només un 9% s'ha beneficiat de la formació permanent.

Acabarem la descripció del nivell de participació en la formació permanent amb una mirada comparativa ràpida entre països europeus. El gràfic 30 presenta les taxes de formació a l'empresa, entre els ocupats el 2005, acompanyada de dues taxes més sobre característiques cognitives de la divisió del treball: la taxa de treballs amb tasques complexes i la taxa de treball en equip que hi ha en cada economia productiva.

Espanya apareix molt per sota de la mitjana europea i molt allunyada dels països més avançats en aquests tres paràmetres. La divisió del treball a Espanya permet poca formació a l'empresa (19%), un volum moderat de feines complexes qualificades (40%), i també un volum moderat de treball en equip (40%), enfront de la mitjana de la Unió Europea (UE-15), amb el 27% de formació permanent, el 59% de feines complexes i el 55% de treball en equip. Si ens comparem amb Suècia veuríem una cultura productiva i empresarial antagònica a la cultura llatina, amb el 50% de formació i el 70% de treball en equip i de feines qualificades.

En conclusió, el nivell d'extensió del 30% de formació permanent a Catalunya (2007) està repartit entre el 6% de retorn adult al sistema reglat i el 24% de participació en la

Gràfic 30.**Característiques cognitives del treball als països europeus**

Font: *European Working Conditions Survey* (2005).

formació no reglada molt diversificada. Estem molt lluny del nivell d'universalització que tenen els països nòrdics, especialment de Suècia, que arriba al 73% d'adults en formació permanent cada any. Per entendre els mecanismes institucionals que condicionen el nivell d'extensió o retracció de la formació permanent en cada país o context, cal tenir ben present almenys aquesta sèrie de dimensions prou complexes:

La divisió del treball a Espanya genera poca formació a l'empresa (19%), per l'escassetat comparada de feines complexes i de treball cooperatiu. A Suècia, el 50% rep formació i quasi el 70% dels adults treballa en equip.

- l'especialització sectorial i tecnològica del teixit productiu,
- els models de divisió i cooperació en el treball,
- la coherència de les polítiques de formació professional i contínua,

- d) l'estratificació educativa, les taxes de fracàs escolar i la desigualtat d'entrades al mercat laboral,
- e) l'educació pública d'adults i els programes de segona oportunitat,
- f) el diferent prestigi i normes socials que envolten la llengua, la cultura, la ciència i l'aprenentatge en cada país o context.

La nova Estratègia Europea 2020 estableix com a nou objectiu per als països membres arribar al nivell mínim del 15% d'adults entre 25 i 64 anys que hagi fet cursos reglats o formació no reglada en les darreres quatre setmanes.

Al final del 2010, Catalunya registrava una taxa del 10,5%; quedava, doncs, molt per sota de l'objectiu.

La retallada recent de les polítiques actives de treball i formació professional continua en els Pressupostos Generals de l'Estat (2012) ens allunyarà de l'objectiu europeu. De fet, és una mesura socialment regressiva i un error ja advertit per la Comissió Europea i per la teoria econòmica, que, davant l'actual context d'atur massiu i crisi perllongada, recomanen impulsar la formació permanent i el reciclatge (*re-skilling*) prioritari dels col·lectius menys qualificats.

En l'actual context de crisi i atur massiu, la retallada de les polítiques actives i de formació des del Govern central (2012) és un error que va contra tota la teoria econòmica i la justícia social.

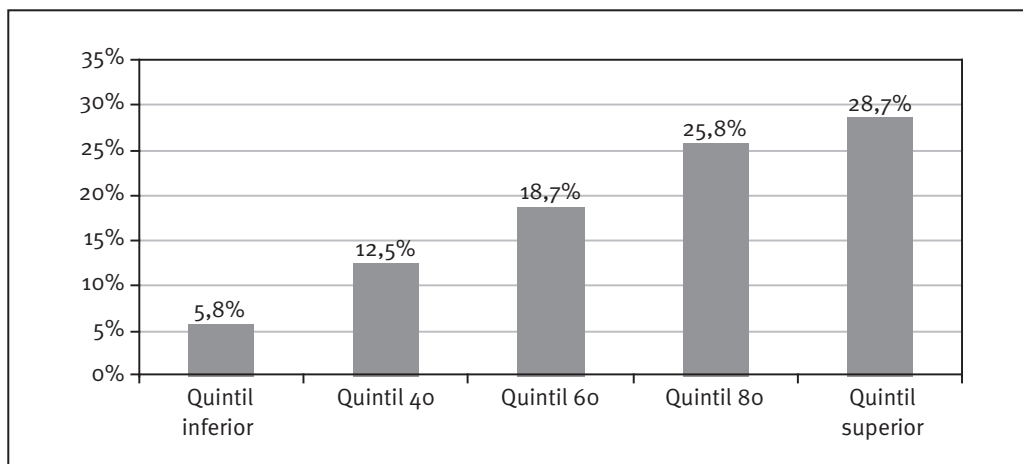
Passem a analitzar la desigualtat d'oportunitats, que presenta una clara evidència de la forta segmentació segons quintils de renda individuals. El gràfic 31 recull clarament com el 29% dels membres del quintil superior (el 20% d'ingressos més elevats) ha participat de la formació permanent. El quintil 8o (el 20% per sota del quintil més ric) també se'n beneficia, amb una taxa que està per sobre de la mitjana, amb quasi el 26%.

En canvi, el 6% del quintil més pobre (20% d'ingressos més baixos) ha participat en accions de formació permanent entre 2008-2009. La desigualtat extrema d'oportunitats formatives per quintils de renda reflecteix alhora el rerefons de la desigualtat per classes socials.

Per classes socials, les dades del PaD registren un rang de disparitat entre el 40% d'accions formatives seguides per les classes professionals (II) i el 5% cobert pels jornalers agraris (VIIb) el 2009. El gràfic 32 dibuixa una jerarquia de beneficiaris amb cinc grans esglaons de desigualtat:

Gràfic 31.

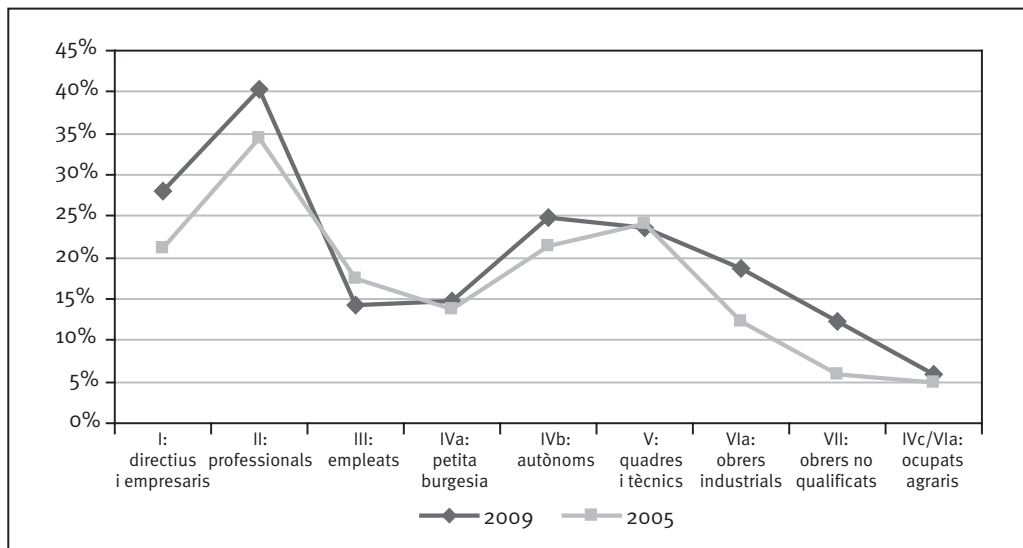
Taxa de participació en formació permanent per quintil d'ingressos nets individuals

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Gràfic 32.

Taxa de participació en formació permanent per classes socials

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

- Tal com estableixen la teoria del capital humà i moltes recerques, la classe professional (II) sempre destaca per un consum alt de formació permanent (lligat al capital acadèmic més gran i al seu rol expert i creatiu en empreses i organitzacions). A més, experimenta un apreciable increment de cinc punts entre el 2005 i el 2009.
- Un segon esglaó de participació està format pels directius i empresaris (28%), quadres i tècnics (24,7%) i empleats de coll blanc (24%), en tant que classes funcionals amb taxes per sobre de la mitjana però secundàries respecte a la classe professional.
- El tercer esglaó solitari està format per la classe obrera poc qualificada (VI), majoritàriament de la indústria, amb quasi el 19% de formació permanent el 2009, sis punts més que el 2005.
- El quart esglaó el 2009 estava format per les dues petites burgesies, amb el 14% (IVa, amb assalariats, i IVb, sense assalariats), compartit amb el 12% assolit per la classe obrera poc qualificada. Aquesta classe experimenta una evolució positiva entre el 2005 i el 2009.
- Per últim, les dades situen els jornalers agraris (VIIb), amb una taxa del 5%, que es repeteix el 2005 i el 2009. Recordem que el quintil més pobre de renda individual també mostrava una taxa semblant.

L'accés a la formació permanent no reglada està força estratificat en favor dels quintils alts de renda i de les classes professionals.

La taxa de participació per nivells educatius que es presenta al gràfic 33 és una taxa acumulativa de tot l'estoc de beneficiaris de formació no reglada entre el 2005 i el 2009. El 47,5% de tota la formació cursada la van fer els adults universitaris, quan el 2009

El 47% de tota la formació no reglada cursada entre el 2005 i el 2009 l'han acaparat els universitaris.

En canvi, els nivells educatius baixos estan infrarepresentats, amb menys oportunitats.

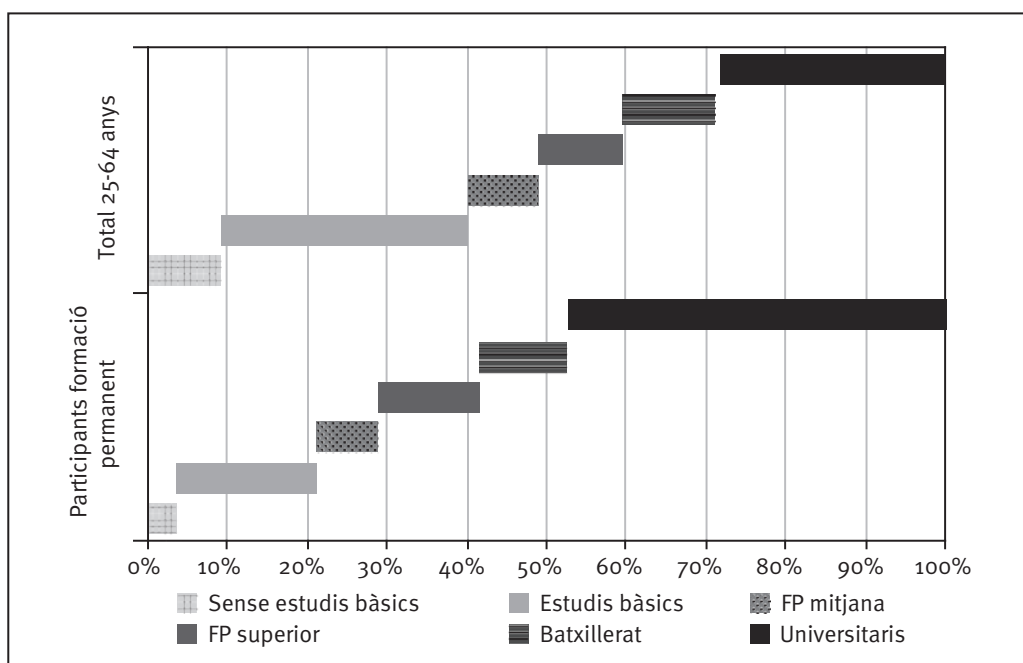
representen quasi el 29% de la població entre 25 i 64 anys. En canvi, el gruix poblacional amb estudis bàsics (31%) tan sols representa el 17% de tota la formació cursada entre el 2005 i el 2009.

La representació dels batxillers està ajustada al seu pes poblacional, però l'FP superior hi apareix sobrerrepresentada. De fet, l'any 2009 el 27% d'adults amb aquest grau havia cursat accions no

reglades, per davant dels batxillers. En canvi, l'estoc de beneficiaris amb estudis bàsics entre el 2005 i el 2009 (17%) supera la taxa de participació que registra el 2009 (13%), amb una tendència preocupant de disminució.

Gràfic 33.

Estratificació educativa entre tota la població adulta i entre els participants de la formació permanent

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2009).

Per últim, la desigualtat d'oportunitats davant la formació permanent s'adverteix clarament en funció de la situació activa dels enquestats. Amb dades del PaD (2009), el grup més beneficiat han estat els funcionaris i assalariats fixos del sector públic, amb el 32% de taxa de formació. La resta d'ocupats fixos i d'ocupats temporals mostren el 27% de participació. Com apunta Mari-Klose i altres (2009), els assalariats temporals tendeixen més que els fixos a retornar al sistema reglat com a estratègia de formació permanent. Aquest fet és conseqüent amb la recerca de millora d'estatus a través de la inversió en

credencials acadèmiques més que en acumular cursos de formació no reglada sense diploma reconegut.

L'escletxa en la desigualtat de participació formativa es produeix amb els aturats i la petita burgesia per compte propi, tots dos amb una taxa del 13%. Per últim, els inactius mostren la taxa més baixa, que no arriba al 6%.

SEGONA OPORTUNITAT O REFORÇ DE LA DESIGUALTAT?

Per acabar el capítol comprovarem com la desigualtat d'oportunitats en els sistemes de formació no reglada i de formació a l'empresa és més pronunciada que no pas la desigualtat que genera el sistema educatiu en primera oportunitat. Tot i les crítiques que rep, el sistema educatiu cohesiona i iguala oportunitats molt més que els sistemes postescolars i de formació permanent. Ara bé, tal com veurem, el retorn adult al sistema reglat o el fet de reprendre estudis formals torna a ser molt segmentat i afavoridor dels sectors millor formats i amb capital acadèmic alt.

La taula 53 presenta la ràtio de desigualtat entre les classes socials que més i menys participació o profit mostren davant el sistema educatiu (primera oportunitat) i les opcions de segona oportunitat en els ensenyaments no reglats de mercat i en la formació a l'empresa.

La desigualtat relativa al si del sistema educatiu és d'una ràtio de 3,60, que es mesura pel quocient entre el percentatge màxim i el percentatge mínim en l'obtenció de titulacions universitàries entre les diverses classes socials d'origen dels joves entre 25 i 34 anys.

El sistema educatiu (en primera oportunitat) és més equitatiu que el sistema no reglat i la formació a l'empresa, on es multiplica la desigualtat d'oportunitats.

Mentre que el 64,1% dels joves procedents de les classes I-II (directius i professionals) n'obtenen, aquesta oportunitat es redueix al 18% per als joves amb origen familiar de classe VII (obrer/a poc qualificada). Per tant, segons les dades del PaD (2005), el sistema educatiu produeix una divisió d'oportunitats entre les classes socials que triplica les desigualtats entre els dos extrems d'origen social.

Taula 53.

Ràtio de desigualtat en la formació a l'empresa, el mercat formatiu no reglat i el sistema educatiu

	(a) Sistema educatiu (*)	(b) Mercat d'ensenyaments no reglats	(c) Formació a l'empresa
A. Valor màxim	66,3 (I+II)	21,7 (III)	13,2 (II)
B. Valor mínim	18,4 (VII)	2,7 (VIIb)	0,8 (VIIa)
Ràtio A/B	3,60	8,03	16,50

Nota: (*) Percentatges dels joves entre 25 i 34 anys que han superat una titulació universitària per origen social del seu pare.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005).

En canvi, si comparem el patró de desigualtat del sistema educatiu amb el patró de desigualtat de dos àmbits de la formació permanent, l'haurem de redimensionar com el sistema menys desigualitari:

- el sistema educatiu divideix i desigualta molt menys que el mercat de pagament d'ensenyaments no reglats (ràtio 8,03 de desigualtat), on els participants que són empleats de coll blanc (III) superen per 8 la participació dels jornalers agraris (VIIb);
- el sistema educatiu en primera oportunitat és més equitatiu que no pas el sistema de formació continuada a l'empresa (ràtio de 16,50), on els professionals superiors (II) superen setze vegades la taxa de participació dels obrers poc qualificats (VIIa).

Si bé el sistema educatiu ofereix aquest balanç equitatiu en la primera oportunitat, és molt més tancat i infranquejable en la segona oportunitat. Mari-Klose i altres (2009) analitza, a partir de regressions, les raons de probabilitats comparades de tornar al sistema educatiu reglat i de seguir cursos de formació no reglada a partir de les dades per a Espanya de l'enquesta EADA (INE, 2007). La taula 54 recull les desigualtats relatives entre nivells educatius per a aquestes dues situacions, prenent com a referència els

nivells universitaris. La participació en el sistema no reglat està força estratificada, però menys que el retorn reglat.

En la participació formativa no reglada, la desigualtat relativa entre els universitaris i els adults sense estudis bàsics és de 5,7 en favor dels primers. Les desigualtats relatives de retorn reglat són molt més severes. Per als adults amb nivells educatius baixos el retorn al sistema reglat suposa una muralla infranquejable i hostil.

El retorn adult al sistema reglat (6%) està acaparat pels universitaris, que tenen 17 probabilitats més de retorn que no pas els enquestats sense estudis

La probabilitat de retorn reglat entre els qui no tenen ni estudis bàsics és 17,5 vegades inferior a la probabilitat de retorn dels adults universitaris. La disparitat entre aquests i els adults amb estudis bàsics és de quasi 8 a 1. En les formacions professionals, la desigualtat relativa de retorn reglat es modera, però estratifica clarament l'FP mitjana (4,8 a 1) i l'FP superior (3,5). Com era d'esperar, l'escletxa menor la trobem entre els batxillers en relació amb els universitaris (2 a 1).

Taula 54.
Desigualtat relativa davant la formació permanent per nivells educatius: raó de probabilitats (*odds ràtio*)

	Participació en el sistema no reglat	Retorn adult al sistema reglat
Catalunya (EADA-2007)	24%	6%
Universitaris	1	1
FP superior	1,7	3,5
Batxillerat	1,9	2
FP mitjana	2,2	4,8
Estudis bàsics	3,5	7,9
Sense estudis bàsics	5,7	17,5

Font: Mari-Klose i altres (2009) a partir de les dades d'EADA (INE, 2007).

Per tant, les probabilitats de retorn al sistema reglat estan força estratificades pel nivell educatiu previ, i resulta molt més probable entre els més familiaritzats amb la cultura

acadèmica i els qui han arribat més lluny dins del sistema reglat. Es confirma, doncs, una pauta ben jerarquitzada de “triple xarxa” que separa les probabilitats de retorn adult entre els nivells bàsics no qualificats, les formacions professionals i els nivells nobles del batxillerat i la universitat.

A partir de la mostra longitudinal del PaD utilitzada en aquesta recerca, hem calculat els fluxos de mobilitat educativa dins el sistema reglat entre el 2003 i el 2009. Entorn del 10% dels adults entre 25 i 64 anys ha tornat o completat els nivells d’estudis que tenien el 2003. Una bona part correspon als joves entre 19 i 25 anys d’aquell any que el 2009 ha culminat les seves trajectòries acadèmiques. La taula 55 recull la matriu de mobilitat educativa produïda en aquest període.

Taula 55.

Mobilitat educativa per titulacions reglades (2003-2009)

	%	Sense estudis bàsics	Estudis bàsics	Batxillerat	FP mitjana	FP superior	Diplomatura	Llicenciatura	Tercer cicle	
Sense estudis bàsics	6,8	94,3	5,7		100					
Estudis bàsics	30,8		97,8	0,5	1,0	0,7		100		
Batxillerat	9,7			74,6	2,0	4,0	7,0	9,5	3,0	100
FP mitjana	10,8				99,2	0,8		100		
FP superior	15,4				2,1	93,6	2,9	1,4	--	100
Diplomatura	10,5						82,5	7,3	10,2	100
Llicenciatura	13,5						0,6	80,6	18,9	100
Tercer cicle	2,5								100	100
Total 2003	100									
Total 2009		5,8	30,7	11,5	10,3	11,0	10,1	13,2	6,6	100

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

El 98% de les persones amb estudis bàsics el 2003 continua amb aquest nivell màxim d’estudis el 2009. El mateix passa amb el 99% dels que comptaven amb FP mitjana el

2003. Són, doncs, dos nivells terminals per a quasi el 40% de la mostra i reflecteixen la muralla infranquejable del retorn reglat. Les persones sense estudis bàsics han prota-

Entre el 2003 i el 2009, el 98% dels adults amb estudis bàsics, el 99% amb FP mitjana i el 94% sense estudis no ha retornat al sistema reglat per millorar de nivell.

gonitzat una miqueta més de mobilitat educativa, amb quasi el 6% que assoleix el graduat bàsic via escoles d'adults.

Per al 93,6% dels graduats en FP superior, les dades registren immobilitat educativa, però el 2,1% ha completat un grau d'FP mitjana i el 4,3% ha acabat amb graus universitaris. Els batxillers del 2003 tenen la immobilitat educativa més baixa de tots

(quasi el 75%), condicionats per la presència de joves que han culminat el 2009 amb graus universitaris (19,5%) i amb modalitats de formació professional (6%).

El 80,6% dels llicenciats adults i joves el 2003 no ha variat les seves credencials acadèmiques, però un 19% ha completat màsters o doctorats. La immobilitat educativa dels diplomats superiors és lleugerament més alta (82,5%), i la resta es reparteix entre el 7,3% que arriba a la llicenciatura el 2009 i el 10,2% que culmina màsters o doctorats.

Recordem que aquestes dades corresponen a la mostra longitudinal d'adults entre 25 i 64 anys seguits entre el 2003 i el 2009. Però les dades de retorn o continuïtat acadèmica que mostren els universitaris de la nostra mostra no s'allunyen gaire del que mostren les noves generacions de graduats

superiors. Segons l'informe de l'AQU (2008) sobre els graduats universitaris catalans del 2005, el 46% va retornar o va continuar estudis, ja siguin segones llicenciatures, màsters especialitzats o doctorats. Pocs anys després entraria en vigor el nou sistema de Bolonya, que oficialitza un nou allargament dels estudis superiors i un tall selectiu situat en els màsters, que, almenys, ja era transitat pel 46% de les noves fornades de graduats.

Entre el 2003 i el 2009, el 19% dels llicenciats ha completat màsters i el 17,5% dels diplomats el 2003 ha assolit llicenciatures i màsters.

En el retorn o en la continuïtat acadèmica es manifesta, doncs, la barrera de nivell que dissuadeix els menys formats de reprendre estudis reglats, mentre estimula l'allargament d'estudis per als més formats. És el conegut "efecte Mateu", batejat per la sociologia de l'educació per descriure com s'afavoreix els ja afavorits i com es desafavoreix els qui

el sistema educatiu ja ha deixat en desavantatge en la formació inicial. El tancament i la barrera de nivell mostrat en el retorn al sistema reglat no fan sinó reproduir i ampliar les desigualtats educatives i de capital cultural al llarg de la vida.

Una mesura que tracta de revertir aquesta situació i d'ampliar les oportunitats de retorn educatiu, especialment entre els col·lectius menys formats, és el reconeixement de competències.² És una proposta d'execució i experimentació lenta, que es basa en l'acreditació dels sabers i aprenentatges no acadèmics adquirits en el món laboral a fi de convalidar-los amb titulacions reglades, per elevar així els nivells de titulació i d'accés a la formació permanent (Martínez Celorrio, 2002).

El reconeixement i acreditació de competències respon a una lògica transversal i multiagents integrada per les polítiques actives d'ocupació, les polítiques educatives d'accés i les polítiques de gestió de recursos humans de les empreses. El seu objectiu últim és

L'acreditació de competències va aparèixer a mitjan anys 90 però està infrautilitzada per promoure el retorn educatiu a gran escala.

materialitzar l'educació al llarg de la vida com a pilar constitutiu d'una societat del coneixement més inclusiva per a tothom (Comissió Europea, 1995; UNESCO, 1996; OCDE, 1997).

No obstant això, de l'avaluació de la primera implementació de l'acreditació de competències a Catalunya (Homs i Martínez Celorrio, 2009) no es

desprèn un impacte molt significatiu en la igualació d'oportunitats mitjançant aquest canal innovador, tot i que cal tenir-ne present el caràcter experimental:

- Entre el 2006 i el 2008 un total de 5.200 persones van sol·licitar informació sobre el procés d'acreditació, xifra que representa tan sols el 0,16% de l'estoc potencial de demanda representada per tres milions de tècnics, oficis i ocupacions que se'n poden beneficiar.
- Entre el 2006 i el 2008 es van matricular 1.300 candidats al procés i van ser acreditats el 64% dels presentats. En total, es va acreditar el 16% dels sol·licitants

.....

2. El dispositiu d'acreditació de competències professionals a Catalunya neix a partir del Decret 176/2003, de 8 de juliol, que regula la creació de l'Institut Català de les Qualificacions Professionals (ICQP) com a òrgan encarregat de desenvolupar aquesta nova política.

inicials, una taxa molt similar a la que trobem a França, on el dispositiu d'acreditació està molt més consolidat.

- El 40% dels participants té nivells d'educació bàsica, i el 44% té nivells de formació professional, un índex del potencial benefici que pot tenir el dispositiu d'acreditació per guanyar nova titulació o per retitular-se en especialitats i graus més adients.
- El perfil predominant són dones, de mitjana edat, que treballen en grans empreses i ocupen posicions tècniques intermèdies (III-V). La presència de perfils operaris i obrers és tan sols del 29%.

Per tant, el dispositiu d'acreditació ja apunta, en la seva fase pilot, un impacte positiu potencial per augmentar el retorn educatiu. En la situació de crisi i recessió actual es troba a faltar una voluntat política i institucional més gran per impulsar l'acreditació i el retorn reglat adult. Les polítiques educatives i d'ocupació encara no han formulat una clara estratègia nacional d'elevació educativa i de requalificació (*re-skilling*) del capital humà menys format o titulat. Les retallades recents de les polítiques actives d'ocupació per part del Govern central són tot un impediment inesperat i erroni.

Manca una clara estratègia nacional d'elevació educativa i de requalificació del capital humà menys format o titulat. La retallada de les polítiques actives d'ocupació no hi ajuda gens.

6 La igualtat d'oportunitats comparada entre països

En aquest darrer capítol analitzem la mobilitat relativa (fluïdesa) entre les classes socials de pares i fills amb dades de Catalunya, Noruega, Holanda, França, la Gran Bretanya, Itàlia i el Japó. Si en la recerca anterior vam calcular l'augment proporcional de fluïdesa a Catalunya (més igualtat relativa d'oportunitats), en aquesta anàlisi es tracta de jerarquitzar aquests vuit països per determinar-ne el nivell diferencial de fluïdesa.

Podrem respondre a la pregunta si Catalunya és més o menys classista que els països citats pel que fa a la mobilitat intergeneracional. Fins ara havíem calculat l'augment o reducció comparada de la fluïdesa però sense poder situar el cas català en un rànquing de països que n'aclarís el posicionament. De fet, sempre partíem d'una taula base i els paràmetres només deixaven constància de la seva evolució respecte a aquesta primera taula de mobilitat. Allò que no quedava constatat a l'estudi, però, era el nivell absolut de la fluïdesa ni com es comparava respecte a altres països.

Aquest text intenta donar una resposta parcial a ambdues qüestions. D'una banda, obtenim uns indicadors sintètics de la fluïdesa total de les taules de mobilitat catalanes (PaD, 2005 i 2009) i de diverses taules de mobilitat d'altres cinc estats europeus (Itàlia, França, Holanda, Noruega i el Regne Unit) i un d'asiàtic (el Japó). De l'altra, fem una anàlisi de la mobilitat a cada país, en què intentem constatar les principals diferències en el règim de fluïdesa de cada taula. Sovint són prou diferents, malgrat compartir indicadors sintètics similars.

Fem un preàmbul per donar uns breus apunts sobre les diverses formes d'associació entre origen (o) i destí (d) de classe entre pares i fills. Una primera és la **reproducció de classe**. És la suma d'individus situats a la diagonal de la taula de mobilitat i correspon a l'herència de la classe del pare per part del fill, atès que són coincidents. Una segona forma més indirecta d'associació entre classe de pare i fill correspon a la **determinació de classe**. En aquest cas la classe de pare i fill no coincideixen, però la classe del fill és determinada per la del pare. Pensem el cas hipotètic, seguint l'esquema EGP, en què tots els fills de pares de classe IVa passen a la classe II. En aquest cas no hi ha reproducció de classe, però la classe del fill queda estrictament determinada per la del pare.

La reproducció de classe és un cas especial de la determinació de classe. Aquest matís conceptual és important perquè és possible que canvis forts en l'estructura socioprofessional de pares i fills debilitin l'herència, però que la determinació de classe es mantingui o s'incrementi i, per tant, redueixi la fluïdesa.

Finalment, és important remarcar que la distribució o estructura socioprofessional que presenten pares i fills és un agregat d'estructures socioprofessionals on s'acumulen diferents períodes. Si bé l'estructura socioprofessional del fills està més a prop del present que la dels pares, també hi ha una zona d'intersecció entre les dues.

SELECCIÓ I ESTANDARDITZACIÓ DE LES DADES

La selecció dels països ha estat restringida a aquells per als quals ens era possible d'obtenir dades comparables amb Catalunya. Això ens ha obligat a acceptar una sèrie de compromisos:

- a) de les taules a l'abast, només hem incorporat les que inclouen homes i dones;
- b) de la classificació EGP, hem hagut d'agrupar les categories en el mínim que eren presents a totes la taules;
- c) del període cobert, hem hagut d'acceptar que les taules fossin d'anys ben diferents, des de la de França del 1993 fins a la de Catalunya del 2009 (una diferència de 16 anys).

Un altre problema afegit era la diferència en el contingent d'individus entre taules: des dels 1.681 individus de Catalunya (2005) fins als 30.005 individus d'Holanda (2004).

L'anàlisi agregada de totes les taules se'n ressentia perquè el pes del país amb més mostra (Holanda representa el 44%) esbiaixava els resultats cap a aquest país. Aquest problema era menor perquè no hem fet una anàlisi agregada de tots els països, en part per aquest problema. Però en termes de comparació, l'anàlisi es complicava perquè determinats estadístics, com X^2 , i els tests d'hipòtesi són molt sensibles al nombre d'individus.

Per facilitar la comparació vàrem recórrer a fer un *raking* o reponderació de les taules, amb el qual, d'una banda, establíem un nombre idèntic de persones per a cada taula (5.000), i simultàniament eliminàvem els efectes de les diferents estructures socioprofessionals d'origen i destí de cada país via l'homogeneïtzació dels marginals de les taules, tot mantenint l'estructura d'associació interna mesurada per les raons de raons.

Les diferències en les ràtios de mobilitat absoluta entre països reflecteixen, d'una banda, un règim de mobilitat relativa diferent, i d'una altra, la diferent estructura socioprofessional de les taules de mobilitat tant pel que fa als orígens com als destins. L'estandardització via *raking* o reponderació de les diferents taules elimina aquestes diferències i permet centrar-se en els canvis de règim de mobilitat relativa o fluïdesa. Aquest tipus de taules que respecta l'estructura de relacions bàsiques reflectides en les raons de raons és especialment útil quan treballen amb estadística descriptiva.

A més, un nombre tan alt d'individus en certes taules i en el total (68.204) implicava que els criteris estàndard de selecció de models a partir de test d'hipòtesis quedessin invalidats, atès que qualsevol model era significativament diferent d'un altre. Per tant, hem hagut de recórrer a mètodes de validació alternatius, amb solucions molt semblants a les adoptades per Erikson i Goldthorpe (1993). La taula 56 mostra aquests descriptius estadístics i els seus equivalents estandarditzats entre claudàtors.

Hi ha diferències importants en el canvi d'estructura socioprofessional d'origen i destí per països, que van des del 16% de Catalunya (2005) fins al 40% del Japó (1997). Aquestes diferències mostren una certa tendència a ser més grans a les taules més antigues.

L'índex de dissimilaritat Δ ens mostra el percentatge d'individus que haurien de canviar de lloc per assegurar que origen i destí són independents sota la restricció dels marginals no homogenis. Entre claudàtors trobem el valor per a les taules estandarditzades.

Taula 56.**Descriptius estadístics generals i *raking* o reponderació de mostres nacionals**

	Catalunya		França 1993	Itàlia 2005	Japó 1997	Holanda 2004	Noruega 1995	Regne Unit 2000
	2005	2009						
n	1.681	1.877	12.048	8.000	2.681	30.005	4.605	7.307
<i>Raking</i>	[5000]	[5000]	[5000]	[5000]	[5000]	[5000]	[5000]	[5000]
Δ	14%	13%	15%	16%	14%	16%	11%	17%
<i>Raking</i>	[12%]	[13%]	[17%]	[19%]	[16%]	[20%]	[13%]	[20%]
Δ marginals	16%	17%	31%	20%	40%	27%	33%	17%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005 i 2009), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

En tots els casos, exceptuant Catalunya, s'incrementa l'associació entre posició d'origen i de destí. Una part important de la dependència és causada per l'estructura socioprofessional inicial i final diferent, i això és especialment cert per al cas de Catalunya.

L'índex de dissimilaritat dels marginals, que mesura el canvi de l'estructura socioprofessional entre origen i destí, mostra que Catalunya i la Gran Bretanya tenen un percentatge de canvi estructural força menor que la resta dels països (pràcticament la meitat), i que el Japó clarament ha tingut, amb diferència, el canvi d'estructura socioprofessional més gran de tots.

La taula 57 presenta els diferencials entre orígens i destins. L'increment més gran de destins de classe alta experta (I-II) es dona a la Gran Bretanya, amb un increment de 15,9 punts a costa del decrement dels destins obrers (V-VI-VII) i dels destins de petita burgesia (IV). A Catalunya, l'increment dels destins alts experts (I-II) és igual de moderat que a Itàlia i el Japó, però és el país on es manifesta la reducció més gran dels destins obrers poc qualificats (VII), amb una reducció de 12,6 punts.

Una anàlisi de les diferències de percentatge entre la distribució socioprofessional dels pares i dels fills permet veure les fonts de variació més important que, agregades, determinen els canvis estructurals entre origen i destí. En general, deixant de banda el Japó, a tots els països es donen els desplaçaments següents:

Taula 57.**Diferencial orígens i destins per classes socials i països**

	Diferencial D-O				
	I-II	IV	III	V-VI	VII
Catalunya	+8,9	-3,2	+6,3	+ 0,6	-12,6
Noruega	+ 12,4	-20,2	+ 20,2	-7,1	-5,3
França	+ 11,5	-15,9	+ 19,1	-7,3	-7,4
Japó	+7,4	-39,6	+9,1	+ 8,7	+ 14,4
Holanda	+ 14,0	-15,6	+ 12,9	-5,0	-6,3
Itàlia	+7,8	-12,1	+ 11,9	0	-7,6
Gran Bretanya	+ 15,9	-4,0	+1,4	-7,2	-6,1

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

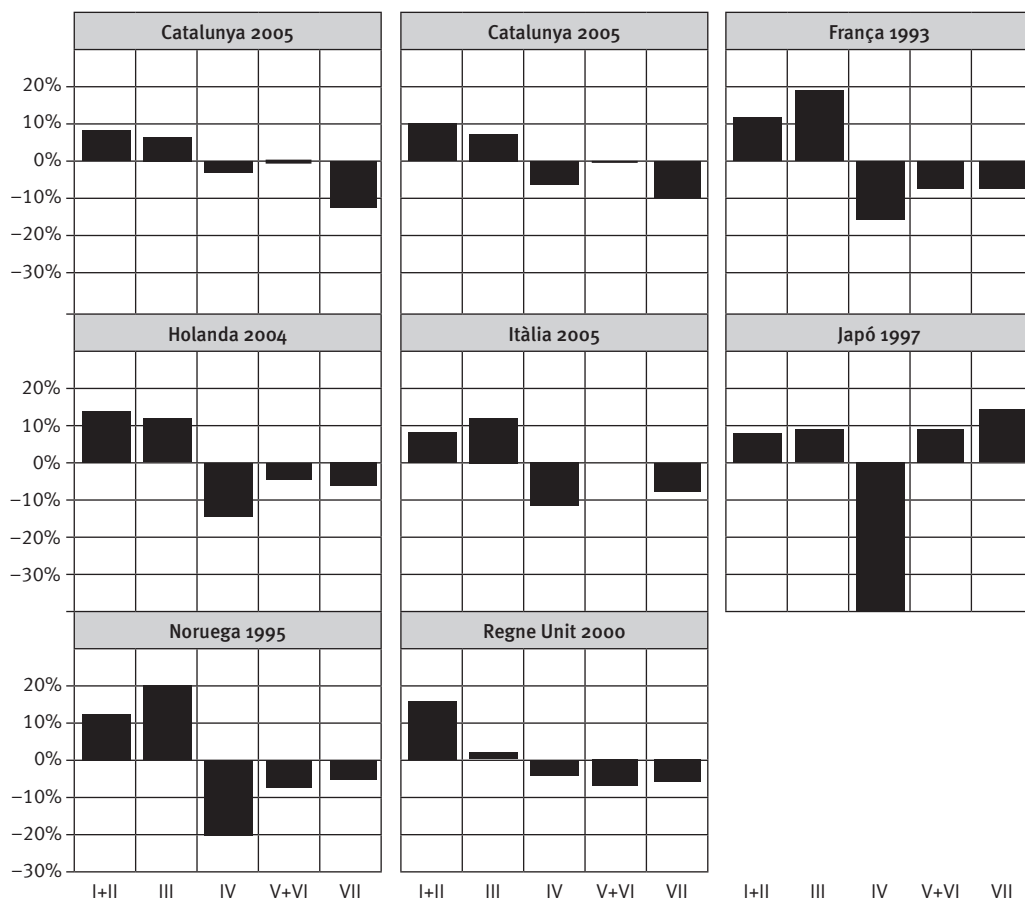
- desplaçament des de les classes obreres (V-VI/VII) cap a les classes altes expertes (I-II),
- desplaçament d'ascens de la classe obrera poc qualificada (VII) a la classe d'empleats no manuals (III),
- desplaçament horitzontal de la classe obrera qualificada (V-VI) cap a la no manual intermèdia (III).

És important remarcar la importància del flux de sortida de la classe IV per a tots els països, però no per a Catalunya. El panorama general és, doncs, d'un increment de la classe alta experta (I-II) i de la d'empleats no manuals (III). Aquest increment implica ascens social per al primer cas, i ascens i mobilitat horitzontal per al segon, en funció de la classe d'origen.

Catalunya mostra una variació intergeneracional baixa i centrada en la classe VII, com hem vist a la taula 57. La resta de països mostra variacions estructurals més intenses. En gairebé tots els casos, la gran classe perdedora és la IV (petita burgesia), en benefici de la classe alta experta (I-II) i de la classe III d'empleats no manuals de rutina. La pauta és, si es vol, d'unes societats en procés de salarització i terciarització.

Gràfic 34.

Diferències entre marginals d'origen i destí

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005 i 2009), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

Un cas especial és el del Japó, que, com vèiem abans, mostra la divergència més gran entre estructura socioprofessional de pares i fills. Aquesta diferència està centrada en la caiguda de més d'un 30% de la classe IV (petita burgesia). Aquesta forta caiguda fa que fins i tot categories socioprofessionals com les V, VI i VII s'incrementin, fenomen que no es produeix en cap altre país dels que prenem en consideració.

En conclusió, una bona part de la mobilitat és causada per la distribució diferent de les categories socioprofessionals entre pares i fills. És a dir, es tracta de mobilitat estructural no circulatòria. Però en el cas de Catalunya aquest canvi estructural és menor, i en conseqüència el pes de la mobilitat relativa, de la fluïdesa, és més important.

La mobilitat implica tant mobilitat de descens com d'ascens i horitzontal. La primera és un moviment de categories inferiors a superiors, la segona és un moviment en sentit contrari i la tercera és un moviment entre categories jeràrquicament iguals. Aquesta distinció és important perquè òbviament una alta mobilitat de descens de cap manera és positiva, mentre que un moviment d'ascens alt és positiu.

A la major part de països s'han destruït destins de petita burgesia (IV), cosa que ha afavorit el creixement de les classes professional (I-II) i intermèdia (III). A Catalunya la destrucció més intensa ha estat d'obers poc qualificats (VII).

Taula 58.

Mobilitat intergeneracional per països

	Catalunya 2005	Catalunya 2009	França 1993	Itàlia 2005	Japó 1997	Holanda 2004	Noruega 1995	Regne Unit 2000
Herència	27%	29%	31%	34%	31%	33%	28%	39%
<i>Estàndard</i>	[28%]	[30%]	[35%]	[34%]	[34%]	[34%]	[31%]	[36%]
Ascens	19%	21%	22%	24%	33%	22%	27%	17%
<i>Estàndard</i>	[27%]	[26%]	[26%]	[26%]	[26%]	[27%]	[27%]	[26%]
Descens	29%	29%	25%	27%	9%	26%	24%	30%
<i>Estàndard</i>	[20%]	[21%]	[20%]	[22%]	[21%]	[22%]	[21%]	[20%]
Ascens "net"	-10%	-8%	-3%	-3%	+24%	-4%	+3%	-13%
<i>Estàndard</i>	[+7%]	[5%]	[6%]	[4%]	[5%]	[5%]	[6%]	[6%]
Horitzontal	25%	21%	23%	15%	27%	19%	20%	14%
<i>Estàndard</i>	[25%]	[22%]	[19%]	[18%]	[19%]	[18%]	[20%]	[18%]

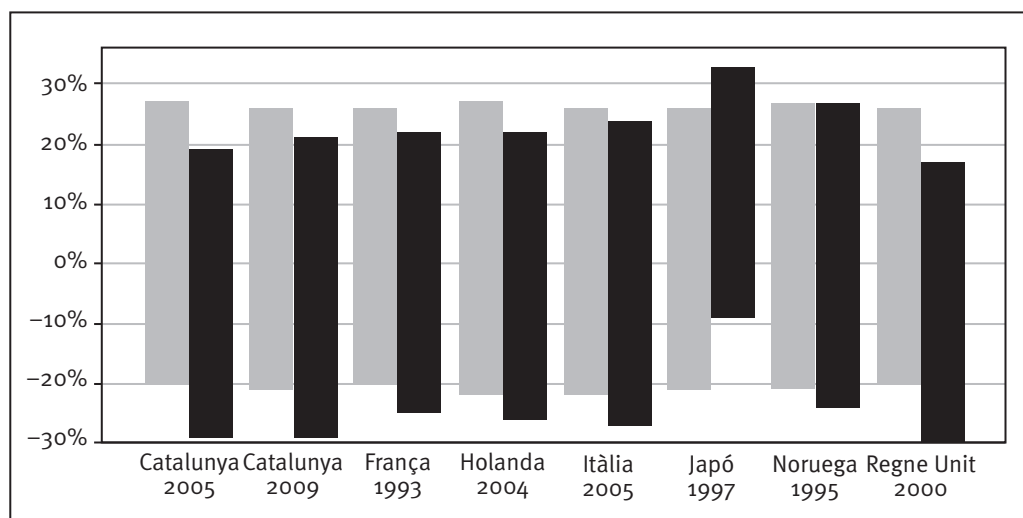
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

La influència de l'increment de noves posicions de classe professional i intermèdia fa que la mobilitat ascendent hagi estat fins ara la pauta dominant, tal com comprovem a

la taula 58. Aquest efecte és encara més marcat a les taules estandarditzades. En aquest cas, com podem veure al gràfic 35, les barres es desplacen cap a dalt respecte a les barres que representen les taules no estandarditzades, i això indica l'augment de la mobilitat ascendent i la disminució de la descendent. L'excepció és el Japó, on es produeix una correcció a la inversa: augmenta la mobilitat descendent i disminueix l'ascendent.

Gràfic 35.

Ascens i descens per països: valors originals (negre) i estandarditzats (gris)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

En general l'estandardització augmenta l'herència entre 1 i 4 punts percentuals (a partir d'ara pp), però Itàlia manté el mateix percentatge i el Regne Unit el disminueix 3 pp. També augmenta la mobilitat ascendent: Catalunya-2005 (+8 pp), Catalunya-2009 (+5 pp) i, especialment, el Regne Unit (+9 pp). Tanmateix, al Japó disminueix 7 pp.

D'altra banda, disminueix la mobilitat descendent, sobretot al Regne Unit, que perd 10 pp, i Catalunya 2005 i 2009 (-9 pp i -8 pp, respectivament). Ara bé, una altra vegada el Japó manté una pausa inversa: incrementa el descens en 12 pp. Els canvis en la mobilitat horitzontal són més heterogenis. Catalunya 2005 i Noruega mantenen la ma-

teixa, Catalunya 2009 la incrementa 1 pp i Holanda la redueix 1 pp. Tots aquests països tenen, doncs, variacions minses en la taxa de mobilitat horitzontal. La resta de països, però, en tenen una de més intensa. França redueix 4 pp i el Japó 8. Itàlia i el Regne Unit incrementen 3 i 4 pp, respectivament.

En conclusió, l'estandardització elimina l'efecte de les variacions estructurals en la composició de les classes entre pares i fills, i fa més evidents els efectes de la mobilitat relativa en la mobilitat de cada país. En el nostre cas, això implica una disminució de la mobilitat de descens que fa que l'ascens "net" (que és negatiu a gairebé totes les taules originals) esdevingui positiu en tots els casos.

El Japó és, de tots els països, el que exhibeix un comportament més idiosincràtic, amb fortes variacions entre les taxes originals i les estandarditzades. A més, aquestes variacions l'afecten negativament, ja que és l'únic país que perd mobilitat ascendent neta en passar a taxes estandarditzades.

QUINS SÓN ELS PAÏSOS MENYS CLASSISTES I AMB MÉS FLUÏDESA SOCIAL?

Per respondre a la incògnita hem analitzat cinc mesures d'associació (la Raó de Versemblança (L^2 , X^2 , ϕ_c , Altham's d i Altham's θ) que apareixen a la taula 59. En l'annex final del capítol se'n pot consultar la definició. Anticipem ara que Φ_c (coneguda també com V de Cramér) és la mesura de X^2 corregida pel nombre d'individus i el mínim de categories de la taula. Altham's d és una mesura de distància a escala logarítmica entre dues taules a partir de la diferència entre les seves raons de raons.

Les que presentem aquí per a cada país estan calculades respecte a una taula on l'origen i el destí són completament independents. Altham's θ és la mitjana de totes les raons de raons logarítmiques de la taula. Altham's d se sol expressar en escala logarítmica, però aquí la presentem exponenciada per facilitar la interpretació com a mitjana geomètrica del conjunt de raons de raó d'una taula.

Per al cas de les mesures basades en X^2 , per tal de facilitar la comparació les hem calculades tant sobre la taula original com sobre l'estandarditzada. Per la seva pròpia

Taula 59.**Mesures d'associació**

	Catalunya		França 1993	Itàlia 2005	Japó 1997	Holanda 2004	Noruega 1995	Regne Unit 2000
	2005	2009						
L^2	200	199	1974	1333	346	4761	433	1419
	[538]	[517]	[999]	[960]	[757]	[981]	[557]	[1069]
χ^2	207	204	2121	1393	355	5000	450	1539
	[554]	[531]	[1089]	[978]	[794]	[1076]	[598]	[1156]
Φ_c	0,18	0,16	0,21	0,21	0,18	0,20	0,16	0,23
	[0,17]	[0,16]	[0,23]	[0,22]	[0,20]	[0,23]	[0,17]	[0,24]
Altham's d	22,53	19,35	27,00	24,52	19,02	16,89	18,45	21,17
Altham's θ	4,09	3,35	5,41	4,63	3,28	2,87	3,17	3,76

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

natura, les raons de raó són insensibles als marginals i per tant no ha calgut calcular Altham's d i Altham's θ per a la taula estandarditzada.

Els resultats es detallen a la taula 59 i són els següents:

- La fluïdesa de la societat catalana ha millorat entre el 2005 i el 2009, la mitjana de raons de raons ha passat de 4,09 a 3,35, i per tant en aquest període la rigidesa classista s'ha reduït.
- La fluïdesa de Catalunya 2009 és una mica superior a la del Japó i Noruega.
- La fluïdesa de Catalunya 2009 és clarament superior a la de França i Itàlia, i una mica superior a la del Regne Unit. Catalunya és menys classista que aquests països.
- Holanda és l'únic país que mostra una fluïdesa clarament superior a la catalana del 2009.
- Cal tenir en compte que una part important de la fluïdesa és estructural i depèn del canvi entre la distribució d'ocupacions entre pares i fills.
- Però tot i això, Catalunya presenta un canvi estructural menor que el d'altres països, i això dóna valor a la fluïdesa social intrínseca pròpia del sistema de relacions socials (més igualitarisme i apertura dels destins a bona part dels orígens de classe).

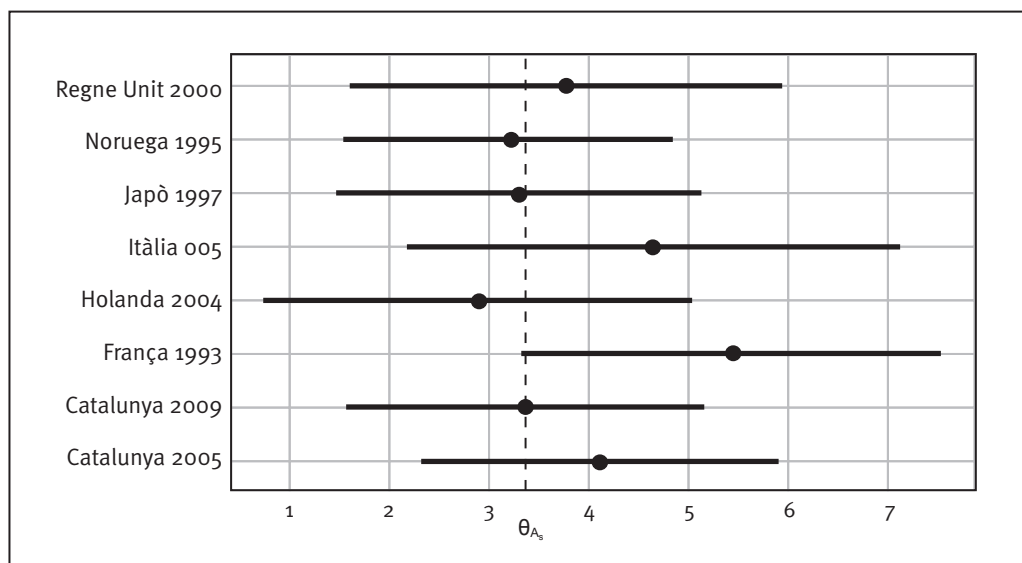
- Catalunya (PaD, 2005 i 2009) i Noruega mostren l'associació menys forta entre origen del pare i destí del fill, mesurada per L^2 , χ^2 i Φc de totes les taules estandaritzades.
- En termes de raons de raó la situació és diferent. θ_a per a Catalunya millora entre el 2005 i el 2009, però Holanda i el Japó avancen Catalunya 2009 en termes de fluïdesa i la deixen en un tercer lloc. Si comparem amb Catalunya 2005 hi hem d'afegir el Regne Unit i el Japó, i Catalunya queda la tercera per la cua.

Els resultats d'Altham's θ i d són diferents dels que obtenim per a les mesures basades en χ^2 , perquè aquests estadístics són completament insensibles a la composició dels marginals d'origen i destí. Amb aquestes mesures Catalunya mostra un grau de mobilitat menor.

Si abans Catalunya, tant el 2005 com el 2009, estava al mateix nivell de mobilitat que Noruega, ara també està per sota del Japó i Holanda per a l'any 2009 i en tercer lloc per

Gràfic 36.

Mitjana de raó de raons per països (Altham's θ)

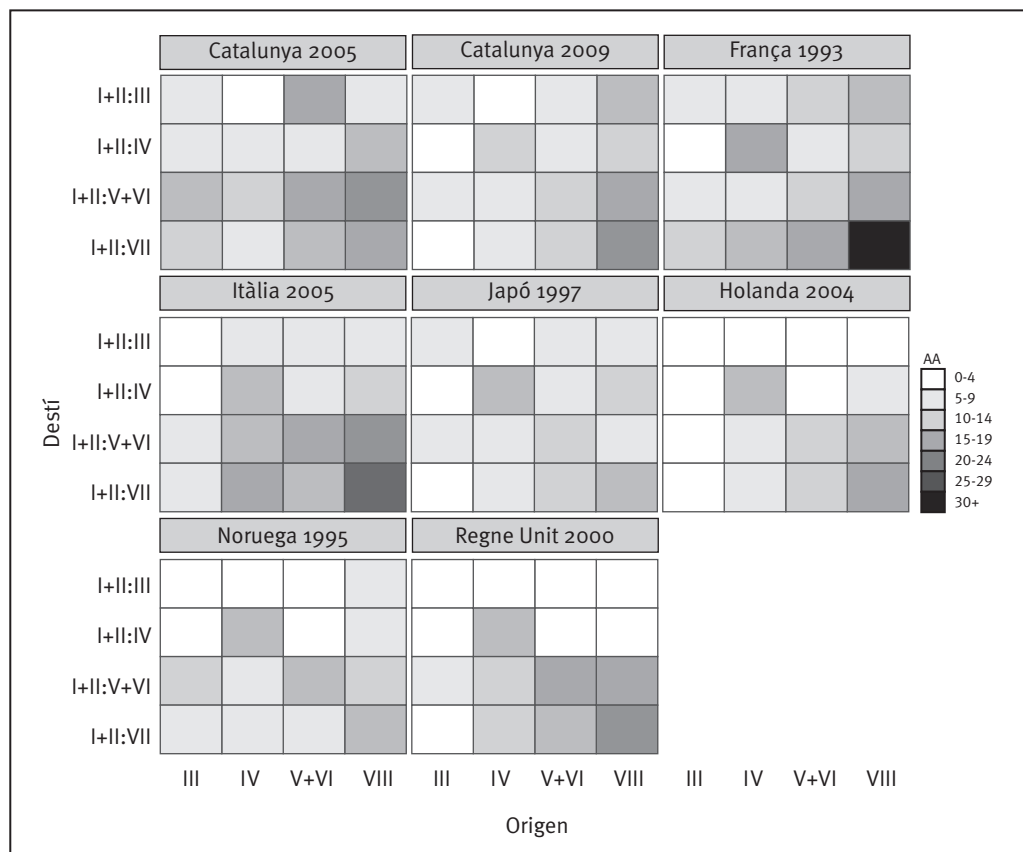

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

la cua en el cas de l'any 2005. Tanmateix, el fet que la taula en el seu conjunt mostri una associació dèbil entre categories no implica que no hi hagi associacions locals potencials molt més fortes.

Gràfic 37.

Distribució de les raons de raons entre països

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

En definitiva, els indicadors sintètics de fluïdesa social donen compte de la mobilitat general de la taula, però, com apuntàvem abans, no donen compte de l'estructura interna de mobilitat de cada una d'elles. Per això utilitzem les raons de raons, en el nostre cas

raó de raons *pivotal*s (*spanning odds ratios*), que podem veure al gràfic 37. El patró de distribució de les raons mostra aquelles classes que respecte a la classe alta experta (I-II) són més immòbils (o viceversa).

Per explicar el mecanisme d'interpretació de les raons de raó d'una taula prenem com a exemple França 1993 i la casella de l'extrem inferior dret més enfosquida (corresponent a I-II:VII/I-II:VII). Aquesta raó de raó és el resultat de dividir la raó que una persona amb un pare a la classe I-II acabi a la classe VII en lloc de mantenir-se a la I-II per la raó que una persona amb el pare a la classe VII passi a la classe I-II en lloc de seguir a la classe VII. Per al cas de França hi ha 30 vegades més probabilitats que un fill de pare de la classe obrera (VII) es quedi a l'obrer en lloc d'anar a la classe I-II que no pas que un fill de pare de la classe I-II acabi a l'obrer poc qualificada (VII). La interpretació de cada una de les raons de raons és, sens dubte, feixuga, i aquí ens interessa més donar un panorama general del comportament de la mobilitat per països, sense entrar excessivament en detalls particulars.

Com veiem al gràfic 37, a grans trets podem dividir les taules en dos grups. Aquell en què les taules mostren una distribució indiferenciada de les raons de raó, amb un patró de taques clares que indiquen un règim alt de fluïdesa (Catalunya 2005 i 2009, el Japó, Holanda i Noruega), i un segon grup que mostra un patró d'enfosquiment a mesura que ens apropem a l'extrem inferior dret, on trobem la classe VII (França, Itàlia i el Regne Unit). Aquest patró també mostra una segona àrea de rigidesa: la trobem a la columna de la classe IV.

En certa manera, si deixem de banda la intensitat del fenomen, podríem dividir totes les taules, tant les del primer grup com les del segon, en dues zones:

- a) una **zona de relativa fluïdesa** corresponent a la intersecció de les classes I-II, III i, amb matisos, petita burgesia (IV),
- b) i una altra **zona de rigidesa obrera** formada per l'àrea on interseccionen els quadres i tècnics (V), els obrers qualificats (VI) i els obrers poc qualificats (VII). Aquesta divisió ens remet a una altra divisió: aquella que separa el sector de serveis dels sectors indústria i agricultura.

Dins d'aquesta divisió trobem a cada zona un parell de cel·les que mostren una rigidesa més marcada. A la primera zona, la que hem qualificat com de fluïdesa, la petita burgesia

(IV) mostra un lleuger increment de la immobilitat. Dins de l'àrea d'immobilitat, la classe VIIa mostra un fort increment de la immobilitat, especialment per a França, Itàlia i el Regne Unit.

En conclusió, Catalunya és socialment més fluïda que França, Itàlia i el Regne Unit i, tenint en compte la diversitat de mesures de la fluïdesa social que hem contrastat, encara està superada per Holanda i Noruega com a països menys classistes. Per tant, contra el tòpic d'una Catalunya rígida i classista, el nostre exercici confirma les conclusions de la nostra recerca anterior i la posiciona com una societat que ofereix més igualtat d'oportunitats del que intuïtivament pensem.

ANNEX

Estadístics utilitzats	
Θ d'Altham	$\theta_{A_s}(p) = \left(\frac{1}{IJ} \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \left(\delta_{ij}^{(s)} \right)^p \right)^{\frac{1}{p}}, p \geq 1$ Θ d'Altham és definit com un estadístic sintètic que amb $p = 2$ és equivalent a una mitjana dels <i>log-odds</i> de la taula de mobilitat. De les dues versions nosaltres utilitzem la versió <i>pivotal</i> (<i>spanning</i>) amb la categoria de referència a la cel·la [1,1].
D d'Altham	$d(P, Q) = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \left \log \frac{f_{ip} f_{i'j'p}}{f_{i'jp} f_{ij'p}} - \log \frac{f_{jq} f_{i'j'q}}{f_{i'jq} f_{ij'q}} \right ^2 \Bigg ^{\frac{1}{2}}$ D d'Altham és l'arrel quadrada de les diferències en els corresponents log odds ràtios entre les dues taules que es comparen. Quan una taula es compara amb la taula generada per un model d'independència, la distància mostra el grau de mobilitat/immobilitat.
V de Cramér	$c = \sqrt{\left(\frac{X^2}{N(k-1)} \right)} \text{ on } k = \min(R, C)$ V de Cramér es computa calculant l'arrel quadrada de l'estadístic X^2 dividida per la grandària de la mostra multiplicada pel mínim de nombre de columnes o files.
Kappa de Cohen	$\kappa = \frac{Pr(a) - Pr(e)}{1 - Pr(e)}$ $Pr(a)$ és l'acord entre observadors, $Pr(e)$ és l'acord hipotètic.
Raó de versemblança	$L^2 = 2 \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J n_{ij} \ln \left(\frac{f_{ij}}{\hat{F}_{ij}} \right)$
X^2	$X^2 = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \frac{(f_{ij} - \hat{F}_{ij})^2}{\hat{F}_{ij}}$
Índex de dissimilitud	$\Delta = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^J \frac{ f_{ij} - \hat{F}_{ij} }{2n}$

Taula 6o. Raons de raó (*odds ràtio*) per països

Catalunya 2005				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	2,53	2,21	4,82	2,83
I+II:IV	1,66	2,40	3,43	2,51
I+II:V+VI	6,36	2,82	9,27	4,89
I+II:VII	4,40	5,44	12,07	9,96
Catalunya 2009				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	1,96	1,86	2,53	1,59
I+II:IV	1,36	4,25	2,44	2,60
I+II:V+VI	3,06	2,91	5,44	4,26
I+II:VII	3,91	6,71	8,52	10,18
França 1993				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	2,71	1,60	3,21	5,76
I+II:IV	2,73	10,01	3,50	9,77
I+II:V+VI	3,38	3,19	6,42	12,45
I+II:VII	5,59	4,89	9,73	30,91
Itàlia 2005				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	1,54	1,03	2,39	2,33
I+II:IV	2,04	7,09	8,25	10,33
I+II:V+VI	2,62	2,86	13,41	8,41
I+II:VII	3,04	4,81	16,80	19,80
Japó 1997				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	2,17	1,06	2,85	2,60
I+II:IV	1,12	7,47	4,17	5,14
I+II:V+VI	2,19	2,64	6,24	3,64
I+II:VII	2,35	5,20	4,42	8,36

Holanda 2004				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	1,12	1,31	1,67	1,83
I+II:IV	1,00	9,03	2,49	4,45
I+II:V+VI	1,54	2,37	5,75	6,02
I+II:VII	1,62	3,23	6,67	10,90
Noruega 1995				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	1,93	1,10	3,89	3,25
I+II:IV	1,91	5,23	3,45	3,59
I+II:V+VI	2,07	2,15	6,31	3,56
I+II:VII	2,67	2,81	5,77	7,14
Regne Unit 2000				
	I+II:III	I+II:IV	I+II:V+VI	I+II:VII
I+II:III	2,07	1,13	2,46	2,28
I+II:IV	2,06	6,30	4,48	5,09
I+II:V+VI	2,40	2,02	9,90	7,99
I+II:VII	2,28	2,36	11,13	17,63

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

Taula 61.

Distàncies entre països (θ_a) respecte a una taula amb un patró d'independència (diagonal)

	Catalunya		França 1993	Itàlia 2005	Japó 1997	Holanda 2004	Noruega 1995	Regne Unit 2000
	PaD 2005	PaD 2009						
Catalunya 2005	22,53	12,09	8,51	15,65	10,65	20,68	12,29	11,35
Catalunya 2009	–	19,35	7,67	12,72	9,02	17,50	9,96	9,40
França 1993	–	–	27,00	20,12	15,19	25,15	16,83	15,90
Itàlia 2005	–	–	–	24,52	14,42	22,85	15,69	14,93
Japó 1997	–	–	–	–	19,02	17,29	10,76	9,96
Holanda 2004	–	–	–	–	–	16,89	10,74	10,61
Noruega 1995	–	–	–	–	–	–	18,45	8,38
Regne Unit 2000	–	–	–	–	–	–	–	21,17

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2005), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

⑦ Conclusions: risc, desigualtats i probabilitats

Al llarg dels capítols d'aquesta recerca hem anat completant un retrat fidedigne de les trajectòries canviants i fluctuants que alteren les posicions socials, d'estatus, de renda i de classe dels catalans. En tant que recerca sobre la desigualtat i mobilitat intrageneracional entre 2003-2009, les dades del PaD ens han permès capturar els primers impactes de la crisi iniciada el 2008. Una crisi nascuda i desplegada com un risc sistèmic de proporcions globals que ha deixat al descobert la vulnerabilitat de països, estats, governs i persones, i que encara no s'ha acabat.

Una crisi financera de risc global, provinent dels Estats Units, però que s'ha centrat en Europa, en les febleses sistèmiques d'una mala arquitectura institucional de la zona euro (moneda comuna sense unió fiscal ni bancària). Més en concret, ha posat a l'ull de l'huracà els excessos i mala governança dels països de tradició catòlica o mediterrània que han acabat sent rescatats o tutelats per Brussel·les o pel Fons Monetari Internacional (Grècia, Portugal, Irlanda, Itàlia i Espanya). Es tracta d'una crisi històrica i sense precedents que supera les prediccions dels economistes i que ens ha demostrat el risc vulnerable del benestar o la facilitat de perdre drets socials, renda i estatus que pensàvem assegurats i garantits.

En aquest apartat de conclusions recapitem els principals resultats i contribucions que aporta la nostra recerca i assenyallem aquells temes o problemes que ens semblen més rellevants. Per tant, no donarem receptes unilaterals sinó més aviat dades crítiques que millorin la comprensió reflexiva d'un escenari prou complex i transcendental com el que vivim. Ens centrarem en tres aspectes rellevants: a) la transformació del benestar en un

risc vulnerable; b) l'impacte de la crisi i de les polítiques d'austeritat en l'augment de les desigualtats i el malestar social, i c) la necessitat de polítiques de creixement i de justícia social, que, per al cas català, impliquen superar l'injust dèficit fiscal que pateixen el país i els seus sectors i col·lectius més vulnerables.

EL RISC VULNERABLE DEL BENESTAR (2003-2009)

En el nostre període d'anàlisi longitudinal entre el 2003 i el 2009 s'ha combinat tant la bonança econòmica i la plena ocupació (2003-2007) com l'esclat sobtat d'una profunda crisi (2008-2009) que quatre anys després (2012) sembla que no té sortida.

En el període 2008-2011 s'han destruït 544.000 llocs de treball de totes les categories laborals, a excepció de la dels professionals i tècnics superiors, que han augmentat en 51.000 llocs de treball. En aquest període s'han destruït tots els llocs de treball creats en el trienni 2005-2008 (334.000 ocupacions) i alhora s'han destruït uns altres 261.000 llocs de treball ja existents abans del 2005.

El gràfic 38 posa en evidència el sotrac del PIB català entre el 2008 i el 2009, que ha posat fi a quize anys de bonança continuada. En tan sols nou mesos vam passar de gaudir de bonança i prosperitat (que s'ha revelat fràgil i amb peus de fang) a caure en una depressió econòmica sense precedents que ha desfermat un màxim de desconfiança en les institucions de govern.

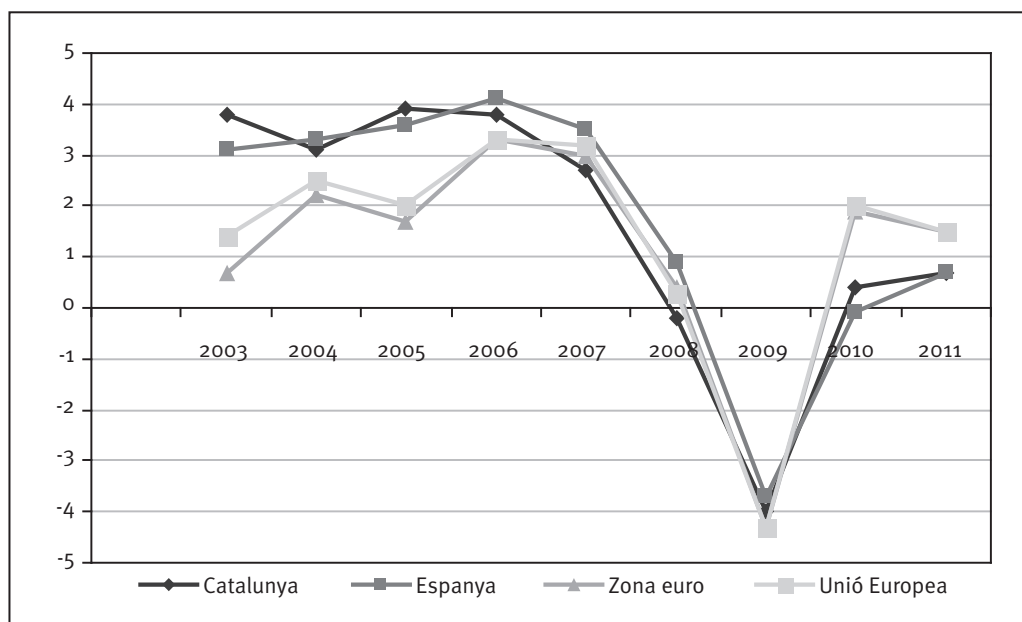
Segons els nostres resultats a partir de les dades longitudinals del PaD (2003-2009), el 38% dels enquestats s'han empobrit i han caigut a quintils inferiors de renda respecte als que gaudien el 2003. La crisi a Catalunya ens fa més desiguals, tensa les costures de la cohesió social i vulnerabilitza el 31% dels homes i el 40% de les dones entre 25 i 64 anys que han perdut benestar, estatus i renda entre el 2003 i el 2009. Són indicadors regressius, de pas enrere i d'aprehensió davant una crisi depressiva que sembla que no té sortida.

La nostra recerca, dèiem a la introducció, no és només un estudi del **primer impacte de la crisi**, sinó també una recerca sobre estratificació social centrada en la importància central de l'educació com a nova jerarquia de seguretat, poder i estatus. Al llarg de la recerca ha quedat constatat el paper determinant i dual que té l'educació, tant a l'hora

Gràfic 38.

Taxa de creixement real del PIB (2003-2011)

Font: Eurostat i Idescat. Sèries revisades el 12 de maig de 2012.

de reforçar els avantatges del capital humà més privilegiat com a l'hora de compensar i ajudar a superar les situacions adverses i el desavantatge dels orígens socials. Esperem haver descobert i constatat noves evidències que ajudin a copsar aquesta **doble funció de l'educació**, entre la reproducció i la igualació, dualitat que s'intensifica en plena crisi i en ple naixement turbulent de l'economia del coneixement i dels serveis globals.

Hem tornat a constatar que l'**encllassament dels joves** no depèn del seu origen social sinó del nivell d'estudis que hagin assolit, i es pot observar una determinació limitadora d'un origen social baix entre els joves amb fracàs escolar. Hem constatat l'educació terciària, i especialment universitària, en tant que **nou llinar educatiu i cultural** que permet menys risc de vulnerabilitat i descens social. Aquest fet posa en relleu la importància d'avaluar els problemes d'equitat i de **desigualtat d'oportunitats en l'educació terciària** si va camí de convertir-se en el nou llinar educatiu comú que desnivella i devalua la resta

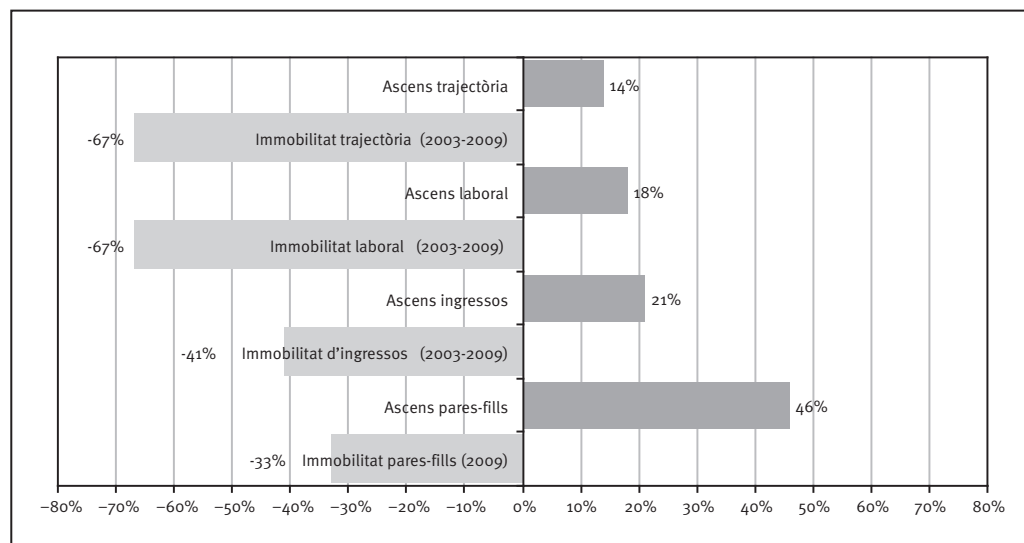
de formacions genèriques que no comporten especialització (batxillerat, FP mitjana i educació bàsica).

Hem constatat la importància de la mobilitat intergeneracional entre pares i fills com el gran salt redistributiu de la mobilitat social i les oportunitats. Si compactem en un únic estoc la mobilitat intergeneracional i intrageneracional, hem vist com el 37% dels enquestats segueix *biografies de classe* o **trajectòries de reproducció lineal** amb immobilitat en els tres punts observats (orígens – classe el 2003 – classe el 2009) que perpetua una pauta de reproducció social molt arrelada en les segones generacions.

Però, alhora, hem identificat les **trajectòries d'estabilitat intrageneracional (46%)** que han conegut l'ascens (36%) o descens (10%) de classe el 2003 en relació amb els pares i s'han mantingut estables o immòbils entre el 2003 i el 2009. Per últim, la contribució efectiva de la mobilitat intrageneracional la trobem en les **trajectòries de doble canvi (17%)** que han viscut mobilitat de classe pares-fills el 2003 i alhora experimenten un segon canvi intrageneracional (2003-2009).

Gràfic 39.

Comparativa d'indicadors per tipus de mobilitat social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Per tant, hem constatat la **tesi del contrabanç** de Goldthorpe, que explica com en la trajectòria intrageneracional (en el curt termini) predomina la immobilitat de classe i el manteniment d'estatus (67%), que contraresta l'alta mobilitat intergeneracional entre pares i fills, que en la nostra recerca anterior també vam taxar en el 67%, desglossat entre el 46% d'ascens de classe i el 19% de descens.

El gràfic 39 mostra com la societat tendeix a ser molt conservadora en el curt termini (2003-2009) pel que fa a la immobilitat entre classes (67%) i a la immobilitat d'estatus laborals (entre fixos, autònoms, temporals, aturats i inactius). No obstant això, en el curt termini es registra més ascens d'estatus laboral (18%) que no pas ascens de classe (14%).

Els canvis més grans en el curt termini (2003-2009) es produeixen en la mobilitat d'ingressos o de renda, atès que només el 41% dels catalans adults ha pogut conservar la seva posició en el mateix quintil de renda que tenia el 2003. En el llarg termini (mobilitat social entre pares-fills) és on la societat renova l'estructura de classes, com dèiem, amb tan sols un 33% de reproducció de classe i un 46% d'ascens social entre la classe dels pares i la classe dels fills.

Potser una de les funcions que ha aconseguit aquesta recerca ha estat possibilitar el descobriment i constatació del comportament de les mobilitats socials en plural. Com que una part del període estudiat ha estat impactat per la crisi actual, convé contrastar els nostres resultats amb altres fonts i recerques recents a fi de posar-los en perspectiva.

La taula 62 recull els nostres resultats de mobilitat de trajectòria de classe i de mobilitat de renda. Al costat presentem dos estudis d'àmbit diferent: 1) la mobilitat de renda entre el 2009 i el 2010 per al conjunt de la Unió Europea-27 amb dades d'Eurofound (2011) i 2) la mobilitat d'estatus entre les situacions d'integració, vulnerabilitat, exclusió moderada i exclusió severa que fa Laparra (2010) per a Espanya entre el 2007 i el 2009.

Si exclouem la mobilitat de trajectòria de classe, que ja hem presentat sotmesa a una inèrcia més estàtica i conservadora, la mobilitat intrageneracional de renda segons el PaD (2003-2009) no es desvia gaire de la mobilitat de renda a la UE-27 ni tampoc de la mobilitat d'estatus que presenta Laparra (2010). La mobilitat vertical en aquestes recerques i situacions de renda i estatus oscil·la entre el 53 i el 59%, i s'observa una simetria interessant entre les dades del PaD i les dades de Foessa que treballa Laparra (2010).

Taula 62.

Comparació de taxes de mobilitat de renda, estatus i classe social

	Catalunya PaD (2003-2009)		UE-27	Espanya
	Mobilitat de classe	Mobilitat de renda	(1) Mobilitat de renda	(2) Mobilitat d'estatus
Herència	67%	41%	47%	42%
Mobilitat vertical	33%	59%	53%	58%
<i>Mobilitat ascendent</i>	14%	21%	16%	22%
<i>Mobilitat descendent</i>	19%	38%	37%	36%

(1) Mobilitat d'ingressos UE-27 entre el 2009 i el 2010 (Eurofound, 2011).

(2) Mobilitat d'estatus entre el 2007 i el 2009 (Laparra, 2010).

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD (2003-2009).

Segons aquestes últimes, el 42% de les llars espanyoles no ha variat d'estatus entre el 2007 i el 2009, taxa que es desglossa així: el 21% de les llars continua en un estatus d'integració benestant, el 18% continua en estatus vulnerable o d'integració precària, el 2% continua en exclusió compensada pels ajustos socials i l'1% de les llars es manté en l'estatus d'exclusió social severa. Laparra (2010) se sorprèn de l'alta fluctuació i mobilitat d'estatus que aporten les seves dades, especialment entre el 36% de les llars que ha conegut el descens d'estatus.

Aquest 36% de descens és molt proper a la nostra taxa de descens de renda (38%) i equivalent a la nostra taxa de vulnerabilitat (36%). En el seu cas, el descens d'estatus cap a la vulnerabilitat o l'exclusió es desglossa així: el 27% correspon a llars que han caigut en l'estatus vulnerable o en l'exclusió des de la integració benestant, el 7% a llars vulnerables que cauen en l'exclusió i el 2% a llars en exclusió compensada que cauen a l'exclusió severa. El cop dur de perdre benestar i estatus s'ha centrat, doncs, en el 27% de les llars espanyoles entre el 2007 i el 2009.

Però, ahora, no tot ha estat un moviment descendent, sinó que en aquests tres anys el 22% de les llars ha canviat i millorat d'estatus. Aquesta taxa es desglossa entre el

10% de llars espanyoles que eren vulnerables el 2007 i s'han estabilitzat el 2009, el 7% de les llars en exclusió moderada que han passat a la integració benestant o a la integració precària i el 5% de llars que passen de l'exclusió severa a altres estatus més normalitzats. Bona part d'aquesta sorpresa es deu a la perspectiva dinàmica o longitudinal adoptada, que, com vam veure en el primer capítol, enriqueix molt més la nostra comprensió de la complexitat.

La política social, les xarxes familiars i les estratègies individuals generen, doncs, inclusió i mobilitat de sortida de l'exclusió social. Si s'abusa de les retallades en polítiques socials i educatives i s'allarga massa l'atur de llarga durada, està per veure la capacitat de resistència i resiliència de les famílies més tocades per la crisi.

Per acabar, un recordatori molt preocupant que treuen a la llum les nostres dades del PaD (2003-2009). Els joves són el segment en què la societat exacerba la seva mutació en un disseny social dual i vulnerable. La dualització social és radical per als joves entre 25 i 34 anys el 2009: el 25% ha pujat en quintil d'ingressos, el 30% s'ha estancat en el mateix quintil i el 45% s'ha empobrit entre el 2003 i el 2009. Aquest podria ser un resum telegràfic de guanyadors i perdedors resultant del patró de creixement basat en el totxo, amb els seus excessos i febleses.

Si prenem la mobilitat d'ingressos per decils per a tota la població, el quadre encara és més esfereïdor: el 29% ascendeix a quintils superiors, el 25% queda estancat i el 46% s'ha empobrit. El balanç confirma, doncs, una pauta d'estratificació dualitzada que fa de la vulnerabilitat un risc massiu i transversal graduat en funció de la classe social de pertinença.

Esping-Andersen (2010, 2007 i 2000), una de les màximes autoritats mundials en sistemes i polítiques de benestar, ja havia constatat l'augment de la inseguretat i vulnerabilitat de les llars i les famílies en les nostres societats postindustrials i també del risc. La mateixa viabilitat dels sistemes de benestar davant la globalització i els canvis demogràfics depèn de tres grans reptes, identificats per l'autor: a) incorporar l'entrada de les dones al mercat de treball i la necessitat de reconciliar horaris i temps; b) invertir en infància i famílies per garantir una igualtat d'oportunitats més justa i anticipativa, i c) resoldre el repte de l'envelliment i la justícia intergeneracional. Reduirem i ens anticiparem al risc vulnerable del benestar si acordem un gran consens social i estratègic entorn d'aquests

tres grans reptes. Mentre no arribi aquest consens fiscal, redistributiu i de futur, les desigualtats aniran en augment i consolidaran un model dualitzador i descohesionador.

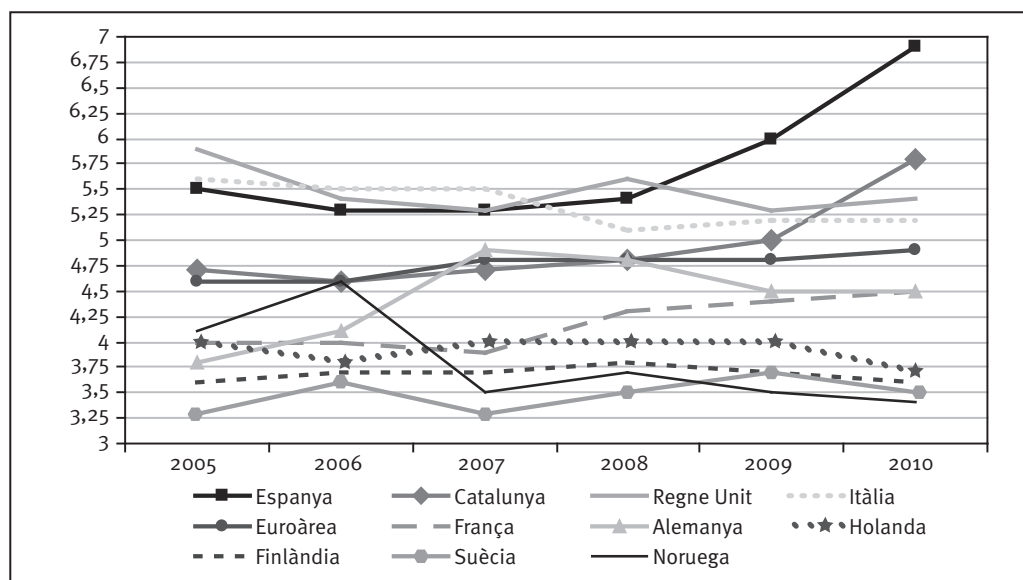
CRISI I AUGMENT DE LES DESIGUALTATS SOCIALS

La crisi econòmica actual està causant un increment de les desigualtats arreu d'Europa, amb una intensitat variable (Jenkins i altres, 2011). Catalunya i Espanya són dos dels països on més ha crescut la desigualtat de renda, 80/20, és a dir, la bretxa diferencial entre el 20% poblacional de renda més elevada i el 20% més pobre.

Entre el 2005 i el 2010 aquesta bretxa de desigualtat ha augmentat el 23% a Catalunya i el 25% a Espanya. Alemanya ha vist créixer la desigualtat 80/20 un 18%; França, un 12%, i Suècia, un 6%. En canvi, altres països han reduït la desigualtat, com Noruega (-17%), el Regne Unit (-8%) i Holanda (-7%). Al gràfic 40 presentem l'evolució recent

Gràfic 40.

Evolució de la desigualtat de renda 80/20 (2005-2010)

Font: Comissió Europea (2012a), OCDE (2011) i Idescat.

d'aquest indicador de desigualtat de renda; hi podem apreciar el repunt molt pronunciat d'Espanya i Catalunya a partir de l'any 2008.

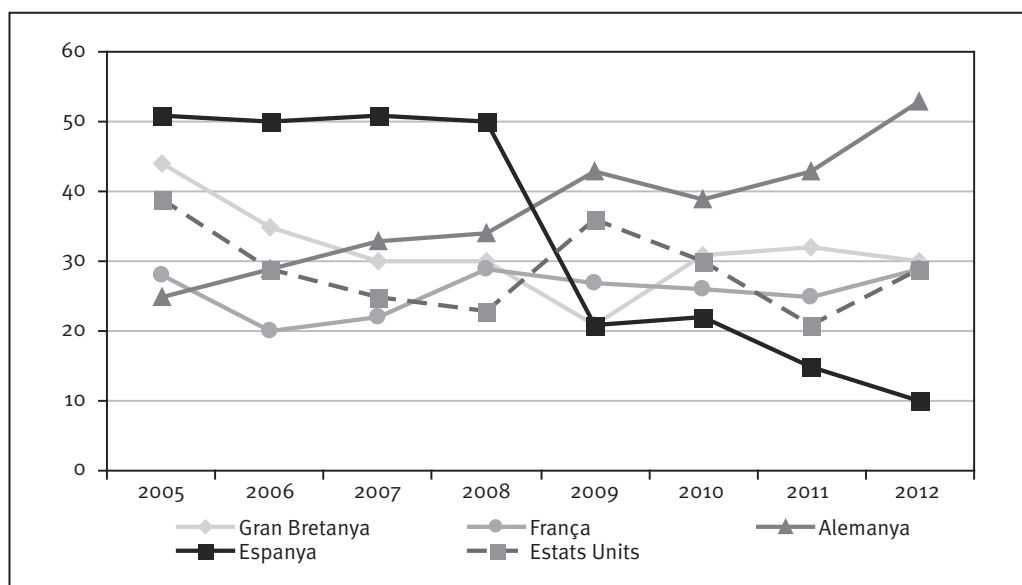
Històricament, Catalunya sempre ha estat un país estructurat amb menys desigualtat que Espanya, i si féssim la detracció del pes català en el conjunt espanyol, aquesta diferència seria encara més acusada. Tot i en època de bonança econòmica (2005-2007), la taxa 80/20 a Espanya sempre ha estat per sobre del valor 5, mentre que Catalunya ha estat per sota d'aquest valor i quasi coincident amb la mitjana de l'Eurozona.

Amb l'esclat de la crisi i les seves dures conseqüències, Catalunya ha perdut la seva pauta europea de desigualtat i s'ha arrossegat amb la inèrcia espanyola, fins a liderar un dels augments més grans de la desigualtat, com mostra el gràfic 40.

Els països europeus més igualitaris (Noruega, Suècia, Finlàndia i Holanda) no traspasen el valor 3,75 en la taxa 80/20 del 2010. Alemanya i França no van més enllà del

Gràfic 41.

Índex de satisfacció amb la direcció/marxa del país

Font: Pew Research Center (2012).

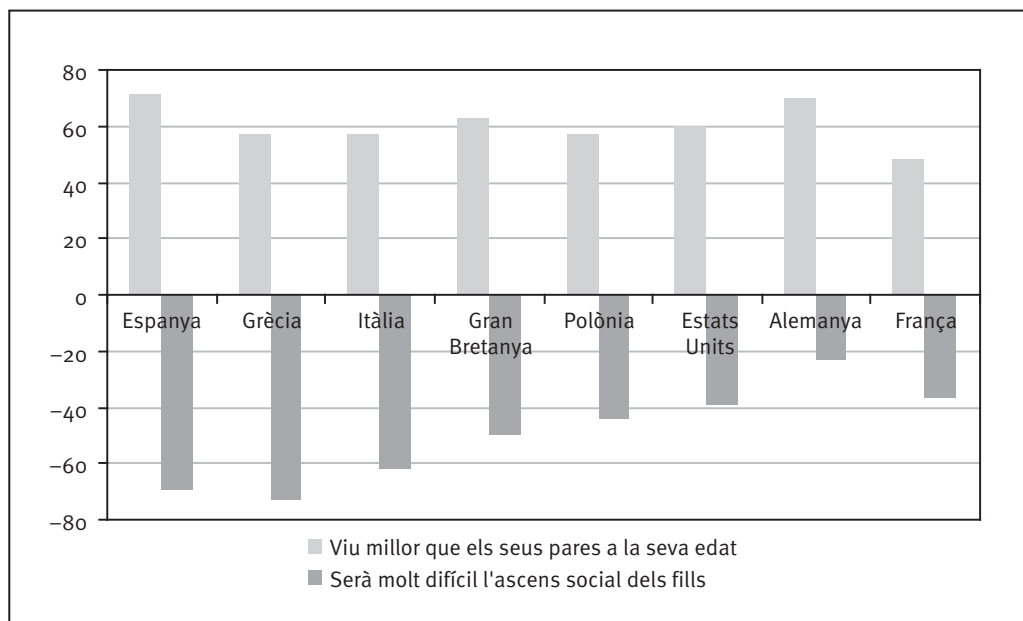
valor 4,5 i se situen per sota de l'Eurozona. Espanya, Itàlia i el Regne Unit sempre s'han distingit com els països amb més desigualtat, i a partir de la crisi Catalunya abandona la zona moderada per passar a formar part d'aquest grup de països tradicionalment desigualtaris.

L'augment de les desigualtats provoca un malestar social més gran i la pèrdua de confiança en les institucions de governança. L'enquesta recent del Pew Research Center (2012) evidencia la ruptura del model europeu entre els països mediterranis i els països d'influència germànica. En el gràfic 41 podem comprovar com els ciutadans alemanys són els qui mostren una satisfacció més gran amb la direcció o marxa del seu país (53%), amb una remuntada del petit sot causat per la crisi entre el 2009 i el 2010.

Dels països comparats, els ciutadans espanyols són els qui mostren un sotrac dramàtic entre el 2008 i el 2009, passen del 50% de satisfacció amb la governança del país el

Gràfic 42.

Valoració subjectiva de la mobilitat social dels enquestats

Font: Pew Research Center (2012).

2007 al 21% el 2009. Tal com hem vist en el primer capítol, en la segona fase de la crisi (l'any 2010) la desconfiança s'estabilitza, i en la tercera fase de la singular crisi espanyola l'índex de satisfacció cau als mínims el 2011 i el 2012, en què arriba al 10%.

L'augment de les desigualtats, la desil·lusió davant les elits governants i l'empitjorament de la situació per les polítiques d'austeritat dels darrers dos anys fan que el pessimisme dels ciutadans espanyols arribi al màxim. En el mateix sondeig, els espanyols són els qui més difícil veuen la probabilitat d'ascens social dels seus fills (69%), només superats en fatalisme pels grecs (73%). Els alemanys enquestats, en canvi, amb una taxa de mobilitat social subjectiva semblant a l'espanyola (el 70% diu que viu millor que els seus pares a la seva edat), són els qui menys por i fatalisme demostren: només el 23% veu molt difícil l'ascens social dels seus fills.

POLÍTIQUES DE CREIXEMENT I JUSTÍCIA SOCIAL SENSE DÈFICIT FISCAL

Aquest increment de les desigualtats costarà molt de pal·liar i superar un cop sortits de la crisi i resituats ja del tot en el mapa de la globalització. Però costarà molt més si ara es desinverteix en educació, ciència i innovació, autèntics conductors (*drivers*) de la recuperació econòmica, tal com afirma l'OCDE (2011) i tota l'evidència empírica internacional. No invertir en capital humà, en economia verda, en coneixement i en serveis socials és restar impuls al creixement necessari per alleugerir el pes del deute acumulat.

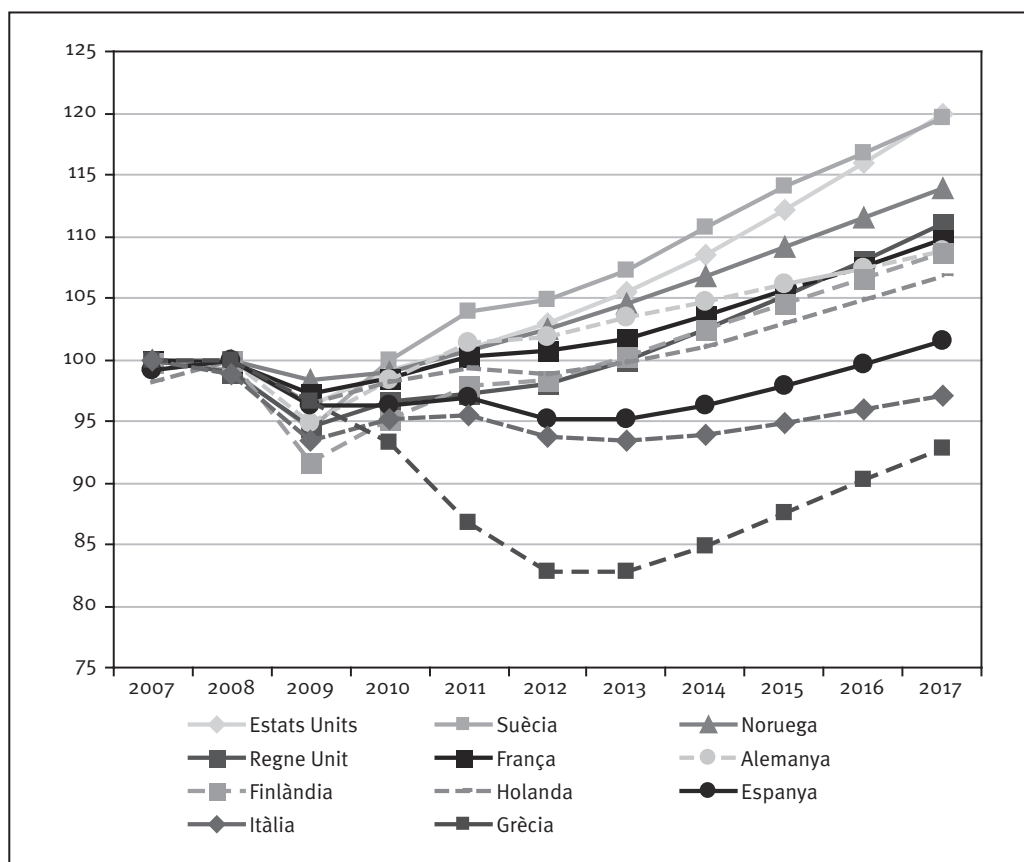
Els primers estudis sobre l'impacte que estan tenint les mesures d'austeritat i d'estabilització fiscal (Jenkins i altres, 2011; Leventi i altres, 2010) conclouen que les retallades en educació i sanitat, la restricció dels subsidis i ajuts socials i la pujada d'impostos sobre el consum són mesures que augmenten de manera directa l'escletxa de les desigualtats.

En canvi, les mesures d'austeritat no han ni plantejat accions molt més contundents contra la descohesió social com gravar amb més impostos el quintil de renda superior, lluitar contra l'evasió fiscal i l'economia submergida o potenciar polítiques actives de formació i ocupació per als col·lectius en dificultats especials. En lloc d'això, la pretensió declarada pel Govern central d'aprimar l'actual 45% del PIB que representen els serveis públics per assolir al final de la legislatura un pes del 35% respon a una estratègia agressiva de desballestament del modest estat del benestar espanyol, comparat amb l'uropeu.

Ateses la fragilitat i vulnerabilitat de l'economia i el deute i el dèficit espanyols per als propers anys, l'FMI (2012) estima que amb l'actual gran recessió Espanya haurà perdut tota una dècada. El gràfic 43 mostra les previsions de recuperació del PIB segons països que fa aquest organisme. Espanya no recuperarà el PIB que va tenir el 2008 (últim any amb creixement) fins l'any 2017. És a dir, sis anys després que Alemanya o França recuperin el seu creixement. A més, ho farà amb taxes de creixement molt discretes, per sota del 2% entre el 2014 i el 2017.

Gràfic 43.

Previsions d'augment o pèrdua del PIB (2007-2017). Anys 2007 i 2008 (màxim PIB segons països) = 100

Font: FMI (2012).

Tot i que avui és més difícil que mai fer previsions fiables, altres autors també coincideixen en la doble recessió i la trajectòria erràtica de recuperació que seguirà Espanya (Crespo, 2012). El benestar, la seguretat d'estatus i els drets socials conquerits en el passat poden deixar pas a un model molt polaritzat de desigualtat en què l'estat transfereix els riscos als individus i les famílies, desassegura així el seu paper com a protector i garant de la cohesió social. Està per veure quins camins adoptarem com a país, com a estat i com a societat.

Però la incertesa encara resulta més complexa en un país com Catalunya, dependent d'Espanya i asfixiat per un dèficit fiscal continuat que representa el 8,4% del seu PIB cada any. Aquest és un cas únic de solidaritat descompensada, del tot excepcional, perquè cap altra regió motor i rica del món aporta tant i rep tan poc de la caixa comuna de l'estat del qual forma part (ni Califòrnia ni cap *land* alemany són comparables).

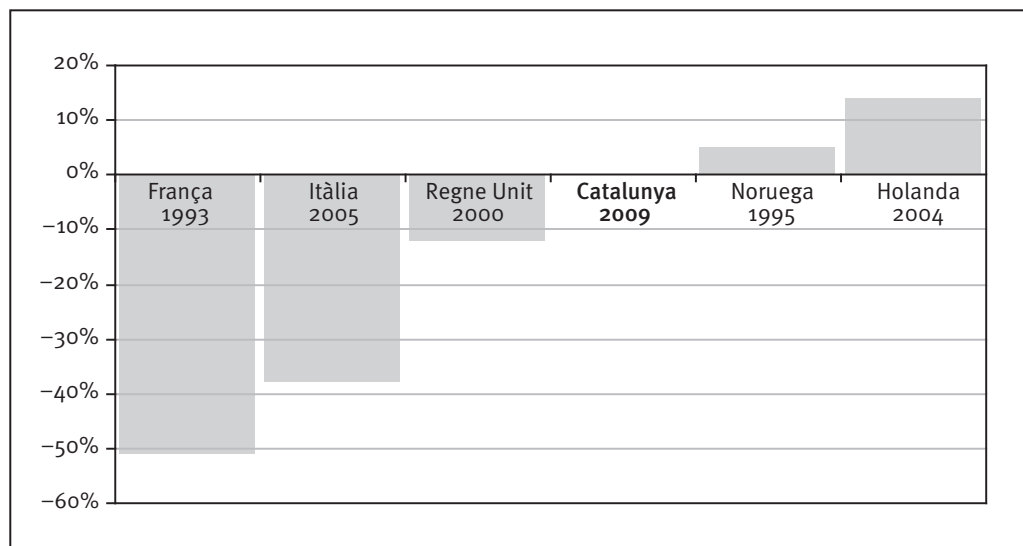
El dèficit fiscal entre Catalunya i Espanya és tot un exemple de la política redistributiva nefasta i opaca de l'Estat central, que resulta inconcebible a qualsevol observador europeu i que té grans repercussions. El dèficit fiscal continuat i acumulatiu acaba traduint-se en dèficit social que pateixen els catalans com a greuge comparat. En la recerca anterior ja vam descobrir com tan sols el 27% dels fills de llars pobres a Catalunya té alguna mena de beca d'estudis. El dèficit fiscal castiga, en proporcions que encara s'haurien d'investigar amb molt més detall, els sectors i col·lectius més desafavorits del país, mentre ajuda a compensar l'extrema desigualtat d'aquelles zones més subdesenvolupades d'Espanya sense transparentar l'eficàcia i justícia distributiva d'aquest model tan centralista.

Però, tot i aquestes limitacions estructurals i institucionals, Catalunya té una estructura social més oberta i fluïda que Itàlia, França i la Gran Bretanya, tal com hem demostrat en aquest nou estudi. És menys classista que aquests països però encara està allunyada de la màxima igualtat d'oportunitats i la menor desigualtat de renda que presenten Holanda i Noruega.

De la nostra anàlisi es dedueix que l'estructura de classes socials i de desigualtat a la Catalunya del 2009 és més fluïda i menys classista que la d'Itàlia (el 38% més) o el Regne Unit (el 12% més). En canvi, a causa de les limitacions institucionals abans esmentades, encara estem el 15% per sota del nivell d'igualtat d'oportunitats que presenta Holanda, un dels miralls tradicionals amb què sempre s'ha comparat Catalunya. La cruïlla entre

Gràfic 44.

Comparació de la igualtat d'oportunitats de Catalunya. (Fluïdesa: valors positius / Rigidesa: valors negatius)

Font: Elaboració pròpia a partir de: Pew Research Center (2012), PaD (2005 i 2009), Ringdal (2004), Vallet (2005), Schizzerotto (2005), Ganzeboom i Luijkx (2004) i Heath i Payne (2000).

aquests dos pols de desigualtat queda clara, i està per veure cap a on s'orientaran el país i la seva ciutadania.

La igualtat fluïda d'oportunitats que fins ara ha caracteritzat el nostre model social estaria més assegurada i seria més intensa i socialment més justa si se superés el dèficit fiscal amb Espanya. En l'actual context recessiu i turbulent, és irracional ofegar el finançament de Catalunya com a motor econòmic espanyol, però encara resulta més injust tolerar o provocar la pèrdua del model de cohesió social i d'igualtat d'oportunitats que ens ha distingit fins ara, tot i no tenir els instruments d'un estat.

Reivindicar un finançament més just és la principal contribució, no només a la mateixa existència i viabilitat de Catalunya com a subjecte, sinó també per reforçar un model social de cohesió i igualtat d'oportunitats que podria ser modèlic i exemplar. Convertir aquesta probabilitat en un fet depèn dels seus ciutadans.

Bibliografia

ACS, G. i ZIMMERMAN, S. (2008). *U.S. Intragenerational Economic Mobility from 1984 to 2004: trends and implications*. The Pew Charitable Trusts.

AINLEY, P. (1993). *Class and skill: Changing Divisions of knowledge and Labour*. Londres: Cassell.

AQU (2011). *Universitat i treball a Catalunya*. Barcelona.

– (2010). *Les universitats catalanes, factor d'equitat i de mobilitat social i Treballar després de la universitat*. Barcelona. «Quaderns de qualitat», 2.

– (2008). *Estudi d'inserció laboral dels graduats de les universitats catalanes*. Barcelona.

AUER, P. (2006). “Protected Mobility for Employment and Decent Work: Labour Market Security in a Globalized World”. *Journal of Industrial Relations*, núm. 48 (1), p. 21-40.

AYALA, L. i SASTRE, M. (2002). “La medición de la movilidad de ingresos: enfoques e indicadores a Hacienda Pública Española”. *Revista de Economía Pública*, núm. 162, p. 101-131.

BARCENA, E. i altres (2004). “Dinámica de la pobreza a corto plazo en España y Reino Unido a través de los datos del Panel de Hogares Europeo”. *Estadística Española*, vol. 46, núm. 157, p. 461-488.

BECK, U. i BECK-GERNSHEIM, E. (2004). *La individualización*. Barcelona: Paidós.

BIS (2011). *The real effects of debt*. BIS Working Papers, núm. 352. Basilea: Bank for International Settlements.

BLOSSFELD, H. P.; GIANNELLI, G. i MAYER, K. U. (1993). "Is There a New Service Proletariat? The Tertiary Sector and Social Inequality in Germany". *Changing Classes: Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies*, p. 109-135. Sage, Beverly Hills (CA): Gøsta Esping-Andersen éd.

BOURDIEU, P. (1999). *La miseria del mundo*. Madrid: Akal.

BREEN, R. (2004). *Social Mobility in Europe*. Oxford: Oxford University Press.

BROWN, PH. (2006). "Globalisation, Knowledge and the Myth of the Magnet Economy". *Globalisation, Societies and Education*, núm 4 (1), p. 25-57.

BROWN, P. (1995). "Cultural Capital and Social Exclusion: Some Observations on Recent Trends in Education and the Labour Market". *Work, Employment and Society*, núm. 9, p. 29-51.

BROWN, P.; GREEN, A. i LAUDER, H. (2001). *High Skills: Globalisation, Competitiveness and Comparative Skill Formation*. Oxford: Oxford University Press.

BUKODI, E. i RÓBERT, P. (2007). *Occupational mobility in Europe*. Dublín: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

CAPRILE, M. i POTRONY, J. (2008). "Desigualtats en el treball". A: FUNDACIÓ JAUME BOFILL (ed.). *Condicions de vida i desigualtats a Catalunya, 2001- 2005, volum I*, capítol 2. Barcelona: Mediterrània i Fundació Jaume Bofill. «Polítiques», 65.

CASTEL, R. (1997). *La metamorfosis de la cuestión social: una crónica del salariado*. Barcelona: Paidós.

CASTELLS, M. (2000). *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publishers.

COMISSIÓ EUROPEA (2012a). *Employment and Social Developments in Europe 2011*. Brussel·les: DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.

- (2012b). *Standard Eurobarometer 76*. Brussel·les: Directorate General for Communication.
- (2010). *Monitoring the social impact of the crisis: public perceptions in the European Union*. Brussel·les: Flash Euro Barometer Series, núm. 289.
- (1995). *Enseñar y aprender: hacia la sociedad cognitiva. Libro Blanco sobre la Educación y la Formación*. Luxemburg: Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees.
- CRESPO, J. I. (2012). *Las dos próximas recesiones*. Bilbao: Deusto.
- DARENDORF, R. (1990). *El conflicto social moderno*. Madrid: Mondadori.
- DI PETRE, TH. (2010). “Trajectoires de niveau de vie des ménages et trajectoires de mobilité professionnelle: les écarts entre pays vont-ils dans le même sens?”. *Sociologie et sociétés*, vol. xxxv.1, p. 49-64
- DURU-BELLAT, M.; KIEFFER, A. i REIMER, D. (2008). “Patterns of Social inequalities in Acces to Higher Education in France and Germany”. *International Journal of Comparative Sociology*, núm. 49, p. 347-368
- ERIKSON, R.; GOLDTHORPE, J. i PORTOCARERO, L. (1979). “Intergenerational class mobility in three Western European Societies: England, France and Sweden”. *British Journal of Sociology*, vol. 30, núm. 4, p. 415-441.
- ERIKSON, R. i GOLDTHORPE, J. H. (1993). *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- ESPING-ANDERSEN (2010). *Los tres grandes retos del estado del bienestar*. Barcelona: Ariel Ciencia Política.
- (2007) “Sociological explanations of changing income distributions”. *American Behavioral Scientist*, núm. 50(5), p. 639-657.
- (2000). *Fundamentos sociales de las economías postindustriales*. Barcelona: Ariel Sociología.

EFILWC (2005). *Fourth European Working Conditions Survey*. Dublín: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions - EFILWC (Fundació Europea per a la Millora de les Condicions de Vida i Treball).

EUROFOUND (2011). *The social impact of the crisis*. Dublín: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions - EFILWC (Fundació Europea per a la Millora de les Condicions de Vida i Treball).

FMI (2012). *Informe sobre la estabilidad financiera mundial (GFSR)*. Washington: Fondo Monetario Internacional.

FOESSA (2008). *VI Informe FOESSA sobre exclusión y desarrollo social en España*. Madrid: Fundación FOESSA-Cáritas.

GANZEBOOM, H.B.G. i LUIJKX, R. (2004). "More recent trends in intergenerational occupational class reproduction in the Netherlands 1970-2004: Evidence from an expanded database". *The Netherlands Journal of Social Sciences*, 40 (2), p.114-142.

GARCÍA POLAVIEJA, J. (2006). *Estables y precarios: desregulación laboral y estratificación social en España*. Madrid: CIS (Centro de Investigaciones Sociológicas).

GIL CALVO, E. (2001). *Nacidos para cambiar*. Madrid: Taurus.

GITTLEMAN, M. i JOYCE, M. (1999), "Have Family Income Mobility Patterns Changed?". *Demography*, núm. 36, p. 299-314.

GOLDTHORPE, J. H. (2010). *De la sociología. Números, narrativas e integración de la investigación y la teoría*. Madrid: CIS.

GOTTSCHALK, P. i DANZIGER, S. (1997). "Family Income Mobility: How Much is There and Has it Changed?". A: J.A. AUERBACH, i R.S. BELOUS, (eds.). *The Inequality Paradox: Growth of Income Disparity*. Washington: National Policy Association.

GREENE, W. (2002). *Econometric Analysis*. Prentice Hall.

GITTLEMAN, M. i JOYCE, M. (1999). "Have Family Income Mobility Patterns Changed?". *Demography*, núm. 36, p. 299-314.

HEATH, A. i PAYNE, C. (2000). *Twentieth Century Trends in Social Mobility in Britain*. CREST Working Paper, 70. Oxford: National Centre for Social Research.

HOMS, O. i MARTÍNEZ CELORRIO, X. (2009). *Estudi de seguiment de la implantació de l'acreditació de competències: procediments i resultats*. Barcelona: ICQP-Generalitat de Catalunya.

JACKSON, M. i altres (2008). "Educational fields of study and the intergenerational mobility process in comparative perspective". *International Journal of Comparative Sociology*, núm 49, p. 369-388.

JENKINS, S. P. i altres (2011). *The Great Recession and the Distribution of Household Income*. Palerm: XIII European Conference of the Fondazione Rodolfo DeBenedetti.

JENKINS, S. P. i RIGG, A. (2001). "The dynamics of poverty in Britain". *Research Report 157*. Leeds: Department of Work and Pensions, Corporate Document Services.

KALMIJN, M. (1998). "Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends". *Annual Review of Sociology*, núm. 24, p. 395-421.

LAPARRA, M. (2010). *El primer impacto de la crisis en la cohesión social en España. Un análisis provisional a partir de las encuestas Foessa 2007-2009*. Madrid: Fundación FOESSA-Cáritas.

LEISERING, L. i LEIBFRIED, S. (1999). *Time and Poverty in Western Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.

LEVENTI C. i altres (2010). *Modelling the distributional effects of austerity measures: the challenges of a comparative perspective*. Research Note 8/2010. Comissió Europea: Social Situation Observatory.

LEVIN, H. i KELLEY, C. (1994). "Can Education do it Alone?". *Economics of Education Review*, vol. XIII, 2, p. 97-108.

MARI-KLOSE, P. i altres (2009). *Informe de la inclusió social 2009*. Barcelona: Fundació Caixa Catalunya.

MARTÍNEZ CELORRIO, X. (2002). “Educación, cierre social y nuevas políticas de acceso al conocimiento”. *Témpora-Revista de Historia y Sociología de la Educación*, núm. 5, p. 89-102.

– (1998). “Capital humà i innovació a Catalunya”. A: S. GINER (ed.). *La societat catalana*, p. 965-977. Barcelona: Idescat-Generalitat de Catalunya.

– (1992). “Marginalidad cautiva y pobreza despreciable: carreras de deculturación de jóvenes sin hogar”. *Revista Internacional de Sociología*, núm. 3, p. 113-149.

MARTÍNEZ CELORRIO, X. i MARÍN SALDO, A. (2010). *Educació i mobilitat social a Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill. «Polítiques», 71.

MINGIONE, E. (1991). *Las sociedades fragmentadas*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

PAUGAM, S. (2000). *Le salaire de la precarité. Les nouvelles formes de l'intégration professionnelle*. París: PUF.

PEW RESEARCH CENTER (2012). *European Unity on the Rocks: Greeks and Germans at Polar Opposites*. Washington: Pew Global Attitudes Project.

POLLOCK, G. (2009). “Joventut i canvi social: transformacions en les transicions dels joves a la vida adulta”. *Àmbits*, núm. 41 (primavera), p. 36-42.

OCDE (2011). *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*. París: OCDE.

– (2008). *Tertiary Education for the Knowledge Society*. París: OCDE.

– (1997). *Politiques du Marché du Travail: Nouveaux Défis. Apprendre à tout âge pour rester employable durant toute la vie*. París: OCDE.

OLIVER, J. i altres (2012). Situació i perspectives de l'economia catalana. Informe semestral. Barcelona: Catalunya Caixa, Servei d'Estudis.

QUIT (2011). *Trayectorias laborales de los inmigrantes en España*. Barcelona: Fundació La Caixa.

RINGDAL, K. (2004). "Social mobility in Norway 1973-1995". A R. BREEN (ed.), *Social Mobility in Europe*, Oxford: Oxford University Press, p. 251-267.

ROSANVALLON, P. (1995). *La nueva cuestión social*. Buenos Aires: Manantial.

SCHIZZEROTTO, A. i MARZADRO, S. (2008). "Social Mobility in Italy since the Beginning of the Twentieth Century". *Rivista di Politica Economica*, vol. 98, núm. 5, p. 5-40.

SENNETT, R. (2006). *La cultura del nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.

– (2000). *La corrosión del carácter*. Barcelona: Anagrama.

SHAVIT, Y.; ARUM, R. i GAMORAN, A. (2007). *Stratification in higher education: a comparative study*. Stanford, CA: Stanford University Press.

SUSMAN, P. i altres (1984). "Global disasters: a radical interpretation". A: K. HEWIT, *Interpretations of calamity*. Boston: Allen and Unwin.

UNESCO (1996). *La educación encierra un tesoro*. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la educación para el siglo XXI. Madrid: Santillana.

VALLET, L.A. (2005). *Change in Intergenerational Class Mobility in France from the 1970s to the 1990s and its Explanation: An Analysis Following the CASMIN Approach*. Cahiers du Lasmas 01-2. Caen, LASMAS - Institut du Longitudinal / CNRS.

VANDENBRANDE, T. i altres (2006). *Mobility in Europe Analysis of the 2005 Eurobarometer survey on geographical and labour market mobility*. Dublín: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

VERD PERICÀS, J. M. i LÓPEZ-ANDREU, M. (2012). "La inestabilidad del empleo en las trayectorias laborales. Un análisis cuantitativo". *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 138. Abril-juny.

WACQUANT, L. (2007). *Los condenados de la ciudad*. Buenos Aires: Siglo XXI.

En aquest llibre s'analitza el període 2003-2009, un període històric i transcendental per la rotunditat dels canvis i transformacions que estem vivint. Una època alhora insòlita, que combina la bonança econòmica amb els primers anys de recessió.

Dels resultats impacta especialment l'empobriment i la vulnerabilitat d'àmplies capes socials: entre el 2003 i el 2009, el 38% dels adults catalans s'ha desclassat o empobrit.

Tal com demostraven anàlisis anteriors dels mateixos autors (vegeu la recerca *Educació i mobilitat social a Catalunya*, de la mateixa col·lecció Polítiques) l'educació es confirma com el principal factor neutralitzador del classisme d'origen i maximitzador d'oportunitats per a aquells que assoleixen nivells educatius terciaris o superiors.

Amb aquesta publicació ampliem la recerca continuada sobre educació i mobilitat social al nostre país, a partir de les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD).

El PaD té el suport de

FUNDACIÓ
Jaume
BOFILL
Bofill

